کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٨٥٠ | پێنجشەممە ١٥ی پووشپەڕی ١٤٠٢ _ ٦ی جوولای ٢٠٢٣

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

سەربەخۆیی سیاسی و سەربەخۆیی بڕیاردان

«حیزبی دێموکرات، حیزبێکی سەربەخۆیە و سەربەخۆیی خۆی لە هەموو شتێکی دیکە بەلاوە گرینگرە. ئەوەی بە قازانجی خۆی و خەڵکی بزانێ جێبەجێی دەکا و هیچ کەس و لایەنێکیش ناتوانێ نەزەری خۆی بەسەردا بسەپێنێ. ئێمە بە خاتری دۆستایەتی قەت واز لە سەربەخۆیی و قازانجی میللەتەکەمان ناهێنین. بەڵام لەبەر خاتری سەربەخۆیی و قازانجی میللەتەکەمان ئەگەر پێویست بوو، واز لە دۆستایەتی دەهێنین. کەوابوو مێعیاری بۆ ئێمە قازانجی حیزب و گەلی کورد و سەربەخۆییمانە. مێعیاری ئەساسی سەربەخۆیی بڕیاردانە. دۆستایەتی دەکەین بەڵام لە گەڵ پاراستنی سەربەخۆیی. ئەگەر پێویست بوو دۆستایەتی‌یەکە فیدای سەربەخۆیی دەکەین، بەڵام هەرگیز سەربەخۆیی فیدای دۆستایەتی ناکەین.»

«ئێمە بێ‌ئوسوولی و جنێوفرۆشی لە سیاسەتدا ڕەت دەکەینەوە، بۆ جێگرکردنی ئەخلاق لە سیاسەتدا تێ‌دەکۆشین و یەکەم حیزبی ئێرانی بووین کە ئەخلاقمان واریدی سیاسەت کردووە.»

د. عەبدولڕەحمان قاسملوو

پاش ٣٤ ساڵ لە تێرۆرکرانی شەهید د. قاسملوو:

ناو و باوەڕەکانی پتر لە هەرکاتێک لە کوردستاندا دەدرەوشێتەوە

ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب:

لە یەک ساڵی ڕابردوودا، ناو و باوەڕەکانی د. قاسملوو لە هەموو کات زیاتر لە گۆڕەپانی سیاسیی کوردستان و لەنێو جەرگەی ڕووداوەکاندا درەوشایەوە. بە دەگمەن خۆپێشاندان، هاتنە سەرشەقام و کۆبوونەوەیەکی جەماوەری ڕاپەڕیوی خەڵکی کوردستان هەبووە کە دروشمی «قاسملوو، قاسملوو ڕێگات درێژەی هەیە»ی تێدا نەدرابێ و دووپات نەبووبێتەوە. وتەکانی ئەم ڕێبەرە لەپێوەندی لەگەڵ ویست و خواستەکانی خەڵکی کوردستان و، ڕەوایی خەبات و خۆڕاگرییان، هەروەها ڕوانگە و بۆچوونەکانی لەبارەی سەرەڕۆیی، دژە خەڵکی و دژەمرۆیی‌بوونی نیوەڕۆکی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، هاندەر و ڕێنیشاندەری خەڵکی ڕاپەڕیو لە جۆشدانی یەکگرتوویی ڕیزەکانیان و ڕاوەستانیان لە بەرانبەر دوژمنانی ماف و ئازادییەکانیاندا بووە.

ناسینی قووڵی سیاسی، ئەزموون، ڕوانگەکان و بۆچوونەکانی د. قاسملوو لەم ماوەیەدا، هەروەها ڕێنوێن و یارمەتیدەری ڕێبەریی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ڕووداوەکانی شۆڕشی ژینا و هەڵوێستگرتن لەئاستیاندا بوون. حیزبی دێموکرات چ لە پێوەندی لەگەڵ پشتیوانی و ڕێنوێنیی خەباتی خەڵکەکەمان لە نێوخۆی وڵاتدا، چ لە دیالۆگ و هاوکاری لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیی دەرەوەی وڵاتدا، ڕوانگە دروستەکانی ئەم ڕێبەرە لێهاتووەی خۆی فەرامۆش نەکردووە و، کردوونی بە چرای ڕێگەی تێکۆشانی...

(ل٢)

تەرخانکردنی ١٠ هەزار میلیارد تمەن و دەیان میلیۆن دۆلار بۆ سەرکوتی زیاتری خەڵکی ئێران

بەپێی بەڵگەنامەیەکی نهێنی کە گرووپی «ڕاپەڕین هەتا ڕووخاندن» ئاشکرایان کردووە، سەرۆکی ستادی هێزە چەکدارەکان و فەرماندەکانی سپای پاسدارانی ڕێژیم لە چەند نامەیەکدا بۆ سەرۆک‌کۆماری ڕێژیم داوای زیاتر لە ١٠ هەزار میلیارد تمەن و ٢٥ میلیۆن دۆلاری زیادە لە بودجەی خۆیان بۆ کڕینی کەرەستەی سەرکوت بۆ سپای پاسداران و هێزە ئینتیزامییەکان کردووە. فەرماندەی سپای پاسداران هەروەها بۆ ئەو کاروبارەی بە «چالاکیی فەرهەنگی»ی ناو بردووە، باسی لە تەرخانکردنی دوو هەزار و ٣٣٦ میلیارد تمەنی بۆ ئەو پلان و پیلانانە بۆ قەرارگای «قرب بقیه‌الله» و سپای پارێزگاکان لە ژێر ناوی قەرارگاکانی «نور ربیع» تەرخان کردووە.

جگە لەوە سپای پاسدارانی ڕێژیم سەرەڕای ئەوەی بۆخۆی لە ساڵدا پتر لە ١٧ میلیارد دۆلاری داهات هەیە، بەجیاش بۆ سەرکوتی بزووتنەوەی خوێندکاری و تێچووی کۆنترۆڵی زانکۆکان داوای ٣١٣ میلیارد تمەن و ٢٥ میلیون یۆرۆی لە ئیبراهیم ڕەئیسی کردووە. لە نامەکەی سەلامی، فەرماندەی سپای پاسداراندا هەروەها ئەوەش هاتووە کە «شورای ئەمنییەتی وڵات» بەرپرسایەتیی پێڕاگەیشتن بە زانکۆکانی تاران (سەرکوتی زانکۆ)ی لە چوارچێوەی کۆمیتەیەکی ئیتلاعاتی-ئەمنییەتیدا بە قەرارگای سارڵڵای تاران سپاردووە.

ڕاپۆرتی کۆمیتەی دۆزەرەوەی ڕاستییەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان لەسەر سەرکوتی شۆڕشی ژینا

کومیتەی دۆزەرەوەی ڕاستییەکانی شورای مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ڕاپۆرتی خۆیدا کە لە کۆبوونەوەی ڕۆژی چوارشەممە، ١٤ی پووشپەڕدا پێشکێشی کرد، ڕایگەیاند: ڕێژیمی ئێران ئێستاش بەدوای سەرکوتی کەسانێکەوەیە کە پێی وایە لە ڕێکخستنی خۆپێشاندانەکاندا دەستیان بووە.

ئەو کۆمیتە بە ئاماژە بە ڕاگەیەنەکانی ڕێژیم کە دەڵێن ٢٢ هەزار کەس لەو پێوەندییەدا بەر لێخۆشبوون کەوتوون، دەڵێ: ئەو ئامارە دەری دەخات کە ژمارەیەکی زۆر زیاتر لەوەندە ئێستا لە گرتووخانەکاندا بەند کراون. خاتوو سارا حوسێن، سەرۆکی کۆمیتەکە ڕوو بە شورای مافی مرۆڤ ڕایگەیاند دە مانگ دوای کوژرانی ژینا ئەمینی هێشتا مافە یاساییەکانی بنەماڵەی ناوبراو بۆ دەرخستنی ڕاستییەکان و بەڕێوەچوونی عەداڵەت لەو پێوەندییەدا بەئاکام نەگەیشتووە. هەروەها ئەو دوو هەواڵنێرەی یەکەمجار هەواڵی بەندکرانی «ژینا»یان بڵاو کردەوە، ئێستاش لە گرتووخانەدان.

کومیتەی دۆزەرەوەی ڕاستییەکانی شورای مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان بە ئاماژە بە سەپاندنی «سزای قورسی زیندان» و ئێعدامی بەپەلەی ٧ کەس لە بەندکراوان وێڕای پێشێلکردنی مافەکانی دادگاییەکی دادپەروەرانە، داوای لە ڕێژیمی تاران کردووە نەک هەر ئێعدامی دەسبەسەرکراوانی خۆپێشاندانەکان ڕاگرێ؛ بەڵکوو پێویستە هەموو بەندکراوان ئازاد بکات. لە کۆبوونەوەی شورای مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکاندا زۆربەی وڵاتانی ڕۆژئاوایی وێڕای ڕەخنەگرتن لە کۆماری ئیسلامی، پێشێلکردنی مافی مرۆڤ، سەرکوتی خۆپێشاندانەکان و سیاسەتی هەڵاواردنی ڕەگەزی لەو وڵاتەیان مەحکووم کرد.

لەسێدارەدرانی ٣٥٤ کەس لە ئێران لە ماوەی شەش مانگدا

لە ماوەی شەش مانگی یەکەمی ئەمساڵی زایینیدا، لانیکەم ٣٥٤ کەس کە ٦ کەسیان ژن بوون، لە ئێران لەسێدارە دراون.

ڕێکخراوی مافی مرۆڤی ئێران لە ڕاپۆرتێکدا ڕایگەیاندووە کە بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی لە ماوەی وێکچووی ساڵی ڕابردوودا ٢٦١ کەس لەلایەن کۆماری ئیسلامییەوە لەسێدارە درابوون، لە نیوەی یەکەمی ئەمساڵدا ئێعدامەکان لە ئێران بە ڕێژەی سەتا ٣٦ زیادیان کردووە. ڕێکخراوەکانی داکۆکی لە مافی مرۆڤ وێڕای مەحکوومکردنی جینایەتەکانی کۆماری ئیسلامی ناڕەزایەتی و نیگەرانیی خۆیان لە پەرەسەندنی سیاسەتی کوشتنی بەئانقەستی بەندکراوان لە ئێران دەربڕیوە و داوایان لە ئەندامانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی کردووە بێدەنگیی خۆیان بشکێنن و هەوڵی ڕزگارکردنی گیانی ئەو کەسانە بدەن کە حوکمی ئێعدامیان بەسەردا سەپێندراوە.

ئەم ڕاپۆرتە دەڵێ تەنیا تەنیا ٤٣ حاڵەتی (١٢ لەسەد) ئێعدامەکان لەلایەن میدیا فەرمییەکانی کۆماری ئیسلامییەوە ڕاگەیەندراوە و ئەوانی دیکە لانیکەم سەرچاوە سەربەخۆکانەوە پشتڕاست کراونەتەوە. پێشتریش «چاونیوز»، ئۆرگانی مێدیایی ناوەندی مافی مرۆڤ بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕایگەیاندبوو لە ماوەی ٣ مانگی یەکەمی ساڵی ١٤٠٢ی هەتاوی، لانیکەم ٢١ بەندکراوی کورد لە چوار پارێزگای کرماشان، سنە، ئیلام و ورمێ کە پێشتر بە تاوانی کوشتنی بەئەنقەست یان تاوانەکانی پێوەندیدار بە مادەی هۆشبەرەوە سزای ئێعدامیان بەسەردا سەپابوو، لەسێدارە دراون و یەک لەو بەندکراوانەش زیندانیی سیاسی بووە.

تیۆریی فێمینیزم لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا
د. محەممەد حوسێن‌زادە
٦

لایەنە ئەرێنی و نەرێنییەکانی پەیماننامەی سێڤەر هەتا لۆزان
مستەفا مەولوودی
٧

ڕەوتناسیی خەڵک و ئۆپۆزیسیۆن
شێخ جەماڵ موکریانی
٨

لە "ئێران"ی شۆڤێنیستەکانەوە بەرەو "ئێران"ی فیدراڵ
ڕەزا دانشجوو
٩

"کۆساڵان" و "بۆڕیەر" حەماسەیەک بۆ خوڵقاندنی مێژوو
ئەژین حوسێنی
١١

ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب:

ئەولەوییەتی حیزبی ئێمە تەرخانکردنی زۆرترین تواناکانی خۆی بۆ پشتیوانی لە شۆڕشی نوێ لە کۆمەڵگەی کوردستان و سەرانسەری ئێرانە

(پەیامی ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەبۆنەی یادی ٣٤ ساڵەی تێرۆری د. قاسملوو و هاوڕێیانی)

زیاتر لە سێ دەیەیە، مانگی پووشپەڕ، بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و نەتەوەی کورد، وەبیرهێنەرەوەی ڕووداوێکی تاڵ و بەژانە. لە ٢٢ی پووشپەڕی ١٣٦٨(١٣ی جولای١٩٨٩)دا، د. عەبدولڕەحمان قاسملوو، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکرات و هاوڕێ عەبدوڵڵا قادریئازەر، نوێنەری حیزب لە دەرەوەی وڵات، بە دەستی نێردراوانی ڕێژیمی تێرۆریستی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە شاری ڤییەن، شەهید کران.

ئەمساڵ لە هەلومەرجێکی تایبەتدا، یادی ئەم تێرۆرە و کەسایەتی و باوەڕەکانی د. قاسملوو، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکرات و ڕێبەری دیاری خەباتی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕانەی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکەینەوە. کۆتاییەکانی خەرمانانی ساڵی ڕابردوو، دوای ئەوەی گەشتی بەناو ئیرشادی ڕێژیمی ئاخوندی لە تاران گیانی ژینا ئەمینی، کیژە کوردێکی لاوی سەقزیی ئەستاند، کۆمەڵگەی ئێران پێی نایە قۆناغێکی نوێ و بێوێنە لە بەربەرەکانی و ڕاپەڕین دژی ڕێژیمی دەسەڵاتداری ئێران. کوشتنی ژینا کە درێژەی دەیان و سەدان تاوانی تری لەم چەشنە بەهۆی دامودەزگای سەرکوتکەری کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە بوو، بووە چەخماخەی سەرهەڵدانی خۆپێشاندان و ڕاپەڕینی جەماوەری لە سەقز و شارەکانی تری کوردستان. ئەم ڕاپەڕینە کە بە دروشمی"ژن، ژیان، ئازادی" دەستی پێکرد، زۆر زوو تاران و زۆربەی پارێزگا و هەرێمە نەتەوەییەکانی دیکەی گرتەوە. زۆربوونی ژمارەی ئەو شار و پارێزگایانەی بوونە گۆڕەپانی ڕاپەڕین، بەردەوامیی چەندین مانگەی ئەم ڕاپەڕینە، بەشداریی بەربڵاو و بەرینی چین و توێژەکانی خەڵک و دروشمی ڕاشکاوانەیان بۆ ڕووخانی ڕێژیم، بوونی ژنان لە ڕیزی پێشەوەی خۆپێشاندانەکان و بوێرییان لە تووڕهەڵدانی حیجابی زۆرەملی، بەشێک لەو ئاماژانە بوون کە ئەم ڕاپەڕینە سەرانسەرییە بە ناونیشانی شۆڕشێکی بەربڵاوی وەک "شۆڕشی ژینا" بناسرێتەوە.

شۆڕشی ژینا، زۆرترین نیگەرانی و ترس لە ڕووخانی خستە هەناوی سەرانی کۆماری ئیسلامییەوە. هەربۆیە، کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵات و شارەکانی کوردستان کە چەقی هەڵگیرسان و، یەک لە ناوەندە سەرەکییەکانی بەردەوامیی ئەو شۆڕشە بوون، ڕووبەڕووی پەلامار و دڕندەیی هێزە سەرکوتکەرەکانی ئەو ڕێژیمە بوونەوە. دەسپێکی ئەو پەلامارانە، هێرشی مووشەکی و هێرش بە "درۆن" بۆ سەر بنکەکان و کەمپی بنەماڵەکانی سەر بە حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە قووڵاییی خاکی هەرێمی کوردستاندا بوو. چونکە کوردستان، هەروا سەنگەری لەگیراننەهاتووە و، بزووتنەوە نەتەوەیی و شۆڕشگێڕانەکەی و خەڵکە خەباتکارەکەی هەروا لەسەرپێ و، چەقڵی چاوی کۆماری ئیسلامیی ئێرانن.

لە یەک ساڵی ڕابردوودا، ناو و باوەڕەکانی د. قاسملوو لە هەموو کات زیاتر لە گۆڕەپانی سیاسیی کوردستان و لەنێو جەرگەی ڕووداوەکاندا درەوشایەوە. بە دەگمەن خۆپێشاندان، هاتنە سەرشەقام و کۆبوونەوەیەکی جەماوەری ڕاپەڕیوی خەڵکی کوردستان هەبووە کە دروشمی "قاسملوو، قاسملوو ڕێگات درێژەی هەیە"ی تێدا نەدرابێ و دووپات نەبووبێتەوە. وتەکانی ئەم ڕێبەرە لەپێوەندی لەگەڵ ویست و خواستەکانی خەڵکی کوردستان و، ڕەوایی خەبات و خۆڕاگرییان، هەروەها ڕوانگە و بۆچوونەکانی لەبارەی سەرەڕۆیی، دژە خەڵکی و دژەمرۆییبوونی نێوەرۆکی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، هاندەر و ڕێنیشاندەری خەڵکی ڕاپەڕیو لە جۆشدانی یەکگرتوویی ڕیزەکانیان و ڕاوەستانیان لە بەرانبەر دوژمنانی ماف و ئازادییەکانیاندا بووە.

لە یەک ساڵی ڕابردوودا، ناو و باوەڕەکانی د. قاسملوو لە هەموو کات زیاتر لە گۆڕەپانی سیاسیی کوردستان و لەنێو جەرگەی ڕووداوەکاندا درەوشایەوە. بە دەگمەن خۆپێشاندان، هاتنە سەرشەقام و کۆبوونەوەیەکی جەماوەری ڕاپەڕیوی خەڵکی کوردستان هەبووە کە دروشمی "قاسملوو، قاسملوو ڕێگات درێژەی هەیە"ی تێدا نەدرابێ و دووپات نەبووبێتەوە. وتەکانی ئەم ڕێبەرە لەپێوەندی لەگەڵ ویست و خواستەکانی خەڵکی کوردستان و، ڕەوایی خەبات و خۆڕاگرییان، هەروەها ڕوانگە و بۆچوونەکانی لەبارەی سەرەڕۆیی، دژە خەڵکی و دژەمرۆییبوونی نێوەرۆکی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، هاندەر و ڕێنیشاندەری خەڵکی ڕاپەڕیو لە جۆشدانی یەکگرتوویی ڕیزەکانیان و ڕاوەستانیان لە بەرانبەر دوژمنانی ماف و ئازادییەکانیاندا بووە

ناسینی قووڵی سیاسی، ئەزموون، ڕوانگەکان و بۆچوونەکانی د. قاسملوو لەم ماوەیەدا، هەروەها ڕێنوێن و یارمەتیدەری ڕێبەریی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ڕووداوەکانی شۆڕشی ژینا و هەڵوێستگرتن لەئاستیاندا بوون. حیزبی دێموکرات چ لە پێوەندی لەگەڵ پشتیوانی و ڕێنوێنیی خەباتی خەڵکەکەمان لە نێوخۆی وڵاتدا، چ لە دیالۆگ و هاوکاری لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیی دەرەوەی وڵاتدا، ڕوانگە دروستەکانی ئەم ڕێبەرە لێهاتووەی خۆی فەرامۆش نەکردووە و، کردوونی بە چرای ڕێگەی تێکۆشانی. لە ٣٤ ساڵەی شەهیدبوونی د. قاسملوودا، هەڵوێستەیەک لەسەر ڕۆڵ و کاریگەریی ئەو ڕێبەرە مەزنە لە دیاریکردن و ئاراستە کردنی ڕێبازی خەبات و خۆڕاگریی خەڵکی کوردستان بەرانبەر ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیدا دەکەین. هاوکات ئاوڕ لە باوەڕ و تێگەیشتنی ئەو ڕێبەرە لە بارەی جۆری سیستەمی دەسەڵاتدارەتیی گونجاو بۆ داهاتووی ئێران دەدەینەوە. باوەڕێک کە لە واقیع و تانوپۆی جوغرافیای ئێران سەرچاوەی گرتووە، لەگەڵ ڕۆحی سەردەم و داخوازەکانی شۆڕشی نوێی نەتەوە بندەستەکانی ئەم جوغرافییایە گونجاوە و، دەتوانێ لە وەدیهێنانی داهاتوویەکی دڵخواز بۆ ئێران و کوردستاندا، ڕێنوێن و یارمەتیدەرمان بێ.

کوردستان، پێشەنگی بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ دیکتاتۆریی کۆماری ئیسلامی و، سەرتۆپی پشوودرێژی لە خۆڕاگری و ملنەدان بۆ دەسەڵاتی ئەو ڕێژیمە ئازادیکوژە بووە. "ئێمە هەوەڵین کەس بووین لە بەربەرەکانێ لەگەڵ ڕێژیمی خومەینیدا و لەم باوەڕەداین لە داهاتووشدا ئاخرین کەس دەبین کە بەربەرەکانیمان لەگەڵ ڕێژیمی خومەینی هەر دەمێنێ."(١) حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە ڕێبەریی د. قاسملوو، ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی لە هەڵنەفریوانی خەڵکی کوردستان بە دروشمی دژی ئەمپریالیستیی ئەو ڕێژیمە و بانگەشەی بەدرۆی خومەینی لە بارەی برایەتیی نێوان ئوممەتی ئیسلامیی ئێراندا هەبوو. بایکۆت و بەشدارینەکردنی زۆرایەتیی خەڵکی کوردستان لە ڕیفراندۆمی دەنگدان به کۆماری ئیسلامیدا، ئەگەر لەلایەکەوە مەلەکردنی ئەو خەڵکە بەپێچەوانەی ڕەوتی ئاو و وەئەستۆگرتنی تێچووە قورسەکانی بوو، لەلایەکی ترەوە، بەشانازییەوە بەشدارنەبوون بوو لە زاڵکردنی سیستەم و دەسەڵاتێکی کۆنەپەرست، دیکتاتۆر و دژەمرۆیی بە سەرچارەنووسی نەتەوەکانی ئێراندا؛ سیستەم و دەسەڵاتێک کە ڕەشترین و تاڵترین سەردەمەکانی بە سەر کۆمەڵگەی ئێراندا سەپاندووە. ئەو هاودەنگییەی خەڵکی ئێران لە ڕەوتی شۆڕشی ژینادا لەگەڵ خەڵکی ڕاپەڕیوی کوردستان نواندوویانە و دەینوێنن، ڕێزگرتنە لە پێداگربوونی کوردستان لەسەر دێموکراسی و مافی نەتەوە بندەستەکان و بەرگرییان لە یەکسانیی ژن و پیاو و ڕەتکردنەوەی دیکتاتۆریی مەزهەبی، هەر لە ڕۆژی یەکەمی هاتنە سەرکاری ڕێژیمی ئاخوندەکانەوە؛ پێزانینە لە ئاست وشیاریی سیاسیی بزووتنەوەی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕانەی کوردستان و ئەو نرخە قورسەی کە نەتەوەی کورد لە ئێران لە ماوەی ٤٤ ساڵی ڕابردوودا، لە خەبات دژ بەو ڕێژیمە دیکتاتۆرەدا پێشکەشی کردووە. تێرۆر و لەدەستدانی ڕێبەرێکی گەورەی وەک د.قاسملوو، بەشێک لەو قوربانیدانە بووە.

لەگەڵ ئەوەی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامیی وا نیشان دەدەن کە بە ئێعدام، گرتن، کوشتن و زاڵکردنی کەشوهەوای سەرکوت، کۆتاییان بە شۆڕشی ژینا هێناوە، بەڵام خۆشیان دەزانن کە ئەم دۆخە، کاتییە و، ڕێژیمەکەیان لە چاوەڕوانیی تەقینەوەی دووبارەی بورکانی نارەزایەتی و تووڕەیی نەتەوەکانی ئێراندایە. خەڵکی ئێران بە پێشەنگایەتیی کوردستان و بە وەڕێخستنی شۆڕشی "ژن، ژیان ئازادی" لێبڕاویی خۆیان بۆ تێپەڕین لەم ڕێژیمە سەلماندووە، هەربۆیە پرسی ئامادەکردنی ئەلترناتیڤی کۆماری ئیسلامی، هەروا یەک لە گرنگترین پرسەکانی ئەم شۆڕشەیە. دەرسێک کە خەڵکی وڵاتەکەمان و هێزە سیاسییەکانی لە مێژووی هاوچەرخی ئێران دەبێ وەریانگرتبێ، ئەوەیە کە نابێ جارێکی تر سیستەمێکی دیکتاتۆری، بە دیکتاتۆرییەکی تر بگۆڕنەوە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بەتایبەتی لە ماوەی شۆڕشی ژینادا، لە هاندانی هێز و لایەن و کەسایەتییە خەباتکار و ئازادیخوازەکانی ئێران بۆ دیالۆگ و هاوکاری لەگەڵ یەکتر بە مەبەستی یەکگرتن و هاوپەیمانی و پێکهێنانی ئەلترناتیڤی ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی، غافڵ نەبووە. سەرەرای ئەمەش، ڕاشکاو و پێداگر بووین هاوپەیمانەتییەکمان دەوێ کە وێڕای ڕەتکردنەوەی هەرچەشنە سیستەمێکی دیکتاتۆری، چ ئیسلامی و چ شایەتی بۆ ئێرانی داهاتوو، دان بە فرەنەتەوەبوونی ئێراندا بنێ و، مافە نەتەوەییەکانیان بەڕەسمی بناسێ. ئێمە بە قووڵی باوەڕمان بە دروستیی ئەم وتەیەی د. قاسملووی نەمر هەیە کە "بێ بوونی ڕێژیمێکی دێموکراتیک، مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد و گەلانی تری ئێران دابین نابێ و، بەبێ دابینبوونی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد و گەلانیتری ئێران، ڕێژیمێک ناتوانێ دێموکراتیک بێ. ئێمە دڵنیاین هیچ ڕێژیمێک لە ئێراندا ڕێژیمێکی بەڕاستی گەلی، دادپەروەر و دیموکراتیک نابێ ئەگەر نەتوانێ مەسەلەی نەتەوایەتی کە یەکێک لە گیروگرفتە بنەڕەتییەکانی وڵاتی ئێمەیە، چارەسەر بکا."(٢)

لە کاتێکدا یادی ٣٤ساڵەی تێرۆری د. قاسملوو، و هاوڕێ عەبدوڵڵا قادری ئازەر دەکەینەوە کە پەروەندەی ئەم تێرۆرە بەداخەوە هەروا بە داخراوی ماوەتەوە. ساتوسەودای نهێنیی ٣٤ ساڵ لەمەوبەری حکوومەتی ئەوکاتی ئوتریش لەگەڵ ڕێژیمی تێرۆریستی ئێران لەسەر کەیسی تێرۆری د. قاسملوو، ڕێخۆشکەر و هاندەری ئەو ڕێژیمە بۆ بەردەوامی لەسەر تێرۆری نەیارانی لە ئورووپا و وڵاتانی تر بوو. مێژووی پێوەندییەکانی وڵاتانی ڕۆژاوایی و کۆماری ئیسلامیی ئێران، پڕە لەم ڕاستییە کە هەرکات دادگاکان و ناوەندە سیاسییەکانی وڵاتانی ڕۆژاوایی، بە جیددی و لێبڕاوییەوە لەگەڵ کردەوە و پیلانە تێرۆریستییەکانی ئەو ڕێژیمە لەسەر خاکی خۆیان ڕووبەڕوو بوونەتەوە، دەسەڵاتدارانی تێرۆریستی ئێران ناچار بە دواخستنی پیلانەکانیان بوون. بەڵام ئەو کاتانەی ڕۆژاوا بە نەرمی لەگەڵیان جووڵاوەتەوە، کۆماری ئیسلامی بە شێوەیەکی بەرفراونتر و ڕاشکاوانە لەنێو جەرگەی وڵاتانی ڕۆژاواییدا دەستی بۆ تێرۆر و ڕفاندن بردووە، یا لە نێوخۆی ئێراندا هاووڵاتییانی ڕۆژاوایی بە بارمتە گرتوون. لە مانگەکانی ڕابردوودا، شایەدی ئێعدامی ژمارەیەک چالاکی سیاسیی ئێرانی بووین کە ڕێژیمی تێرۆریستی ئێران لە دەرەوەی سنوورەکان ڕفاندبوونی. وڵاتانی ڕۆژاوا نەک هەر دژکردەوە و هەڵوێستێکی شیاویان لەئاست ئەم تاوانانە نەبووە، ژمارەیەک لە دیپلۆمات تێرۆریستەکانی ئەو ڕێژیمەشیان کە لە دادگاکانی خۆیاندا سەبارەت بە ئەنجامدانی کردەوەی تێرۆریستی مەحکووم ببوون، بەدوای ڕێککەوتن و ساتوسەودای نهێنی لەگەڵ تاران، بەڕەڵڵا و ڕەوانەی ئێرانیان کردوونەوە.

داوا و چاوەڕوانییەکانی نەتەوەکانی سەر جوغرافیای ئێران لە دەوڵەتانی ڕۆژاوا لەبارەی بایکۆتی ئەو ڕێژیمەوە شاراوە نین. ئەو چاوەڕوانییانە بەهۆی ڕێپێوان و میتینگە دەیان هەزار کەسییەکان لە پێتەختی وڵاتانی جیهان بە ئاگاداریی بیروڕای گشتیی وڵاتانی ڕۆژاوایی گەیشتوون. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، هەرچەشنە ڕێککەوتن و ساتوسەودای نهێنیی وڵاتانی ڕۆژاوایی لەگەڵ ڕێژیمی تێرۆریستی کۆماری ئیسلامی بە مەبەستی چاوپۆشی لە کردەوە تێرۆریستییەکان و بەرنامە ناوکییەکەی و هەروەها زەوت و سەرکوتی مافەکانی مرۆڤ، بە توندی مەحکووم دەکا. باجدان بە ڕێژیمێک کە ڕەوایی نەماوە و بە زەبری سەرکوتێکی هەمەلایەنە، ڕووخانی خۆی وەدواخستووە، هەر تەنیا خەیانەت بە شۆڕشە سەرانسەرییەکەیان نییە، بەڵکوو چاونوقاندنە لەئاست دەستتێوەردان و هەڕەشەکانی ئەو ڕێژیمە بۆسەر وڵاتانی ناوچە؛ خۆگێلکردنە لە دەستتێکەڵکردنی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ ڕووسیە بۆ داگیرکاری و کوشتاری خەڵکی ئۆکڕاین؛ مەیداندان بە یاغیگەری و تێرۆریزمی دەوڵەتی و نادیدەگرتنی ڕێوشوێنە نێودەوڵەتییەکان لەلایەن ئەو ڕێژیمەوەیە و زۆر ناخایانێ دووکەڵی ئەم جۆرە سیاسەتکردنە، دەچێتەوە چاوی خودی ئەو وڵاتانە و هاوپەیمانەکانیان لە ناوچەدا.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، لە ٣٤ ساڵەی تێرۆری ڕێبەری شەهید د. قاسملوو، و هاوڕێ عەبدوڵڵا قادریئازەردا، سڵاو بۆ گیانی پاکیان دەنێرێ و، لەگەڵ گیانی ئەوان و سەرجەم شەهیدان و قوربانییانی تێرۆر و سەرکوتی کۆماری ئیسلامیدا، بەتایبەتی شەهیدانی شۆڕشی "ژن، ژیان، ئازادی"، پەیمان نوێ دەکاتەوە کە تا کۆتاییهێنان بە تەمەنی ئەو ڕێژیمە و هێنانەسەرکاری ڕێژیمێکی دێموکراتیک لە ئێران، لێبڕاوانە لە خەبات بەردەوامە. ئەولەوییەتی حیزبی ئێمە لە هەلومەرجی ئێستادا تەرخانکردنی زۆرترین تواناکانی خۆی بۆ پشتیوانی لە شۆڕشی نوێ لە کۆمەڵگەی کوردستان و سەرانسەری ئێرانە. وەئەستۆگرتنی ئەم ئەرکە قورسە و هەر لەم کاتەدا پیرۆزەدا، لێمان دەخوازێ هەوڵەکانمان هەرچی زیاتر لەپێناوی پێکهێنانی یەکگرتوویی و هاوکاریی هێز و ڕێکخراوەکانی کوردستان و، تێکۆشان بە ئامانجی پێکهێنانی بەدیلێکی دێموکراتیک و فرەنەتەوە بۆ قۆناخی دوای کۆماری ئیسلامی، چڕتر بکەینەوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
ناوەندی بەڕێوەبەری
١٥ی پووشپەڕی ١٤٠٢

***

١) وەرگیراو لە وتووێژی د. قاسملوو لەگەڵ گۆڤاری "الیوم السابع"، سەرچاوە: ڕۆژنامەی "کوردستان"، ژمارە ١٠٩

٢) ڕۆژنامەی "کوردستان"، ژمارە ١٨٧، پووشپەڕی ١٣٧١(ژوئیەی ١٩٩٢)

کوردستان
ژمارە: ٨٥٠
١٥ی پووشپەڕی ١٤٠٢ _ ٦ی جوولای ٢٠٢٣

خالید عەزیزی:

لە ڤییەنەوە ڕوو دەکەینە د. قاسملوو و پێی دەڵێین ڕێبازەکەت زیندوویە و سەنگەری خەبات و تێکۆشانت ئاوەدان و پڕ ڕێبوارە

(دەقی قسەکانی وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە سیمیناری سیاسی-تەشکیلاتیی کۆمیتەی حیزب لە ئۆتریش)

خۆشحاڵم کە لێرە لە ڤییەن لە دەوری یەکتر کۆ بووینەتەوە. لە یەکێک لە ناوەندەکانی دنیای دێموکراسی و لە شارێک کە دوکتور قاسملووی ڕێبەرمان خۆشی دەویست و مخابن هەر لەو شارەشدا و لە کاتێکدا بۆ چارەسەری سیاسییانەی پرسی کورد لەگەڵ دیپلۆماتتێرۆریستەکانی کۆماری ئیسلامی کۆ ببۆوە؛ لەسەر مێزی وتووێژ و لەلایەن ئەو نێردراوانەی ڕێژیمەوە تێرۆر کرا.

ئێستا لە ساڵیادی لەدەستدانی ڕێبەری گەورەماندا جارێکی دیکە یاد و ناوی ڕێبەری ناودارمان بەرز ڕادەگرین و پێ لەسەر بەردەوامی و زیندوویەتیی ڕێبازەکەی دادەگرینەوە. ئەو ڕێبازەی دەستەبەری مافە نەتەوەیی و ئینسانییەکانی کورد لە ئێرانی مەبەست بوو، و هەوڵی دەدا بە مێتۆدی سیاسی و لەڕێگەی وتووێژ و دانوستانەوە چارەسەری پرسی نەتەوەیی کورد لە ئێران بێت. ڕێبازێک بۆ شێلگیری لە مافخوازی و کۆڵنەدان دژی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی کە هەر لەگەڵ دامەزرانی ئەم ڕێژیمە لە کوردستان سەری هەڵدا و لە ساڵی ڕابردووشدا و لە شۆڕشی نوێی خەڵکەکەمان کە بە کوژرانی ژینا ئەمینی دەستی پێ کرد، جارێکی دیکەش لە کوردستانەوە بۆ ناوچەکانی دیکەی ئێران پەلی هاویشتەوە. ئەو ڕێبازەی کە داوای سەقامگیریی دێموکراسی لە ئێراندا دەکات، ئەو ڕێبازەی باس لە خاوەنێتیی نەتەوەکان لە مافە نەتەوایەتییەکانیان لەو دێموکراسییەدا دەکات، ئەو ڕێبازەی دەڵێ هەموومان دەبێ لە ئیدارەکردنی ئێراندا بەشدار و هاوبەش بین، ئەو ڕێبازەی دەڵێ نابێ وڵات بەسەر ناوەند و پەراوێزدا دابەش ببێت، ئەو ڕێبازەی پێداگری لەسەر مافی وەکیەک لە وڵاتدا دەکات، چ وەک تاک، گرووپ یان نەتەوە و جۆراوجۆرییەکانی دیکە. جەوهەر و نێوەرۆکی خۆپێشاندانەکانی پاییزی ڕابردوو کە لە کوردستانەوە دەستیان پێ کرد، هەر بۆ دەستەبەری ئەو مافانە بوو، جا بۆیە دەتوانین بڵێین بەخۆشییەوە عەقڵییەتی سیاسیی د. قاسملوو و ڕێبازەکەی کە سەردەمی خۆی خەڵکێکی کەم لێی تێگەیشتبوون یان بەربەرەکانێیان لەگەڵی دەکرد، ئێستا لە هەموو ئێراندا پێشوازیی لێ دەکرێ. بۆیە لێرە لە ڤییەنەوە ڕوو دەکەینە د. قاسملوو و پێی دەڵێین ڕێبازەکەت زیندوویە و سەنگەری خەبات و تێکۆشانت ئاوەدان و پڕ ڕێبوارە.

ڕاستە خەبات و تێکۆشانی خەڵک لەدژی کۆماری ئیسلامی بەتایبەت لە کوردستان هەر لەگەڵ دامەزران و هاتنەسەر دەسەڵاتی ئەم ڕێژیمە دەستی پێ کرد و بە درێژایی چوار دەیەی ڕابردوو لە فۆڕم و شێوازی جۆراوجۆردا درێژەی بووە. بەڵام ئەوەی شەپۆلی نوێی نارەزایەتییەکانی ئەمجارە لەوانی پێشوو جیا دەکاتەوە چەند فاکتەرێکن: ئەوەی لە شەقامەکاندا لەلایەن خەڵکی خۆپێشاندەرەوە دەگوترا، ئەوەی نوخبە و ئێلیت و لایەنە سیاسییەکانی نەتەوەکان بە کورد، تورک، بەلووچ، تورکمەن و پێکهاتەکانی دیکەی کۆمەڵگەی ئێران باسیان دەکرد، ئەوەی لە کۆڕوکۆبوونەوە سیاسییەکان لە دەرەوەی وڵات ئاکامگیریی لێ دەکرا؛ لە کۆ و گشتییەتی خۆیدا نەخشەڕێیەکی نوێیان بۆ ئێرانی داهاتوو وێنا دەکرد. نەخشەڕێیەک کە حیزب و لایەنە سیاسییەکان و بەگشتی ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی هان بدات بەرەو دروستکردنی ئاڵترناتیڤی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بچن. هۆیەکەی ئەوەیە کە خۆپێشاندان و نارەزایەتییەکانی خەڵک ئەگەر دروستبوونی بەدیلی بەدوودا نەیەت، بەتەنیا ئەم ڕێژیمەی پێ ناڕووخێت.

ڕاستە خەڵک لە ئێران ئەوەی لە توانایدا بوو کردیان، لە خۆپێشاندان و مانگرتن و گیانبەختکردن و برینداربوون و، هەموو تێچووەکانی دیکەی ئەم شۆڕشە، وەک گیران و بەندکران و ئەشکەنجە و زۆر تێچووی دیکە. بەڵام ئاڵترناتیڤ بە خەڵک دروست نابێت، کاری حیزب و ڕێبەرانی سیاسییە. خەڵک هەموو شتێکیان کرد، بەڵام حیزبەکان و ڕێبەرانی سیاسی و بەگشتی ئۆپۆزیسیۆن ئەوەی دەبوو بیانکردبا نەیانکرد. ئەمە دەرفەتێک بوو کە تا ئێستا نەکراوە نەتوانراوە بقۆزرێتەوە. لەوەشڕا کە دڵنیام هەتا کۆماری ئیسلامی مابێت، خۆپێشاندان و نارەزایەتی لەدژی ئەو ڕێژیمە دەمێنێت، کەوایە دەبێ خەسارناسیی ئەو دۆخە سیاسییەمان کردبێت.

زۆر بەڕوونی دەڵێین ڕێگای ئەوەی ئێران دابەش نەبێ و لێک نەترازێ ئەوەیە دێموکراسی لە ئێراندا جێگیر ببێت و مافی وەکیەکی هەمووان پارێزراو بیت. دەبێ تاران فێر بێت کە دەسەڵاتداری کورد و تورک و بەلووچ و عەرەب لە تاران‌ڕا و پێکەوە ئیدارەی وڵات بکەن. دەبێ دەسەڵاتەکان دابەش ببن و مافی هەموو فرەیی و جۆراوجۆرییەکان وەک یەک مسۆگەر بوو‌بێت. لەو حاڵەتدا ئەم وڵاتە هیچ مەترسییەکی دابەشبوونی لەسەر نابێت، بەڵام هەتا ناوەند و پەراوێز و، هەتا نەتەوەی سەردەست و بندەست هەبێت؛ بوار بۆ ئەم کارە هەمیشە دەمێنێت

لە ڕوانگەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە حیزب و لایەنە سیاسییەکان لە خوێندنەوەکانی خۆیاندا بەهەڵە چوون و بە پێداگری لەسەر سیاسەت و ئیدئۆلۆژییەکانی خۆیان نەیانتوانی بگەنە خاڵی هاوبەش لە نێوان هەمووواندا. بۆیە حیزب و لایەنە سیاسییەکان دەبێ لەو دۆخە تێبپەڕن. هۆکارێکی دیکە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە بە سەرنجدان بە مێژووی هاوچەرخی ئێران لە بنەڕەت‌ڕا دروستکردن و دارشتنەوەی ئەو وڵاتە لەسەر ئەو بنەمایانە سەقەت و هەڵە بووە. دامەزرانی ئێرانی نوێ لەسەر ئەساسی تیۆریی ناوەندگەرێتی و تواندنەوە و پشتگوێخستنی نەتەوە و جۆراوجۆرییەکانی دیکەی دەرەوەی نەتەوەی سەردەست هۆکاری خوڵقانی دۆخی ئێستایە. ڕێگاچارەش قبوڵکردنی ڕاستییەکانە کە ئێران وڵاتێکی فرەنەتەوەی و فرە پێکهاتەتە و ئەگەر ئەو فرەییانە لە دەسەڵات و بەڕێوەبەریی هاوبەشی وڵاتدا خۆیان نەبیننەوە و هەرکام لە شوێنی خۆیان دەسەڵاتی خۆبەڕێوەبەرییان نەبێت؛ ئەم وڵاتە ئارامی و سەقامگیری بە خۆیەوە نابینێت. ئێرانی ئێستا هاوشێوەی نیزامی ئاپارتایدی ئافریقای سەردەمی شۆڕشو ڕابوونی ماندێلایە کە بە خۆشییەوە لە هەموو جیهاندا پشتگیری لە خەباتی ماندێلا و ئایدیا و بۆچوونە دێموکراتیکەکانی کرا. ئەم ئاپارتایدە زۆر بە بەربڵاوی لە ئێرانی ئێستادا هەیە، کاتێک منی کورد ناتوانم ببمە سەرکۆمار، ناتوانم بە زمانی خۆم بخوێنم، ناتوانم شوناسی نەتەوەیی خۆمم هەبێت و ئەو پێشێلکارییەی ماف و ئازادییەکانی جۆراوجۆرییەکانی ئەو وڵاتە لە هەموو ڕەهەندەکاندا دەرخەری نیزامی ئاپارتایدی حکوومەتی ناوەندگەرای ئێرانە. یەکێک لە کێشە سەرەکییەکانی ئۆپۆزیسیۆن ئەوە بوو کە زۆریان بیر لەو واقعە نەکردبۆوە و پلان و نەخشەڕێیان بۆ گۆڕینی ئەو دۆخە نەبوو.

پرسیارێکی دیکە کە هێز و لایەنە سیاسییەکانی ئۆپۆزیسیۆن لە خۆیان نەکرد ئەوە بوو کە بۆچی لە کاتێکدا خەڵک بە هەموو جۆراوجۆری و جیاوازییەکانیانەوە لە نێوخۆی وڵات یەککگر و یەککگرتوون و کەمترین ناکۆکییان لە خەبات دژی ڕێژیمدا تێدا بەدی ناکرێ، ئەوان لە دەرەوەی وڵات ناتوانن هاوپەیمان و یەککگرتوو بن؟ بۆچی لە تاران و شیراز و تەورێز دروشم دەدرا کە "کوردستان چشم و چراغ ایران"، بەڵام لە دەرەوەی وڵات لایەنە سیاسییە شۆڤینیستییەکان بە چاوی گومان و دردۆنگییەوە سەیری پرسی کورد دەکەن؟ هەڵبەت ئەوەی لە نێوخۆی وڵات بینیمان دەسکەوتێکی گەورە بۆ بزووتنەوەی سیاسیی کوردە و ئەوە لە حیزبی دێموکراتدا ئەرک و بەرپرسایەتیی زیاتر دەخاتە سەرشانمان کە دەبێ پتر هاوپێوەندیی خۆمان لەگەڵ نەتەوە و پێکهاتەکانی دیکەی ئێراندا پەرە پێ بدەین. دەبێ پتر لەسەر گوتاری سیاسی و مافە نەتەوایەتییەکانمان لەگەڵ یەکتر قسە بکەین و ڕاوڕاوێژمان بە یەکتری هەبێت. بۆ نموونە ئێمە کە داوای فدرالیزم دەکەین، دەبێ ئەو باس و خواسە لەگەڵ هەموو نەتەوەکانی ئەم وڵاتە بێنینە گۆڕێ و قەناعەتی هاوبەشیان لەگەڵ دروست بکەین. چونکی ناکرێ ئێمە فدرالیزممان بۆ ئێران بوێت، بەڵام فارسەکان کە نەتەوەی یەکەم لەو وڵاتەن لەگەڵ نەبن و بەشێک نەبن لەو وڵاتە فیدراڵە. بۆیە ئێمە دەبێ بەدووی ئەو یەکیەتی و یەکگرییەدا بچین کە پێشتریش ڕێبەرانی شەهیدی ئێمە بناغەدانەری بوون و بەردەوام بەدوویدا چوون. دوکتور قاسملوو کە هەمووان دەزانین چەندە بەبایەخەوە بۆ پرسی هاوپێوەندیی نەتەوەکان لە ئێرانی ڕوانیوە و دوکتور شەرەفکەندی و هاوڕێیانیشی کە هەمووان دەزانین لەسەر مێزی وتووێژ لەگەڵ نوێنەرانی هێز و لایەنە سیاسییە غەیرە کوردەکان و ڕێک بە مەبەستی دروستکردنی ئەو یەکیەتی و هاوپەیمانییە کەوتە بەر دەستڕێژی تێرۆریستەکانی کۆماری ئیسلامی و شەهید کران. ئێمە ئەو میرات و پاشخانەمان هەیە و دەبێ بیکەینە دەسمایە بۆ دەسکەوتی سیاسیی پتردا.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە دوا کۆبوونەوەی خۆیدا لەگەڵ خەسارناسیی ئەو دۆخە سیاسییە ئەو ئاکامگیرییەی کردووە و تێدەکۆشێ لەگەڵ هەموو ئەو لایەنانەی باوەڕیان بە دێموکراسی هەیە، باوەڕیان بە نا-ناوەندگەرێتی (عدم تمرکز) و هاوبەشی هەیە، باوەڕیان بە جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت هەیە، باوەڕیان بەوە هەیە کە ئێران نەک هۆکاری ناسەقامگیریی ناوچە بەڵکوو بەشێک بێت لە دەستەبەری ئەمنییەت و ئاشتیی جیهانی بۆ ئەوەی خەڵکەکەی نەبنە بارمتە لەسۆنگەی پڕۆژە ئەتومی و مووشەکییەکانی، و زۆر بابەتی تر؛ لەگەڵیان پێک بێت. لەو پلاتفۆڕمەدا هەموو پێکهاتەکانی بەشدار لە کۆنگرەی نەتەوەکانی فیدڕاڵ، کۆماریخوازەکان و زۆر لایەنی دی کە بە ناوی شوڕای گوزار و هەمبەستەگی و لەژێر ناوی جۆراوجۆری دیکەدا تێکۆشانی سیاسییان هەیە، ئەوانەی لە بۆچوونەکانی حیزبی دێموکرات نیزیکن و دەبێ لە دەوری خۆمان و یەکتری خڕیان کەینەوە و بەرەو ئاڵترناتیڤدروستکردن بچین. بەتایبەت کە ئەزموونی ناسەرکەوتووی مەنشووری "جۆرج تاون"یشمان هەیە.

مەنشوور "جۆرج تاون" بە زۆر هۆکار سەرکەوتوو نەبوو، ئەوە کە یەکەم پەلەی تێدا کرا. دووهەم ئاوێنەی نواندنی ڕاستییەکانی کۆمەڵگەی ئێران نەبوو. سێهەم خوێندنەوەیەکی نوێی لەسەر ئەساسی دوورکەوتنەوە لە ناوەندگەرێتی بۆ داهاتووی ئێران نەدا بە دەستەوە. چوارەم بە ئازایەتی و ڕاشکاوییەوە نەچووە نێو داکۆکی لە مافی نەتەوایەتیی نەتەوە پەراوێزخراوەکان، لەحاڵێکدا ئەوان بوون کە زۆرترین تێچووی شۆڕشەکە لە ئێستادا و خەبات و تێکۆشان لە دژی کۆماری ئیسلامییان لە ڕابردوودا داوە. پێنجەم و لە هەموویان گرینگتر ئەوەیە ئەوە حیزبەکانن دەچنە نێو هاوپەیمانی و دواتر بەڕێوەبردنی وڵاتەوە، نەک تاک و سێلێبریتییەکان. ئێمە لە سەردەمێکداین کە دێموکراسی بە دروستکردن و کار و چالاکیی حیزب و خەملاندنی دێموکراسی بە ڕکەبەریی حیزبەکان و ئیدارەدانی جدیتری دێموکراسی بە ڕێککەوتنی حیزبەکان لەگەڵ یەکتری دەکرێت. لە مۆدێڕنترین دێموکراسییەکانی جیهاندا ئەو فۆڕمە لە حیزبایەتی و حکومەتدارییە جێ کەوتووە، بەڵام مخابن لە ئێران غیابی دێموکراسی و حیزبایەتی و لێکتێنەگەیشتنی لایەنە سیاسییەکان یارمەتیی بە بەرجەستەبوونی تاک و سێلبریتییەکان -سەرەڕای ڕێزم بۆ خەبات و تێکۆشانیان- داوە. ئێمە دەبینین لە ئەمریکا میلیاردێرێکی وەک دۆناڵد ترامپ وەک کەسایەتی ناچێتە نێو گەمەی سیاسی و دەسەڵات، دەبێ بچێتە نێو حیزبێک و لەوێوە خۆی کاندید بکا و دەبێ ببێتە نوێنگە و سیمبولی حیزبێک کە بتوانێ کێبرکێی سیاسی و هەڵبژاردنەکان بکات. لەم ڕووەوە ئێمە دەبێ هاندەری ئەوە بین خەڵکی ئێران بەرەو خۆسازماندان و کاری ڕێکخراویی بچێت و پەرەپێدەری کولتووری حیزبایەتی بین.

حیزبی دێموکرات لەو پێوەندییەدا ئەزموونی بەنرخی هەیە. کۆمارەکەی دەڕووخێ، بەڵام حیزبەکەی لەجێی خۆیەتی. پێشەواکەی ئێعدام دەکرێ و بە دووی ئەودا دەیان ڕێبەری دیکەی دەگیرێن و ئێعدام دەکرێن، بەڵام لە مەیدانی خەباتدا دەمێنێتەوە. هەزاران پێشمەرگەی لە مەیدانی خەباتدا شەهید دەبن و سکرتێرەکانی تێرۆر دەکرێن، بەڵام هەر هەیە و دەمێنێتەوە. مووشەکباران دەکرێ، هەر دەمێنێتەوە. بۆ؟ چونکی ویستێکی ڕەوا وەک پرسی نەتەوەیی لە کوردستان هەیە کە لە فۆڕمی حیزبی دێموکراتدا خۆی ڕێکخستووە و بەردەوامیش هەر گەشە دەکات. ئەو حیزبە لە هەر بارودۆخێکدا لە پێی هەڵویست و بڕیار و دەروستی و ئیمزای خۆی ڕادەوەستێ. بۆیە ئێمە دەبێ پەرەپێدەری ئەو فەرهەنگە سیاسییە بین و خەڵکی ئێران و جۆراوجۆرییەکانی ئەو وڵاتە بەرەو فەرهەنگی خۆسازماندان هان بدەین.

بابەتێکی دیکە کە پێشتریش قسەمان لەسەری کردووە، بابەتی تێنەگەیشتنی زۆر کەس و لایەنی سیاسییە لە پرسی نەتەوەیی و دەبینین لە زۆر مەیدان و بواردا دیسان ئێمە بەرەورووی تۆمەتی جیاییخوازیی و تەجزیەتەڵەبی دەکرێینەوە. لە ڕوانگەی حیزبی دێموکراتەوە ئەو بابەتە مەوزووعییەتی نەماوە. شەقام و بیروڕای گشتیی ئێران لە نێوخۆی وڵات و خەڵکی ئاسایی کە گیانی خۆیان فیدای ئەو شۆڕشە کرد، ئەوان سەلماندیان کە ئەوە بابەت و مەسەلەی ئەوان نییە. ئەوە دەغدەغە و بابەتی کەسانێک لە دەرەوەی وڵاتە کە زۆر لە واقعەکانی ئێستای کۆمەڵگەی ئێران دوور کەوتوونەتەوە و ناڕاستەوخۆ دەکەونە ژێر کاریگەریی تەبلیغاتی کۆماری ئیسلامی و ئەو باسانە دەورووژێنن. زۆر بەڕوونی دەڵێین ڕێگای ئەوەی ئێران دابەش نەبێ و لێک نەترازێ ئەوەیە دێموکراسی لە ئێراندا جێگیر ببێت و مافی وەکیەکی هەمووان پارێزراو بیت. دەبێ تاران فێر بێت کە دەسەڵاتداری کورد و تورک و بەلووچ و عەرەب لە تاران‌ڕا و پێکەوە ئیدارەی وڵات بکەن. دەبێ دەسەڵاتەکان دابەش ببن و مافی هەموو فرەیی و جۆراوجۆرییەکان وەک یەک مسۆگەر بوو‌بێت. لەو حاڵەتدا ئەم وڵاتە هیچ مەترسییەکی دابەشبوونی لەسەر نابێت، بەڵام هەتا ناوەند و پەراوێز و، هەتا نەتەوەی سەردەست و بندەست هەبێت؛ بوار بۆ ئەم کارە هەمیشە دەمێنێت. ئەوە کۆماری ئیسلامی بوو کە لە خۆپێشاندانەکاندا بۆ ئەوەی سەرنجەکان لەسەر ماهییەتی ڕاستەقینەی ویستی خەڵک دوور خاتەوە، لە دەرەوەی سنوورەکان ئەو باسانەی پەرە پێ دەکا و ئادرەسی غەڵەتی دەدا. خۆ لێرەشدا ئێمە بووین وەک کورد کە بووینە قوربانیی هێرش و جینایەتەکانی ڕێژیم. لە نێوخۆی کوردستان بە چەکی نیوەقورس بەربوونە گیانی خۆپێشاندەران و سەدان شەهید و بریندارمان دا. لە دەرەوەی سنوورەکانیش ڕێبەریی حیزب و بنکەکانی شوێنی ژیانی خەڵکی مەدەنیی سەر بە بنەماڵەی پێشمەرگەکان بە مووشەک و درۆن هێرشی کرایە سەر و لێرەش دەیان کەس شەهید و بریندار بوون. ئێمە لە کۆبوونەوە لەگەڵ لایەنە سیاسییەکان دەبێ تێبکۆشین زیاتر لەو سیاسەتەی ڕێژیمیان تێبگەیەنین و قەناعەتیان پی بێنین.

فاکتەرێکی دیکەی پێوەندیدار بە دۆخی ئێران کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییە. لە ڕەوتی خۆپێشاندانەکاندا کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی دژی کۆماری ئیسلامی هاتە نێو هاوکێشەکەوە و تا ڕادەیەکی زۆر لە شەقامەکان، کۆڕوکۆمەڵە سیاسییەکان و لەلایەن حیزب و لە پاڕلمانەکانەوە پشتیوانی لە ویستی خەڵکی ڕاپەڕیوی ئێران دەکرا و بۆیان بەخەم بوون. بەڵام ئەوە بەشە جیاوازە لە پێوەندییە نێودەوڵەتییەکانی نێوان دەوڵەتان لەگەڵ یەکتری و لەگەڵ ئێران. ستراتیژیی کۆماری ئیسلامی ئەوە بووە بە گەورەکردنەوەی پڕۆژە ئەتومی و مووشەکییەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە بارمتە بگرێت و بە بەرجام و ئەو بابەتانە سەرقاڵیان بکات. بەڵام خۆپێشاندانەکان سەلماندیان کە خوێندنەوەی تاکڕەهەندیی کۆمەڵگەی جیهانی لەسەر ئێران و کێشە سەرەکییەکانی چەوت و هەڵەیە و ئەو نیزامەش سەلماندوویەتی کە جێگای متمانە بڕوا و متمانە نییە.

بۆیە ئێمە حیزب و لایەنە سیاسییەکان دەبێ بە کۆمەڵگەی جیهانی و دەوڵەتان بڵێین کە ئەم ڕێژیمە قەت ناتوانێ جێگای متمانە بێت و بۆ ئەوەی بە یەکجاری لە کۆڵ کێشەی ئەتومی و مووشەکی و شەڕەنگێزی و قەیرانخوڵقێنییەکانی دیکەی ڕێژیم ببنەوە؛ دەبێ یارمەتیدەر بن ئەو ڕێژیمە نەمێنێت. ئەو ئامانجە گرینگە یەکیەتی و یەکڕیزیی هەموو دژبەرەکانی ڕێژیمی دەوێ. ئێمەی کورد سەرەتا دەبێ نێوماڵی خۆمان بەباشی ڕێکبخەین و دواتر لە چوارچێوەی ئێراندا پارتنەر و بەردەنگی زیاتر پەیدا بکەین و هاوپەیمانییان لەگەڵ ببەستین.

***

بردنەوە هەر بۆ بەرەی خەڵکە

عەلی بداغی

پێچەوانەی ئەو بۆچوونەی پێی وایە بزووتنەوەی نارەزایەتیی خەڵک دژی کۆماری ئیسلامی لە کزیی داوە و ناوەندە ئەمنییەتییەکانی کۆماری ئیسلامی توانیویانە بە سەرکوت و داپڵۆسین، پاشەکشە بە خەڵک بکەن؛ هەم کۆمەڵانی خەڵکی ئێران و هەم ناوەندە پلاندارێژەکانی دەسەڵات خۆیان بۆ وەرزی نوێی ڕووبەڕووبوونەوەکانیان ئامادە دەکەن.

شۆڕشی نوێی خەڵکی ئێران کە کۆتایی خەرمانانی ساڵی ڕابردوو، و دوای کوژرانی ژینا ئەمینی دەستی پێ کرد، خاڵوەرچەرخانێک لە مێژووی ڕووبەڕووبوونەوەکانی خەڵک و دەسەڵات لە ئێرانە. نوختەگۆڕانێک کە هەمووان دەزانن هیچ کام لە لایەنە دژەکانی ئەم ململانێیە بۆ دواوە ناگەڕێنەوە. ڕاستە ناوەندەکانی سەرکوت بە کوشتوبڕی سەدان کەس لە خەڵکی نارازیی سەر شەقام، بریندار کردنی هەزاران کەس و پاشان بە قۆڵبەستکردنی دەیان هەزار کەس لە خەڵکی ڕاپەڕیو و؛ پاشان بەهۆی دەیان پیلانی ئەمنییەتیی دیکەی وەک ژارخواردووکردنی قوتابییان لە خوێندنگەکان توانی کۆنترۆڵی شەقامەکان بگرێتەوە دەست؛ بەڵام بۆخۆیان باشتر لە هەمووان دەزانن کە ئەمە کاتییە و قینی پەنگخواردووی خەڵکی ئێران ئاگری بن خۆڵەمێشە؛ بەتایبەت کە سووڕەتی مەسەلەکە هیچ نەگۆڕاوە.

ڕاستییەکەی ئەوەیە کێشە و قەیرانە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی وڵات نەک هەر لە جێی خۆیانن و، بگرە لەسۆنگەی کەڵەکەبوونیان لەسەر یەکتری و هەروەها درێژەی سیاسەتە دژیگەلییەکانی ڕێژیم لە یەکساڵی ڕابردووشدا پتر بارگرانییان لەسەر شان و ژیانی خەڵک دروست کردووە و ئەوانی بۆ یەکلاکردنەوەی چارەنووسیان لەگەڵ دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی شێلگیر کردووە. مەسەلە ڕوونە و پێوەندیی بەو کەلێنە گەورە هەیە کە لەنێوان خەڵک و دەسەڵاتدا هەیە. خەڵک هەم کێشەی ئابووری و بژیوی ژیانی هەیە و هەم ماف و ئازادییە سیاسی و مەدەنییەکانی دەوێ و پاش هەموو ئەزموونەکان و دەرفەتدان بە ڕێژیم بۆ چاکسازی و بەخۆداهاتنەوە ئیدی لە پێکهاتنی هەرچەشنە گۆڕانکارییەک لەو ڕێژیمەدا بێهیوا و تەمابڕاو بوون و چاریان تەنیا لە تێپەڕین لە تەواوەتیی ئەم نیزامە سیاسییەدا دۆزیوەتەوە.

پلانداڕێژانی سیاسیی کۆماری ئیسلامی دوای تەنینەوەی شۆڕشی ژینا لە ئاستی وڵاتدا و کاتێک "نا"ی هەرە گەورەی خەڵکی ئێران بە ڕێژیمەکەیان بیست، لەبری ئەوەی لە بەرانبەر ئیرادەی خەڵکی ڕاپەڕیودا پاشەکشە بکەن و لێگەڕێن بەبێ خوێنڕشتنی پتر پرۆسەی گۆڕانکاریی بنەڕەتی لە دەسەڵاتی سیاسیی وڵاتدا بەئاکام بگات، کەوتنە خۆ تا بە هەر جۆرێک بێت سەرەتا بە کەمکردنەوەی گوشارە دەرەکییەکان دەستئاوەڵایی زیاتر بۆ سەرکوت لە نێوخۆی وڵاتدا بخوڵقێنن. ئاساییکردنەوەی پێوەندییەکانیان لەگەڵ عەرەبستانی سعوودی، پێملی بۆ ئاژانسی نێودەوڵەتیی وزەی ئەتومی، نەویکێشان بۆ ڕۆژئاوا و پەلەقاژە بۆ دەستپێکردنەوەی وتووێژی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لەگەڵ ئەمریکا، هەوڵدان بۆ کەمکردنەوەی گرژییەکانیان لەگەڵ ئازەربایجان بەشێک لەو دیپلۆماسییەن کە کۆماری ئیسلامی تەنیا بۆ ئاسوودەکردنی خەیاڵی خۆی لە بەرەی دژبەرانی ئەوبەرسنووری خۆی کردوونی. بەڵام لە نێوخۆی وڵاتدا:

پێش هەموو شتێک هەوڵدان بۆ یەکگری و هاوپێوەندیی هێزەکانی سەرکوت. خامنەیی، ڕێبەری ڕێژیم کە هەستی بە ناکۆکی و ڕکەبەریی ناوەندە ئەمنییەتی و هێزە نیزامییە جۆراوجۆرەکانی ڕێژیمەکەی کردبوو، لە ماوەی ڕابردوودا هەوڵی داوە پێوەندیی نێوان ئەو هێز و لایەنانە بە مەبەستی بردنەسەریی تواناکانیان لە سەرکوتی ڕاپەڕینەکانی خەڵکدا بەهێزتر بکات. تازەترینی ئەو هەوڵانە کۆبوونەوەی هاوبەشی دوو حەوتوو لەوەپێشی ئیتلاعاتی سپای پاسداران لەگەڵ وەزارەتی ئیتلاعاتی ڕێژیم لە شاری مەشهەد بوو کە لەسەر داوای خامنەیی پێکهاتبوو. ئیسماعیلی خەتیب، وەزیری ئیتلاعاتی ڕێژیم نەیشاردەوە ئاکامی کۆبوونەوەکە بۆ هاوکاری و هاریکاری، هاوپلانی و یەکیەتیی عەمەلیاتی بۆ بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ نەیارانی کۆماری ئیسلامی بووە. ناوبراو لەوەش پتر پێی ڕاکێشا و گوتی لەسەر ئەمری خامنەیی بە یەکڕیزیی هێزەکانیانەوە بەرەوڕووی هەموو ئەو لایەنانە دەبنەوە کە کێشەیان لەگەڵ "ئینقلاب" و "ویلایەت" هەیە و قسە لە گۆڕانکاری، چاکسازی و شۆڕش دەکەن!

پەرەدان بە ئیعدام بۆ ترساندن و تۆقاندنی خەڵک و بەردەوامیی گوشارەکان بۆ سەر خەڵک بە بیانووی جۆراوجۆر و یەک لەوان "بەدحیجابی" بەشێکی دیکەی ئەو پلان و پیلانەیە. هەروەها لە کاتێکدا هەژاری و بێئەنوایی خەڵک ڕۆژ لەگەڵ ڕۆژ زیاتر دەبێت و مز و مووچەی مانگانەی کرێکارێک بەشی دە ڕۆژی ناکات و، لەو سۆنگەیەوە پتر لە نیوەی ڕەهای خەڵکی وڵات لەژێر هێڵی هەژاریدا دەژین؛ لە بودجەی گشتیی وڵاتدا سێ میلیارد دۆلاری بە داهاتی ١٧ میلیارد دۆلاریی سپای پاسداران زیاد کرد. ئەو زیادکردنەی بودجە هێزە نیزامییەکانی دیکەی وەک ئەرتەش، هێزە ئینتیزامییەکان، وەزارەتی ئیتلاعات و ڕێکخراوی زیندانەکانیشی گرتووتەوە. بۆ نموونە لە بودجەی گشتیی ئەمساڵدا میلیاردێک و دووسەدوبیست میلیۆن دۆلار بە بودجەی ئەرتەش، پێنجسەد میلیۆن دۆلار بە بودجەی وەزارەتی ئیتلاعات و دووسەدوسی میلیۆن دۆلار بە بودجەی ڕێکخراوی زیندانەکانی وڵات زیاد کراوە. بەڵگەنامە هەککراوەکان لەلایەن گرووپی سایبێریی "شۆڕش هەتا ڕووخاندن"یش سەلماندوویانە کە سەرباقی ئەوە فەرماندەکانی سپای پاسداران و هێزە ئینتیزامییەکان بۆ سەرکوتی نارەزایەتییەکانی داهاتوو داوای دەیان هەزار میلیاردتمەنی دیکەیان لە دەوڵەت کردووە. دوو هێندە زیادکردنی بودجەی دەزگای قەزایی ڕێژیمیش پیمان دەڵێ ناوەندەکانی سەرکوت بۆ گرتن و بەندکردنی چالاکانی سیاسی و دژبەرانی ڕێژیم شمشێریان لە ڕوو بەستووە و ئامادەکاریی بۆ دەکەن.

لە بەرەی خەڵکیشدا سەرەڕای کێشە جدییەکانی وەک ناکۆکییە نێوخۆییەکان، پەرشوبڵاویی ئۆپۆزیسیۆن، و دواکەوتنی ئاڵترناتیڤی کۆماری ئیسلامی؛ بەڵام خەبات و بەرهەڵستکارییەکانی خەڵک لە شێوازی جۆراوجۆری وەک مانگرتن و نارەزایەتییە پیشەییەکاندا و ڕێکخستن و ئامادەکارییەکان بەتایبەت لە سۆسیالمێدیادا دەردەکەون.

بێگومان ئەوەی لەو نێوەدا و بۆ سەرکەوتنی شۆڕشی خەڵک یەکلاکەرەوەیە، لەلایەک ئەزموونوەرگرتن لە ڕاپەڕینەکانی ساڵی پێشوو، بەتایبەت پرسی یەکگرتوویی بەکردەوەی نێوان خەڵک لە هەموو شار و ناوچەکانی وڵات و هاوبەشیی هاوکاتیان لە شۆڕشدایە و؛ لەلایەکی دیکە زاڵبوونی ئۆپۆزیسیۆنی سیاسیی ڕێژیمە لە دەرەوەی وڵات بەسەر ناکۆکییەکانیان و پێکهێنانی بەرەیەکە بۆ هاوخەباتی و چێبوونی ئاڵترناتیڤی کۆماری ئیسلامی. ئەرکێک و ڕەسالەتێک کە لەسەر شانی هەمووان قورسایی دەکات.

ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب:

درێژەدان بە خەبات لەپێناو دەستەبەربوونی ماف و ئازادییەکانی خەڵکی کوردستان ئەرکی بێئەملاوئەولا و مێژوویی ئێمەیە

ناوەندی بەڕێوەبەریی گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێشنیوەڕۆی ڕۆژی یەکشەممە، ١١ی پووشپەڕی ١٤٠١ی هەتاوی (٢ی جوولای ٢٠٢٣ی زایینی) بە بەشداریی سەرجەم ئەندامانی ئەسڵیی ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب دوایین پێشهاتە سیاسییەکانی کوردستان و ئێران چەند پرسێکی نێوخۆیی و تەشکیلاتیی حیزبی دێموکراتی تاوتوێ کرد.

لە سەرەتای کۆبوونەوەکەدا بەڕێز کاک مستەفا هیجری، بەرپرسی ناوەندی بەڕێوەبەریی گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕاپۆرتێکی کاریی پێوەندیدار بە دیدار و چاوپێکەوتنی لەگەڵ لایەنە کورد و ئێرانییەکان و هەروەها کۆبوونەوەی لەگەڵ ئەندامانی حیزب لە دەرەوەی وڵات پێشکەش کرد. لەم پێوەندییەدا ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب وێڕای قسەکردن لە ڕۆڵ و کاریگەریی هەڵوێست و سیاسەتەکانی حیزب لەسەر ڕەفتاری سیاسیی خەڵک لە نێوخۆی وڵات و بزووتنەوەی مافخوازانەی خەڵکی کوردستان، جێگە و پێگەی حیزبی لە کۆڕوکۆمەڵی کوردستانی، ئێرانی و نێودەوڵەتیدا بەرز و بەرچاو نرخاند. هەر لەو بەشەدا بەڕێوەبەریی حیزبی دێموکرات گرتنە پێشی دیالۆگ بۆ لێکتێگەیشتنی لەگەڵ لایەنە ئێرانی و کوردستانییەکانی بە سیاسەتێکی دروست و پێویست بۆ قۆناغی ئێستای خەباتی خەڵکی ئێران و کوردستان دژ بە دیکتاتۆریی کۆماری ئیسلامیی ئێران زانی.

لە بەشێکی دیکەی کۆبوونەوەی ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزبدا بە ئاوڕدانەوە لە شۆڕشی چەند مانگی ڕابردووی گەلانی ئێران دژبە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی ئێران و قسەکردن لە لایەنە جۆراوجۆرەکانی ئەم شۆڕشە، خۆڕاگریی زیندانیانی سیاسی و هەڵوێستی بنەماڵەی شەهیدانی کوردستان و بەتایبەت بوێریی بنەماڵەی شەهیدانی شۆڕشی ژینا و یەکگری و هاوپێوەندیی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان وەک نیشانەیەک لە ئاستبەرزیی هەست و شعووری سیاسی و نەتەوەیی کۆمەڵگەی کوردستان لێک درایەوە. هەر لە پێوەندی لەگەڵ نێوەرۆکی ویست و داخوازییەکانی خەڵکی کوردستان لە ڕەوتی چەند مانگی ڕابردوودا و هەروەها ڕوانگەکانی حیزبی دێموکرات بۆ پرسە سیاسییەکانی تایبەت بەو چەند مانگە و لەبەرەبەری ٣٤ ساڵەی تێرۆری د. عەبدولڕەحمان قاسملوو، ڕێبەری ناوداری کورد و سکرتێری گشتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب بە ئاماژەدان بە ڕەنگدانەوەی بیر و ئەندێشەکانی شەهید دوکتر قاسملوو لە درێژەی شۆڕشی ژینادا، هەڵوێست و سیاسەتەکانی حیزبی لە ڕەوتی شۆڕشەکەدا بە درووست و شوێندانەر لەقەڵەم دا.

ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب لە بەشێکی دیکەی کۆبوونەوەکەیدا بە سەرنجدان بە هەڕەشە و پیلانەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران بۆ سەر بزووتنەوەی سیاسیی کوردستان لە چەند مانگی ڕابردوودا، درێژەدان بە خەبات لەپێناو دەستەبەربوونی ماف و ئازادییەکانی خەڵکی کوردستانی بە ئەرکی بێئەملاوئەولا و مێژوویی خۆی زانی و لەم پێوەندییەدا جەختی لە سەر پشتیوانیی قایم و چەسپاوی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان لە حیزبی خۆیان، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کردەوە.

لە دوایین بەشی کاری کۆبوونەوەکەدا، بەڕێوەبەریی حیزب لەپێوەندی لەگەڵ ناکۆکییەکانی ئەم دواییانەی نێو ڕیزەکانی کۆمەڵە وێڕای دەربڕینی نیگەرانیی خۆی لەو ڕووداوە کە لەو هەلومەرجە هەستیارەدا هاتۆتە گۆڕێ، وەک لە ڕاگەیاندراوێکی تایبەتدا داوای لە لایەنە ناکۆکەکان کردبوو کە دان بە خۆیاندا بگرن و ڕێگا نەدەن دۆخەکە لەوە ئاڵۆزتر بێ؛ ئەم دۆخەی بە زیانی بزووتنەوەی کوردستان زانی و بۆ جارێکی دیکە داوای لە لایەنەکانی کۆمەڵە کرد وێڕای ڕێزگرتن لە داوای خەڵکی کوردستان بۆ یەکگرتوویی و یەکڕیزی لە نێوان هێزە سیاسییەکاندا، بەپشوودرێژییەوە هەوڵی چارەسەرکردنی کێشەکانیان بدەن.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
ناوەندی ئیداری
١٢ی پووشپەڕی ١٤٠٢ی هەتاوی

بەشداریی شاندی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ٣٥ ـەمین کۆنگرەی لاوانی ئینتێرناسیۆناڵ سۆسیالیستدا

ڕۆژی پێنجشەممە، ١ی پووشپەڕ (٢٢ی ژۆئەنی ٢٠٢٣) بە بەشداریی زیاتر لە ١٥٠ ڕێکخراوی لاوانی جیهان لە ناوچەکانی ئاسیا، ئورووپا و ئامریکا و ئافریقا و ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، ٣٥ـەمین کۆنگرەی لاوانی ئینتێرناسیۆناڵ سوسیالیست لە پێتەختی وڵاتی پاناما بەڕێوە چوو. باس و بابەتەکانی ئەم کۆنگرەیە تایبەت بوون بە ئاریشەکانی لاوانی جیهان و کاریگەری پۆپۆلیزم لەم سەردەمە.

شاندی یەکیەتی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەک ئەندامی کارا و هەمیشەیی ئەو ڕێکخراوە جیهانییە، پێکهاتوو لە کەماڵ محیەدینی و سۆفیا ئەمینی بە گەڵاڵەکردنی سێ بڕیارنامە لەم کۆنگرەیەدا توانییان زۆرترین کاتی کۆنگرە بۆ باس لەسەر پرسی کورد بە گشتی و ڕۆژهەڵاتی کوردستان تەرخان بکەن و بە کۆی دەنگی ئەندامانی کۆنگرە بڕیارنامەکان پەسەند بکەن. ئەو بڕیارنامانە بریتی بوون لە: بڕیارنامەی تایبەت بە شۆڕشی ژینا و لێکەوتەکانی، بڕیارنامەی تێپەڕین لە کۆماری ئیسلامی و سیستمی حوکمڕانی داهاتوو لەم وڵاتە و بڕیارنامەی هاوپێوەندیی کۆنگرە و ئەندامانی ڕێکخراوی لاوانی ئینتێرناسیۆناڵ سۆسیالیست لەگەڵ یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

وەک لە ڕاپۆرتەکەی بەشی ڕاگەیاندنی یەکیەتیی لاواندا هاتووە، بڕیارنامەی تایبەت بە شۆڕشی ژینا باس لە چۆنیەتیی شەهیدکرانی خاتوو ژینا ئەمینی و جینایەتەکانی دەزگای سەرکوتی کۆماری ئیسلامی لەهەمبەر خۆپیشاندانەکانی ئەم دواییەی ئێران و کوردستان، هەروەها مووشەکبارانی بنکە و بارەگاکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵات لە باشوور دەکات؛ کە کۆنگرە بە کۆی دەنگ عەلی خامنەیی وەک بڕیاردەری سەرەکی ئەم جینایەتانە ناساند و داوای لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی کرد کە گووشاری زیاتر بخاتە سەر ڕێبەری ڕێژیم و سەرجەم ئۆرگانە سەرکوتکەرەکانی کۆماری ئیسلامی و، بەرپرسانی سپای پاسداران لە دادگایەکی عادڵانەدا سزا بدرێن.

بڕیارنامەی دووهەمیش کە تایبەت بوو تێپەڕین لە کۆماری ئیسلامی و سیستمی حوکمڕانی داهاتوو، تێیدا چەند داواکارییەی بەرجەستە کراوە،وەک: لە ئێرانی نوێدا نەتەوە جۆراوجۆرەکان و ئایینە جۆراوجۆرەکان مافەکانیان لە یاسای بنەڕەتیدا بچەسپێندرێت. مافی چارەنووسی نەتەوەکان سەرەتاییترین مافە کە دەبێ لە یاسای ئێرانی داهاتوودا بۆ نەتەوەکان بگونجێندرێت. گەلانی ئێران ئەزموونی ڕێژیمی پاشایەتییان هەیە و دەسەڵاتی کۆنەپەرەستی کۆماری ئیسلامیشییان دیوە، بۆیە مافی خۆیانە ئەو دوو سیستمە ڕەت بکەنەوە و سیستمێکی دێموکراتیک و ئازاد و سێکۆلار دابمەزرێنن. هەر دەسەڵاتێک لە تاران کە تەعبیر لە تاکڕەوی و فاشیزم بکات مەحکوومە بە شکست، بۆیە پێویستە مافی بەرابەر بۆ هەموو نەتەوەکانی ئێران وەک یەک ڕەچاو بکرێت. ژنان و لاوان کە پێشەنگی ئەم شۆڕشە نوێیەن و قوربانی زۆریان داوە، پێویستە ماف و ئازادییەکانیان یاسامەند بکرێت کە بریتیین لە: مافی بەشداریی سیاسی، مافی خاوەنداریەتیی، مافی پەروەردە، مافی ئاسایش لە شوێنی کار و هەروەها ئازادی جلوبەرگ. کۆتا بڕیارنامەکەش کە تایبەت بە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، تەرخان کرابوو بۆ هاوپێوەندی کۆنگرە و ئەندامانی ڕێکخراوی لاوانی ئینتێرناسیۆناڵ سوسیالیست لەگەڵ یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە لە هێرشی مووشەکیی سەر قەڵای دێموکرات سکرتاریەتی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتیش کرایە ئامانج و هەرەها ئەندامانی یەکیەتیی لاوان لە ماڵ و حاڵیان ئاوارە بوون.

لەم کۆنگرەیە بڕیاردرا بۆ پێکهێنانی کەمپینێک بۆ هاوپێوەندیی لەگەڵ یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە هاوپەیمانێکی سەرەکی و جددیی ڕێکخراوە سۆسیال دێموکراتەکانە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا و ئێران. هەروەها بڕیار درا کە کۆنفڕانسێکی لاوانی ئینتێرناسیۆناڵ سۆسیالیست لە هەرێمی کوردستان بەڕێوە بچێت و ڕێکخراوە ئازاد و پێشکەوتنخوازەکانی جیهان لەو کۆنفڕانسەدا ئەزموونەکانیان لەگەڵ لاوانی کورد هاوبەش بکەن و لە نزیکەوە دۆخی لاوانی ڕۆژهەڵات و یەکیەتیی لاوان ببینن.

شاندی یەکیەتیی لاوان لە پەراوێزی کارەکانی کۆنگرە زنجیرەیەک دیدار و چاوپێکەوتنیان لەگەڵ لاوانی دیکەی وڵاتانی جیهان بە تایبەت ئورووپا هەبوو. بەمجۆرە دوای سێ ڕۆژ کاری بەردەوام ڕۆژی یەکشەممە، ٤ی پووشپەڕ کۆنگرەی یەکیەتیی لاوانی ئینتێرناسیۆناڵ بە هەڵبژاردنی سەرۆک و سکرتێر و ستافی نوێی سکرتاریا کۆتایی بە کارەکانی هێنا.

ئەشکەنجە و جەزرەبەدان وەک ئامرازی سەرکوتی سیستماتیک

(بەبۆنەی ٢٦ی ژوئەن، ڕۆژی جیهانیی پشتیوانی لە قوربانییانی ئەشکەنجە)

هەموو ساڵێک لە ڕۆژی ٢٦ی ژوئەن (٥ی پووشپەڕ) بە پشتیوانیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە سەرانسەری جیهاندا کۆمەڵێک چالاکیی جۆراوجۆر بەڕێوە دەچن کە تێیدا بەدژی ئازار و جەزرەبەی زیندانیان باس دەکرێ. هەروەها ڕێز لە هەموو ئەو کەسانە دەگیردرێ کە بە هۆی ئەزیت و ئازار لە زیندانەکاندا گیانیان لە دەست داوە، یا توانیوویانە بە کۆڵەمەرگی لە زیندانی دەسەڵاتدارانی سەرەڕۆ گیان دەرباز بکەن. ڕۆژی ٢٦ی ژوئەن بە دوو هۆکار لەلایەن کۆڕی گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان بە ڕۆژی جیهانیی پشتیوانی لە قوربانییانی ئەشکەنجە دیاری کراوە. یەکەم لە ڕێکەوتی ٢٦ی ژوئەن ١٩٤٥دا مەنشووری نەتەوە یەکگرتووەکان وەک یەکێک لە گرینگترین بەڵگەنامەکانی نێونەتەوەیی کە ئەندامەکانی پابەند بە جێبەجێکردن و گەشەپێدانی مافەکانی مرۆڤ دەکا، پەسند کرا. دوویەم لە ٢٦ی ژوئەنی ١٩٨٧دا کۆنڤانسیۆنی پێوەندیدار بە نەهێشتنی ئەزیەت و ئازار و هەموو جۆرە سزایەکی بێبەزەییانە و دژە ئینسانی و شکاندنی حورمەتی مرۆڤایەتی، لە کۆڕی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکاندا پەسند کرا و کەوتە خانەی جێبەجێکردن.

قەدەغە کردووە و سزای بۆ بکەرانی ئەو کردەوەیە داناوە. هەتا ئێرە کە چاو لە ئەسڵ و بڕگەکانی قانوونی بنەڕەتی و قانوونە بەرکارەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی دەکەین، دەبینین هەتا ڕادەیەکی باش لەو بڕگە و ماددانەدا مافی دەستبەسەرکراو یا زیندانی ڕەچاو کراوە. بەڵام کە چاو بە کارنامەی ڕۆژانەی دامودەزگای قەزایی و ئەمنییەتیی کۆماری ئیسلامی لە ماوەی ٤٤ ساڵی ڕابردوودا دەخشێنین، داتا و ئامارەکان لە ئەشکەنجە و بێبەشکردنی زیندانی لە مافە ئینسانی و یاساییەکانی ڕوخسارێکی دیکە لە بەڕێوەبەرانی دەزگای قەزایی و ئەمنی پێشان دەدەن کە ڕێک پێچەوانەی ئەو ئەسڵ و ماددە و یاسا پەسندکراوەکانی خودی نیزامە.

ئەوە لەلایەک و لەلایەکی دیکەوە، ئەگەر بمانەوێ باشتر بچینە نێو ناخی بابەتەکە و ڕادەی بەرپرسیارێتیی دەسەڵاتدارانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە بەرانبەر کۆمەڵگەی جیهانیدا پیشان بدەین، وا باشە هەڵسەنگاندنێک لەنێوان پێناسەی کۆنڤانسیۆنی قەدەغەکردنی ئەشکەنجە و ئەسڵی ٣٨ی یاسای بنەڕەتی ئێران بکەین و ئەوکات دەردەکەوێ کە خودی ئەسڵی ٣٨ی یاسای بنەڕەتی کۆماری ئیسلامی لەسەر باوەڕداربوون بە پاراستنی مافەکانی مرۆڤ لەلایەن یاسادانەری ئێرانییەوە دانەڕێژراوە، بەڵکوو

لە وڵاتانی دێموکراتیکدا بەهۆی ئەوەی یاسا هەتا ڕادەیەکی بەرچاو حاکمە و گشت تاک و کۆی کۆمەڵگە لە بەرانبەر قانووندا یەکسانن، هەموو ئەو یاسایانەی لەلایەن دامەزراوە نێونەتەوەییەکانەوە بۆ پاراستنی مافەکانی مرۆڤ پەسند کراون؛ هەتا ڕادەیەکی بەرچاو جێبەجێ دەکرێن. هەروەها ئەو دامودەزگا و کەسانەی بەئانقەست ئەو قانوونانە ژێرپێ دەخەن و لە کاروباری ڕۆژانەیاندا لەبەرچاوی ناگرن، لە ڕێگای یاساوە پێشیان پێ دەگیرێ و هەڵسوکەوتیان لەگەڵ دەکرێ. بەڵام لەو وڵاتانەی دەسەڵاتداران و دەزگای حاکم بە دەنگی خەڵک هەڵنەبژێردراون و بە شێوەیەکی دێموکراتیک بە دەسەڵات نەگەیشتوون و، بۆ مانەوەی خۆیان دەست لە هیچ توندوتیژییک ناپارێزن، هیچ پابەندییەکیان بە یاسا نێونەتەوەیی و نێودەوڵەتییەکان کە ئامانجیان پاراستنی مافەکانی مرۆڤە، نییە و لەڕاستیدا خۆیان سەرچاوەی سەرەکیی پەرەپێدانی توندوتیژیی نێو کۆمەڵگەن.

ئێرانی ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی یەکێک لەو وڵاتانەیە بەپێی هەموو ئامار و سەرچاوەکان، ساڵانە لە ڕێگای دامودەزگا حکوومەتی و دەوڵەتییەوە زۆرترین پێشێلکاریی مافەکانی مرۆڤی تێدا بەڕێوە دەچێ. هەر ئەو پێشێلکارییە سیستماتیکانە وای کردووە لە ماوەی ٤٤ ساڵ تەمەنی کۆماری ئیسلامیدا ئێران پابەندی هیچ یاسا و ڕێسایەکی نێونەتەوەیی و نێودەوڵەتی نەبێ. بۆیە هەموو کات لە ڕێزبەندیی پێشەوەی جیهانیی وڵاتانی ئەشکەنجەدەر و پێشێلکاری مافی مرۆڤدا جێی گرتووە. ئەشکەنجەدانی بەندی و دەسبەسەرکراوان لە ئێران لە حاڵێکدایە، کە ئەسڵی ٣٨ یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێران باس لە قەدەغەبوونی ئەشکەنجە بۆ وەرگرتنی زانیاری لە تۆمەتبار و یا دانپێدانانی تۆمەتبار بە تاوان دەکا و دەڵێ: "هەر جۆرە ئەشکەنجەیەک بۆ دانپێدانان یا وەرگرتنی زانیاری قەدەغەیە. ناچارکردنی کەسێک بە دانی شاهیدی، دانپێدانان و سوێنددان ئیزن پێدراو نییە. سەرپێچیکارەکان لەو ئەسڵە بەپێی یاسا سزا دەدرێن." لە ڕوانگەی یاسادانەرانی ئێرانییەوە بۆ زەمانەتی جێبەجێکردنی ئەسڵی ٣٨ی قانوونی بنەڕەتی، لە ماددەی ٥٧٨ی یاسای سزادانی ئیسلامی ئەزیت و ئازاردانی تۆمەتبار بۆ وەرگرتنی زانیاری یا دانپێدانان بە تاوان و یا ناچارکردن بە دانی شاهیدی و سوێندخواردنی زیاتر بۆ پیشاندانی ڕوخسارێکی سەردەمیانەی نیزام لە قانوونی بنەڕەتیدا جێی بۆ کراوەتەوە.

ماددەی یەکەمی کۆنڤانسیۆنی ڕێگری و نەهێشتنی ئەشکەنجە بەو شێوەیە پێناسەی ئەشکەنجە دەکا: "هەر کارێکی بەئانقەست کە ببێتە هۆی ئەزیت و ئازاری زۆری جەستەیی و ڕەوانی لەدژی کەسێک بەمەبەستی وەرگرتنی زانیاری، یا ناچارکردن بە دانپێدانان بە کارێک لەو کەسە یا کەسی سێیەم، دەچێتە چوارچێوی ئەشکەنجە. هەروەها سزادانی کەسێک لەسەر کارێک کە ئەو یا کەسی سێیەم کردوویەتی، یا ڕەنگە بیکات، بە هەڕەشە و ناچارکردن و لەسەر بنەمای هەر جۆرە، هەڵاواردنێک و ئەوکاتەی ئەو جەزرەبە جەستەیی و ڕەوانییە بە هاندان و یا بە ڕازیبوون و یا نەبوونی هیچ دژایەتێک لەلایەن مەئمووری دەوڵەتی، یا هەر خاوەن پلە و پایەیەک بەڕێوە بچێ، دەبێتە ئەشکەنجە."

لەو ماددە قانوونییەی کۆنڤانسیۆندا بە ڕوونی دەستنیشانی هەموو ئەو کارانەی کردووە کە دەچنە خانەی ئەشکەنجە و جەزرەبەدانی زیندانی کە دەتوانین بەو شێوەیە ئەو بابەتانە دەستنیشان بکەین: هەر جۆرە ئەزیەت و ئازاردانی جەستەیی تۆمەتبار بۆ وەرگرتنی وتەی دانپێدانان بە تاوان، ڕاگرتنی زیندانی لە سللولێ تاکەکەسی و یا کەلکوەرگرتن لە ژووری تاکەکەسی بۆ زیاتر لە یەک کەس، بێبەشکردنی زیندانی لە خەو و لێکۆڵینەوەی لە زیندانی لە شەودا، بەڕێوەبردنی هێندێک کار و کردەوە کە کاریگەری لەسەر ڕوح و ڕەوانی زیندانی لە دوای خۆی بەجێ دەهێڵێ. جنێودان و بەکارهێنانی دەستەواژەی دوور لە کەسایەتیی ئینسان و یا شکاندنی کەسایەتی زیندانی لە کاتی لێپرسینەوەدا، پێڕانەگەیشتن بە زیندانی لە بواری لەشساغییەوە، ڕاگرتنی زیندانی لە شوێنی پڕ لە هەراوهوریا بۆ ئازاردانی دەروونیی زیندانی، برسی یا تینووکردنی زیندانی، تێکەڵکردنی زیندانی لەگەڵ زیندانییانی جۆراوجۆر بۆ شکاندنی کەسایەتی ئەو، پێشگیری لە چاوپێکەوتنی بنەماڵەی زیندانی لەگەڵ یەکتر واتە زیندانی و بنەماڵەکەی نەتوانن یەکتر ببینن. پێشگیری لە دیتن و چاوپێکەوتنی پارێزەری زیندانی، هێنانی فشاری زۆر بۆ زیندانی لە ڕێگای فشارهێنان بۆ بنەماڵەکەی.

بەڵام ئەسڵی ٣٨ی یاسای بنەڕەتیی ئێران لەگەڵ ئەوەدا باس لە قەدەغەبوونی ئەشکەنجە دەکا، کەچی یاسادانەر زۆر داخراو بابەتەکەی هێناوە و ڕوونی نەکردووتەوە کە مەبەستی لە "هەموو جۆرە ئەشکەنجەیەک" تەنیا ئەو ئەشکەنجە جەستەییانە دەگرێتەوە و یا مەبەستی یاسادانەر ئەشکەنجەی دەروونییش بووە. چونکە ماددەی ٥٧٨ی قانوونی سزادانی ئیسلامی کە پاڵپشتی جێبەجێکردنی ئەسڵی ٣٨ی یاسای بنەڕەتییە، تەنیا باس لە سزای ئەو کەسانە دەکا کە لە زینداندا ئەشکەنجەی جەستەیی دراون و بە لای لایەنی دەروونی و ڕەوانیی بابەتەدا نەڕۆیشتووە.

عومەر باڵەکی

بە بوونی ئەسڵی ٣٨ی یاسای بنەڕەتی و ماددەی ٥٧٨ی قانوونی سزادانی ئیسلامی و نێوەرۆکی ماددەی ١ی کۆنڤانسیۆنی مەنعی ئەشکەنجەی ڕێکخراوەی نەتەوە یەکگرتووەکان کە ئێران لەو ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەدا ئەندامە و زۆربەی بەڵگەنامەکانی ئەو ڕێکخراوەی واژۆ کردووە، کاروکردەوەی دەزگای قەزایی و ئیدارەی زیندانەکانی کۆماری ئیسلامی بەتەواوی لەگەڵ هەموو ئەوانەی سەرەوە لێک جیاوازە. چونکە هەموو ئەو بابەتانەی لە خوێندنەوەی ماددەی یەکەمی کۆنڤانسیۆنی مەنعی ئەشکەنجە و تەنانەت ئەسڵی ٣٨ی یاسای بنەڕەتی کۆماری ئیسلامییشدا هەڵدەێنجندرێ، بە تاوان دەرحەق بە زیندانی دادەنرێ و لە زیندانەکانی کۆماری ئیسلامیدا وەک کەرەسەی وەدەستخستنی زانیاری و دانپێدانانی تۆمەتباران کەڵکی لێ وەردەگیردرێ. لە هەمان کاتدا بڕگە و ماددەکانی یاسای سزادانی ئیسلامی پڕە لە ئەشکەنجەی جەستەیی و دەروونی کە بەرگی قانوونی ئیسلامییان لەبەر کراوە –وەک لێدانی قامچی، قەساس بە هەموو شێوازیکیەوە، بڕینی پەنجەکانی دەست، ئێعدام بە بەرچاوی خەڵک و...– کە ئەو بەناو سزایانە هەم لایەنی ئەشکەنجەی جەستەیی و هەم لایەنی ئەشکەنجەی ڕوحی بۆ کەسی سزادراو هەیە و هەم کاریگەریی خراپ لەسەر ڕوح و ڕەوانی بنەماڵە و کۆمەڵگەی کەسی سزادراو بۆ ساڵانێکی دوورودرێژ لە دوای خۆی بەجێ دەهێڵێ. کارنامەی ٤٤ ساڵەی تەمەنی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی شاهیدی بۆ ئەو ڕاستییە دەدەن.

لە مێژووی دەسەڵاتداریەتیی کۆماری ئیسلامی بە هەزاران بەڵگەی جێگای متمانە لە بەردەستدا هەیە کە بوونی ئەشکەنجە و جەزرەبەدانی بە بەرنامە لە زیندانە جۆراوجۆرەکانی ئەو نیزامەدا دەسەلمێنێ. بێجگە لەو هەموو لێداون و بیرەوەرییانەی زیندانییان دوای ڕزگاربوونیان لە زیندان بڵاو بوونەتەوە، دەتوانین بۆ سەلماندنی ئەو ڕاستییە چەند نموونەیەک لە ناڕەزایەتی دەربڕینی کاربەدەستانی دەزگای حاکمەی کۆماری ئیسلامی لەسەر بابەتی ئەشکەنجە بە نموونە لێرەدا باس بکەین:

– نامەی ئایەتوڵڵا مونتەزری ئەوکاتەی وەک ئەرک و بەرپرسایەتیی حکوومەتی جێگری خومەینی بوو. ناوبراو لەو نامەیەدا سەربارەت بە بوونی ئەشکەنجە لە زیندانەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیدا ئاوا دەنووسێ: " ... ئایا دەزانی لە زیندانەکانی کۆماری ئیسلامیدا بە ناوی ئیسلام جینایەتی وا ڕوو دەدا کە لە زیندانەکانی ڕێژیمی پێشوودا هیچ کات نەبیندراوە؟ ئایا دەزانی ڕادەیەکی بەرچاو لە زیندانییەکان لەژێر ئەشکەنجە و جەزرەبەی لێکۆڵەرەکان کوژراون؟ ئایا دەزانی کە لە زیندانی شاری مەشهەددا نیزیک بە ٢٥ کچ بەهۆی ئەو کارانەی لەگەڵیان کراوە، ناچار بوون منداڵەکانیان لەبار ببەن؟ ئایا دەزانی کە لە هیندێک لە زیندانەکانی کۆماری ئیسلامیدا بە زۆری دەستدرێژی دەکرێتە سەر کچان؟

–لە ١٤ی ڕەشەممەی ١٣٥٩ بەنی سەدر، سەرکۆماری ئەوکاتی کۆماری ئیسلامی لە وتارێکدا کە لە زانکۆی تاران پێشکەشی کرد، ناڕەزایەتیی خۆی لە بوونی ئەشکەنجە لە زیندانەکانی کۆماری ئیسلامیدا دەربڕی. هەر ئەوکات ئەو قسەیە لەنێوان لایەنگران و دژبەراندا گرژی و ئالۆزیی دروست کرد.

–غوڵامحوسێن کەرباسچی، شارەداری پێشووی تاران دوای ئەوەی لەلایەن دەزگای دادوە دەستبەسەر کرا، لە ڕەوتی دادگاییکردندا، پردەی لەسەر ئەشکەنجەدانی بەربڵاوی شارەدارەکانی ناوچە جۆراوجۆرەکانی تاران لادا کە بۆ تاوانبارکردنی کەرباسچی لەلایەن دەزگای پاراستنی ئیتلاعاتی هێزی ئینتزامیی تارانەوە، کەوتبوونە بەر ئەشکەنجە و جەزرەبەدان.

بێجگە لەو چەند نموونەیە کە باس کرا، هەروەک پێشتر گوترا بە هەزاران نموونەی دیکە دەتوانرێ وەک بەڵگە لەسەر تاوانی ئەشکەنجە و ئەزیت و ئازاری جەستەیی و ڕەوانی زیندانی لە زیندانەکانی کۆماری ئیسلامی باس بکرێن. بەڵام ئەو سێ نموونەیە قسەی کەسانێکن کە هەرکام لە سەردەمی خۆیدا لە پێگرتن و درێژبوونەوەی تەمەنی کۆماری ئیسلامیدا ڕۆڵ و نەخشی خۆیان هەبووە. بۆیە دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی بەتایبەتی کاربەدەستانی دەزگای قەزایی و ئینتزامی ئەم ڕێژیمە ناتوانن حاشا لەو ڕاستییانە بکەن و خۆ لە ئاستی بەرپرسیارەتیی کۆمەڵگەی جیهانی لەلایەک و بیروڕا و ویستی خەڵک لە نێوخۆی ئێران لەلایەکی دیکەوە کڕ بکەن. چونکە دەرنگ یا زوو ئەو دەنگە نەبستراوانە، دەبسترێن و چیدی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی ناتوانن لە نەزمی جیهانی و ویستی زۆرینەی گەلانی ئێران یاغی بن.

پێکەوە ژیان هزرینیترە

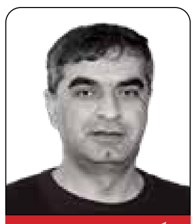

کەریم پەرویزی

لە سەدەی نۆزدەیەمدا ململانێی نێوان لایەنگرانی کۆیلەداری و دژبەرانی لە ئامریکا گەیشتبووە لووتکەی خۆی و تەنانەت شەڕێکی نێوخۆییشی لێ کەوتەوە و ئەیالەتە باکوورییەکان کە لایەنگری هەڵوەشاندنەوەی کۆیلەداری بوون، لەگەڵ ئەیالەتە باشوورییەکانی ئامریکا کە خوازیاری مانەوەی کۆیلەداری بوون، کەوتنە شەڕ لەگەڵ یەکتری و بە هەزاران کوژراوی لێ کەوتەوە.

لەو سەردەمەدا و لە ساڵانی پێش شەڕەکەدا، کۆیلەیەک بە ناوی هارییێت تابمەن، کە ژنێکی ڕەشپێست بوو، لە کۆیلەتی هەڵات و ڕۆیشتە ئەیالەتەکانی باکوور و نەک خۆی دەرباز کرد، بەڵکوو گەڕایەوە و بنەماڵەکەشی دەرباز کرد و دواتر کە ڕێگەکەی تاقی کردەوە، دەستی کرد بە دەربازکردنی کۆیلەکانی دیکە لە ئەیالەتەکانی باشوورەوە بەرەو باکووری دوور لە کۆیلەداری. هارییێت لەو ماوەیەدا سەدان کۆیلەی دەرباز کرد و ڕێکخراوێکی دروست کرد بە ناوی ڕێگای ئاسنی نهێنی، کە ئەم ڕێکخراوە کاری دەربازکردن و پەڕاندنەوەی کۆیلەکانی دەکرد لە باشووری ئامریکاوە بەرەو باکوور. لە سەردەمی شەڕی نێوخۆییشدا هارییێت لە شەڕەکەدا بەشدار بوو و لە پرۆژەیەکی گەورەدا نزیک بە ٧٠٠ کۆیلەی ڕزگار کرد! لەو ساڵانەدا کە هارییێت ئەو کارەی دەکرد، لەگەڵ گرفت و دژوارییی زۆر بەرەوڕوو بوو و گیانی زۆرجار دەکەوتە مەترسییەوە، بەڵام ڕستەیەکی بەناوبانگی هەیە کە دەڵێ: "من هەزاران کۆیلەم دەرباز کرد و دەمتوانی هەزارانی دیکەش دەرباز بکەم گەر کۆیلەکان بیانزانیبا چارەنووسی حەتمییان کۆیلەبوون نییە!"

لە مێژووی پڕ لە نەهامەتی و لاپەڕەی ڕەشی جیهاندا، کۆیلەداری و بەتایبەتی کۆیلەداریی سەردەمی کۆلۆنیالیزم تاوانی گەورە ئەنجام دران و وڵاتانی ڕۆژاوایی هێرشیان دەبردە سەر ئافریقا و بە هەزاران کەسیان لەو خەڵکە کوشت و بە سەدان هەزار کەسیان لێ بە دیل گرتن و سواری کەشتییان کردن و بردیانن بۆ وڵاتانی ڕۆژاوایی بۆ کۆیلەداری و کاری دژواری سەر ئەرز و بن ئەرز و کانگاکان و خزمەتکاریی نێو ماڵەکانیان. لەو سەردەمەدا زۆربەی وڵاتانی ڕۆژاوایی کەوتبوونە کێبەرکێی داگیرکردنی ئافریقا و بەکۆیلەکردنی خەڵکی ئەو ناوچەیە، زۆر بە منەتیشەوە ئەو کارەیان دەکرد و وێڕای تاڵانکردنی سامانی وڵاتەکان و بەکۆیلەگرتنی خەڵکەکان، ئیدیعایان دەکرد کە شارستانییەت و تازەگەری دەبەنە ئەو وڵاتە دواکەوتووانە و بەناوی فێرکردنی ئاداب و شارستانییەتەوە تاوانەکانیان ڕەنگی زێڕینیان پێدا دەڕژاند!

لەم ڕۆژانەدا پاشای وڵاتی هۆلەند، ڕایگەیاند کە شەرمەزارە بەرامبەر بەو کۆیلەدارییەی ئەو سەردەمە و لە خەڵکی ئەو وڵاتانە بەبۆنەی ڕۆڵی هۆلەندەوە، لە سەردەمی کۆیلەداریدا داوای لێبوردنی کرد. هۆلەندیش لەو سەردەمەدا دەریاوانییەکی بەهێزی هەبوو و نەک لە ئافریقا بەڵکوو لە ئاسیا و جەزیرەکانی ئۆیانووسی ئارامدا خەریکی گەڕان و تاڵانکردن و بەکۆیلەکردنی خەڵکی خۆجێی ئەو شوێنانە بوو.

کۆلۆنیالیزم لەو سەردەمەدا نەک تەنیا ئافریقا، بەڵکوو ئاسیا و ئامریکا و ئۆسترالیا و هەموو شوێنەکانی دیکەی دونیای گرتبووەوە و بە مافێکی سروشتیی خۆیانیان دەزانی کە بەهێزەوە بڕۆنە نێو وڵاتەکان و خاکەکەیان داگیر بکەن و سامانەکەی تاڵان بکەن و خەڵکەکەی ببەن بۆ کۆیلەتی، چونکە خۆیان بە مرۆڤی باشتر و نەژادی سەرووتر دەزانی و تەنانەت هەندێ جار عەبای دینییشیان بەسەر تاوانەکانیادا دەدا. کۆلۆنیالیزم هەر ئەوەی وڵاتانی ڕۆژاوایی نەبوو و هەر هێرشی وڵاتانی دیکە بۆ سەر وڵاتی دوورەدەست نەبووە، بەڵکوو کۆلۆنیالیزم هەر لەنێو یەک جوغرافیای سیاسیشدا سەری هەڵداوە و ڕەگی داکوتاوە و بەشێک یان نەتەوەیەک لە وڵاتێکدا ئەو مافەی بە خۆی داوە کە خۆی بە نەتەوەی سەرتر بزانێ و نەتەوەی دیکەی نێو وڵاتەکە تاڵان بکا و کۆیلەتی بە شێوەی دیکە بەسەر نەتەوە ستەملێکراوەکەدا بسەپێنێ.

هەروەک هارییێت گوتی، دژوارترین کار تێگەیاندنی کۆیلەیەک بووە کە چارەنووسی ئەو کۆیلەتی نییە، ڕەنگە لەوە دژوارتر ئەوە بێ کە نەتەوەیەکی خۆبەلزان بەو تێگەیشتنە بگەیەنی کە چارەنووسی حەتمیی بریتی نییە لە مەزنی و گەورەیی ئەو بەسەر نەتەوەکانی تردا! پێش لە پاشای هۆلەند، دەسەڵاتدارانی دیکەش هەبوون کە بەنیسبەت تاوانی مێژوویی وڵاتەکەیانەوە داوای لێبوردنیان کردووە، بۆ وێنە دەسەڵاتی ئاڵمان بەرامبەر بەو هەموو تاوانەی لە سەردەمی نازیسمدا دژ بە جوولەکەکان بەڕێوە چووە، داوای لێبوردنی کردووە و بە یاسا پەسندیان کردووە کە کەس مافی ئەوەی نییە نەک ستەم بە دژی جوولەکە بکا، تەنانەت ئینکارکردنی هۆلۆکاستیش تاوانە!

ئەم جۆرە لە تێگەیشتن کە وڵاتێک یان دەسەڵاتێک بەو قەناعەتە بگا کە لە مێژوودا ستەمی کردووە و ئەو بیرکردنەوە مەزنیخوازییە کە بەرەو فاشیزم و شۆڤینیزمی بردووە، ڕەد بکاتەوە و بگاتە ئەو ڕادەیە لە مرۆڤبوون کە داوای لێبوردن بکا، جۆرێکی دیکە لە تێگەیشتن و بڕوا و ڕوانگە دروست دەکا کە ژینگەی تەندروستی کۆمەڵایەتی بۆ پێکەوەژیان بەرهەم دێنێ. داوای لێبوردن کردن لەلایەن پاشای هۆلەند یان دەسەڵاتدارانی دیکەی وڵاتانەوە بەنیسبەت تاوانەکانی مێژوو، ڕەنگە هیچ زامێک لەو سەدان هەزار و ملیۆنان مرۆڤە کە ستەمیان دژ ئەنجام دراوە کەم ناکاتەوە و ئەوان ژیانی پڕ لە نەهامەتییان تێپەڕاند و ئیدی هیچ شتێک مێژوو قەرەبوو ناکاتەوە، بەڵام ئەو داوای لێبووردنە، کردەوەیەکە ڕوو بە داهاتوو. لێرەدایە کە وەها لێدوانێک کۆشکی پووشاڵیی مەزنیخوازی و فاشیزم دادەڕووخێنێ و کەشوهەوای دیکە دێنێتە ئاراوە کە تێیدا ئەوەی گرنگە مرۆڤبوونە نەک خۆبەزلزانیی نەتەوەیەک و خۆبە شایستەتر زانینی تاکوو دەسەڵاتی خۆی بەسەر ئەوانیتردا بسەپێنێ. ڕەنگە تێگەیاندنی کۆیلەیەک کە چارەنوسی ئەو هەر ئەوە نییە، زۆر دژوار بێ! بەڵام ئەوە تەنیا ئازاری بۆ خۆی هەیە و ژیانی ئەو تاکە تووشی نەهامەتی دەکا یان ئەوپەڕەکەی یەک نەسڵ پێوەی دەناڵێن، بەڵام بیری مەزنیخوازی کە دەگاتە فاشیزم، نەک ئەو نەسڵە بەڵکوو چەندین نەسڵی دواتریش تووشی نەهامەتی دەکا و بەردەوام بەرهەم دێتەوە!

ئێستە دوای زیاتر لە سەد ساڵ لە تاوانەکانی ڕەزای میرپەنج، نەک میراتخۆرانی ئەو تاوانانە، بەو تێگەیشتنە نەگەیشتوون کە کۆلۆنیالیزمی حاکم خەسارەتی مرۆیی بۆ هەموو نەتەوەکان لە ئێران هەبووە، بەڵکوو شانازیشی پێوە دەکەن و بەوپەڕی شانازییەوە باس لەوە دەکەن کە هێرشەکانی ڕەزاخان و حەمەڕەزای کوڕی بۆ سەر نەتەوەکانی دیکە لە ئێران، بۆ ئاوەدانی و شارستانییەت و فێرکردنی ژیانی ئەوڕۆیی بووە! ئەم عەقڵییەتە هێشتا لەنێو کەشتییەکانی سەردەمی کۆیلەداریدا گیری خواردووە و ڕەشەبای ئۆقیانووسەکان وەهای گێژ کردووە کە تێنەگەیشتووە کە پێکەوەژیان پێویستی بە هزرینی دیکەیە دەنا چارەنووسی نەتەوەی باڵادەستیش هەر بەردەوامیی سەرەڕۆیی و دیکتاتۆرییە و ژیانی ئەوانیش لە تاڵییەکی بەردەوامدا دەخولێتەوە!

دژوارتر لە تێگەیاندنی کۆیلەکان، تێگەیاندنی بیری فاشیستی و مەزنیخوازییە کە واز لە خۆبەلزانی بێنێ و دونیای واقیعی ببینێ!

تیۆریی فێمینیزم
لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا

د. محەممەد حوسێنزادە

تیۆری کەرەسەیەکە بۆ تێگەیشتن لە جیهان. لە سیاسەت و پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا بە مەبەستی تێگەیشتنی باشتر و وردتر لە دیاردە و ڕووداوەکان و هەروەها بۆ شرۆڤە و ڕوونکردنەوەیان بەپێی واقع، پێویستیمان بە تیۆرییە. هەر بۆیە بە دەیان تیۆری لەم بوارەدا داهێنراون و لێکۆڵەران و شرۆڤەکاران کەڵکیان لێ وەردەگرن. قوتابخانەی ڕیاڵیزم و بەتایبەت تیۆریی ڕیالیزمی نوێ یان ڕیالیزمی پێکهاتەیی کە لەساڵی ١٩٧٩ لەلایەن کێنێت واڵتزەوە داڕێژرا و لەلایەن زۆرینەی ڕیالیستەکانەوە پێشوازیی لێ کرا هەتاکو ئێستاش بەناوبانگترین و زاڵترین تیۆری سیاسەتی نیونەتەوەییە. لەپاڵ ئەم تیۆرییەدا دەیان تیۆریی دیکە هەن کە ناسراوترینیان بریتین لە لیبرالیزم (بە لقە جیاجیاکانییەوە)، کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی، قوتابخانەی ئینگلیزی، تیۆریی کۆنستراکتیڤیزم، تیۆرییە ڕەخنەییەکان، فێمینیزم و پۆست مودێرن.

تیۆریی فێمینیزم کە من دەمەوێت لێرەدا باسی بکەم وەک تیۆرییەکی ڕەخنەگرانە پۆلێنبەندی دەکرێت، بەتایبەت گریمانەکانی تیۆریی فێمینیزم دژ بە گریمانەکانی تیۆریی ڕیالیزمن. بۆیە زەحمەتە باس لە تیۆریی فێمینیستی بکرێت بەڵام باس لە ڕیالیزم نەکرێت کە فێمێنیستەکان بە تیۆرییەکی "پیاوانە" وەسفی دەکەن. هەڵبەت بە دڵنیاییەوە ناتوانم لێرەدا بە وردی باس لە تیۆریی ڕیالیزم بکەم، تەنانەت ئەم کورتە نووسراوە توانای چوونە نێو وردەکاری و ڕەهەند و لایەنە جیاجیاکانی تیۆرییەکی دەوڵەمەندی وەک فێمینیزمی نییە، بۆیە هەوڵ دەدەم بە شێوەیەکی گشتی و وەک سەردێڕ ئاماژە بە سەرەکیترین گریمانەکانی تیۆری فێمینیستی لە سیاسەتی نێونەتەوەییدا بکەم و لە هەر شوێنێک پێویست بوو ئاماژە بکەم کە ئەو گریمانانە بەرامبەر چ گریمانەیەکی ڕیالیستی داڕێژراون. هەروەها پێویستە ئەوەش بڵێم کە چەندین ڕوانگەی فێمینیستی وەک فێمینیزمی لیبرال، سۆسیال- مارکسیستی، فێمینیزمی دەروونشیکارانە و پۆست مودێرن هەن کە من ناپرژێمە سەر ئەو جیاوازییانە و وەک گوتم تەنیا هەوڵ دەدەم گریمانە هاوبەشەکانیان باس بکەم. بەم پێشەکییە باسە سەرەکییەکەم دەست پێ دەکەم.

لە کاتێکدا کە زۆربەی تیۆرییە پێشووەکان و لەسەرەوەی هەموویانەوە تیۆریی ڕیالیزم ئەخلاقی سیاسی لە ئەخلاقی تاکەکەسی جودا دەکاتەوە و بیرمەندانی ڕیالیزم بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئەخلاق ڕۆڵێکی ئەوتۆ لە سیاسەتی نێونەتەوەییدا ناگێڕێت، فێمێنیستەکان بەپێچەوانەوە پێیان وایە ناکرێت بەئاسانی ئەخلاق لە ڕەفتاری سیاسی جیا بکرێتەوە، چونکە زۆربەی ڕەفتارە سیاسییەکان لە ڕووی ئەخلاقییەوە گرینگن

تیۆریی فێمینیزم کە وەک گوتم زیاترین ڕەخنە لە ڕیالیزم دەگرێت، لەم ساڵانەی دواییدا کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر زانستی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان داناوە. خاڵی دەستپێکی ئەم تیۆرییە ئەوەیە کە دەڵێت، تا ئێستا تیۆرییە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان و لەوانە تیۆرییەکانی تایبەت بە سیاسەت و پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان هەموویان "پیاوانە"ن و پیاوان نووسیویانن و لە چاویلکەی پیاوانەوە دەڕواننە پرسەکانی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان و لە ئاراستەی بەرژوەندیی پیاواندان. ژنان نە لە خوێندنەوە و لێکۆڵینەوەی سیاسەت و نە لە سیاسەتی نێونەتەوەیی کردەییدا جێگەیەکیان نییە و پەراوێز خراون. ئەوان دەڵین کە سیاسەتی نێونەتەوەیی لێوانلیوە لە توندوتیژیی پیاوانە. هەر بۆیە هەوڵ دەدەن پرسی جیندەر (Gender) بێننە نێو شرۆڤە و ڕوونکردنەوەکانی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان و لەو بڕوایەدان بە هێنانی ژنان بۆ نێو سیاسەت تێگەیشتنێکی باشتر و وردترمان لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان دەبێت، بۆیە پێویستە ڕۆڵی ژنان لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا بە هێند وەربگیردرێت. هەر لەم چوارچێوەیەدا فێمینیستەکان ڕوانگەی خۆیان سەبارەت بە چەمکە سەرەکییەکانی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان و لەوانە چەمکی دەوڵەت، حاکمییەت یان سەروەری و سەربەخۆیی، ئانارشی، هاوکاری، بەرژوەندییە نیشتمانییەکان، شەڕ و ئاشتی خستووەتە ڕوو. بۆیە باسکردن لەم چەمکانە لە ڕوانگەیەکی فمێنیستییەوە باشترین شێوازە بۆ تێگەیشتن لە تیۆریی فێمینیستی. چونکە نێوەڕۆکی تیۆرەکەیان وەک باقی تیۆرەکانی دیکە لەسەر ئەو چەمکانە دانراوە.

بۆ نموونە هەم ڕیالیزم و هەم لیبرالیزم وەکوو دوو تیۆریی سەرەکیی سیاسەتی نێونەتەوەیی پێیان وایە پێکهاتەی سیستەمی نێونەتەوەیی پێکهاتەیەکی ئانارشیکە (Anarchic Structural). مانای ئانارشیی نێونەتەوەیی ئەوەیە کە بە پێچەوانەی نێوخۆی وڵاتان لە ئاستی نێودەوڵەتیدا دەسەڵاتێک لە سەرەوەی دەوڵەتەکان نییە کە ئاسایش و ئەمنییەتی دەوڵەتەکان بپارێزێت. ئەمە چەندین لێکەوتەی هەیە:

یەکەم ئەوەی کە دەوڵەتەکان هەوڵ دەدەن یان لە ڕێگەی هاوسەنگیی نێوخۆیی و خۆیارمەتی (گەڕانەوە بۆ تواناکانی خۆیان) یان لە ڕێگەی هاوسەنگیی دەرەکی لە چوارچێوەی بەشداریکردنی لە هاوپەیمانێتییەکاندا مانەوەی (Survival) خۆیان مسۆگەر بکەن. دووەم، گرنگترین لایەنی هێز لەم پێکهاتەیەدا هێزی ماددییە (هێزی سەربازی و ئابووری). هەروەها دەوڵەتەکان گرنگییەکی زۆر بە سەروەری و سەربەخۆیی دەدەن و ڕێگە نادەن هیچ ڕێکخراوەیەکی جیهانی و باقی دەوڵەتەکان لە کاروباری نێوخۆییاندا دەستتێوەردان بکەن. ئەوان دەڵێن دەوڵەتەکان ئەکتەری سەربەخۆن کە دەستتێوەردان لە کاروباری نێوخویی یەکتردا ناکەن و هەر دەوڵەتێک پێش هەموو شتێک هەوڵی دابینکردنی بەرژوەندییەکانی خۆی دەدات. لەم سیستەمەدا دەوڵەتەکان دەتوانن ئازادانە بڕیار بدەن بچنە نێو هاوپەیمانێتییەکان یان لێیان بکشێنەوە. هەروەها ڕیالیستەکان پێیان وایە سیاسەتی نێوخۆیی و سیاسەتی دەرەکی بە تەواوەتی لێک جیاوازن و لیبرالیستەکانیش تا ڕادەیەک ئەو گریمانە قەبووڵ دەکەن. هەروەها شەڕ وەک تایبەتمەندییەکی هەمیشەیی سیاسەتی نێونەتەوەیی سەیر دەکرێت کە هۆکارە سەرەکییەکەی دەگەڕێتەوە بۆ تایبەتمەندیی ئانارشیبوونی پێکهاتەی نێونەتەوەیی. بەرژوەندییە نیشتمانییەکانیش وەک هێز پێناسە دەکرێن. بۆ نموونە مۆرگێنتا کە وەک داهێنەری تیۆریی زانستیانەی ڕیالیزمیی سیاسی ناسراوە، دەڵێت: بەرژوەندییە نیشتمانییەکان بەپێی هێز و بەتایبەت هێزی سەربازی پێناسە دەکرێن (هێز یانی بەرژوەندی و بەرژوەندی یانی هێز).

فێمینیستەکان تەحەدای هەموو ئەو گریمانانە دەکەن. بە تایبەت فێمینیستە لیبرالەکان لەو بڕوایەدان هەردوو گریمانەی سەرەکی، واتە ئانارشیبوونی پێکهاتەی نێونەتەوەیی و حاکمییەت یان سەروەری/ سەربەخۆیی دەوڵەتان زیاتر دەرخەری ڕوانگەی پیاوانەن بۆ سیاسەتی جیهانی. هەروەها پێیان وایە شەڕ تایبەتمەندی سرووشتی و هەمیشەیی پێکهاتەی نێونەتەوەیی نییە و دەکرێ ڕێگری لە سەرهەڵدانی شەڕەکان بکرێت. ئەوان دەڵێن هەندێ هۆکاری نێوخۆیی وەک پەیوەندییە ئابوورییەکان، سیاسەتی نێوخۆیی و ڕەگەزپەرەستی و هتد دەتوانن هۆکاری شەڕ بن. بۆیە بە سڕینەوەی هۆکارەکانی شەڕ، شەڕیش ڕوو نادات. ئەوان پێیان وایە ئەو ڕێکخراوە و ئەنجومەنانەی کە بۆ ڕێگریکردن لە شەڕ و جێگیرکردنی ئاشتی لە ئاستی نیونەتوەییدا چالاکی دەکەن لەکۆتاییدا دەتوانن شەڕ ڕیشەکێش بکەن.

فێمینیستەکان دەڵێن ئەو تیۆرانەی بانگەشەی ئەوە دەکەن کە هێزی سەربازی گرنگترین جۆری هێزە و دەوڵەتەکان دەبێ هەوڵ بدەن بەردەوام پەرە بە هێزی سەربازی خۆیان بدەن، تیۆریی پیاوانەن، چونکە کاروباری سەربازی زیاتر پەیوەندی بە پیاوانەوە هەیە. بە بڕوای ئەوان پەلاماردان و توندوتیژی تایبەتمەندییەکی پیاوانەیە. بەپێچەوانەوە ژنان نەرمونیان و ئاشتیخوازن. ئەوان دەڵێن هێز لە کەرەسە و چەکوچۆڵی سەربازیدا نییە، بەڵکوو هێز لە توانای قایلکردن و قەناعەتپێهێنان‌دایە.

فێمینیستەکان دەڵین ئاسایشی نیشتمانی نە بە گەڕانەوەی هەر وڵاتێک بۆ تواناکانی خۆی و بە شێوەی هاوسەنگیی نێوخۆیی دابین دەبێت و نە لە ڕێگەی بەشداریکردن لە هاوپەیمانێتییە سەربازییەکاندا، بەڵکوو بە هاوکاریی هەموو دەوڵەتەکان ئاسایش بۆ هەمووان دابین دەبێت. لەم ڕوانگەوە، ئاسایشی نیشتمانی دەبێ وەک ئاسایشی هاوبەش بۆ هەموو دەوڵەتەکان پێناسە بکرێت نەک وەک ئاسایشی یەک دەوڵەت و هەوڵدانی ئەو دەوڵەتە بۆ دابینکردنی بەروژەوەندییەکانی خۆی. ئەوان پێیان وا نییە تەنیا بە نەبوونی هەڕەشەی سەربازی ئاسایشی وڵاتێک دابین ببێت، بەڵکوو دەڵێن ئاسایش یانی سڕینەوە یان کەمکردنەوەی هەموو جۆرەکانی توندوتیژی و مەترسییەکان وەک چەوساندنەوەی ڕەگەزی و کەمکردنەوەی هەڕەشەکان لەسەر ژینگە و سڕینەوەی هەژاری کە ئەمەیان کاریگەریی زۆر خراپ لەسەر ژنان دادەنێت. هەر لەم سۆنگەوە، بەرژوەندییە نیشتمانییەکانیش بەپێی هێز پێناسە ناکرێن، بەڵکوو ئەو بەرژوەندییانە سرووشتیکی فرەچەشن و چەند ڕەهەندییان هەیە. سەبارەت بە باشترین شێوازەکانی دابینکردنی بەرژوەندییەکانیش، بەپێچەوانەی ڕیالیستەکان کە پێیان وایە دابینکردنی بەرژوەندییەکان پێویستی بە خۆبەهێزکردن هەیە، فێمینیستەکان پێیان وایە لە جیهانی ئێستادا دابینکردنی بەرژەوەندییە نیشتمانییەکان پێویستیی بە هاوکاریی بەربڵاوی نێونەتەوەیی هەیە و بە هۆی هاوکاریی دەوڵەتەکان تەنانەت نەک هەر بەرژوەندیی هەموو لایەنەکان دابین دەبێت، بەڵکوو زۆرێک لە کێشە جیهانییەکان و لەوانە مەترسی شەڕی ئەتۆمی و لەنێوچوونی ژینگە چارەسەر دەکرێن.

سەبارەت بە سەروەری و سەربەخۆیی وڵاتانیش فێمێنیستەکان ئیدیعای ئەوە دەکەن ئەو پێناسەیەی لە سەربەخۆیی دەکرێت، پێناسەیەکی پیاوانەیە و دوورە لە ڕاستی. چونکە بە گشتیی پیاوان پێیان باشترە بە شێوەی سەربەخۆ و بە شێوەی تاکەکەسی لەگەڵ پرسەکان مامەڵە بکەن نەک بە شێوەی هاوکاری لەگەڵ یەکتر. بە دەربڕینێکی ڕوونتر، فێمینیستەکان لەو بڕوایەدان کە کاتێک تیۆرییە پێشووەکان سیستەمی نێونەتوەیی بە سیستەمێکی پێکهاتوو لە دەستەیەک ئەکتەری سەربەخۆ (دەوڵەتەکان) پێناسە دەکەن کە نابێ لە کاروباری یەکتردا دەستتێوەردان بکەن و کۆنتڕۆڵی سنوورەکانی خۆیان بکەن، ئەمە خۆی هەڵگری ڕوانگەیەکی پیاوانەیە. ئەوان دەڵێن بۆ نموونە پرسی جێبەجێکردنی مافی مرۆڤ زۆر گرینگترە لە سەربەخۆیی دەوڵەتان و ناکرێت دەوڵەتەکان بە بیانووی سەربەخۆیی مافەکانی مرۆڤ لە چوارچێوەی سنوورەکانیاندا پێشێل بکەن، ئەگەر وڵاتێک مافی مرۆڤ بە شێوەیەکی بەرچاو پێشێل بکات، تەنانەت ڕەوایە کە دەستێوەردان لە کاروبارییدا بکرێت و ئەو وڵاتە ناچار بە جێبەجێکردن و ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ بکرێت.

فێمێنیستەکان دژی جیاکاریی نێوان سیاسەتی نێوخۆیی و دەرەکین و پێیان وایە ئەو جیاوازییەی ڕیالیستەکان لەنێوان سیاسەتی نیونەتوەیی (ئانارشی/هیرارکی) و سیاسەتی نێوخۆیی (پلەوپایەیی) دایدەنێن، وەک ئەو جیاوازییەیە کە پیاوان بۆ جیاکردنەوەی بواری گشتی (پیاوانە) و تایبەتی (ژنانە) لە کۆمەڵگەدا دایدەنێن. بەم کارەش ژنان لە کۆمەڵگە پەراوێز دەخرێن. هەر لەم چوارچێوەیەدا، فێمینیستەکان دەڵێن ئەوەی کە گوایە تەنیا پیاوان دەبێ لە شەڕەکاندا بەشدار بن و دەوڵەتەکان ئیدارە بکەن و ژنان توانای ئەو کارانەیان نییە، ڕوانگەیەکە کە لەسەر بنەمای ئەو گریمانەیە دانراوە کە بواری گشتی و سیاسی زیاتر لەگەڵ پێکهاتەی زەینی و جەستەیی پیاوان دێتەوە، ئەمەش وا دەکات ژنان بۆ بواری تایبەتی و بۆ نێو ماڵەکان دوور بخرێنەوە.

هەروەها لە کاتێکدا کە زۆربەی تیۆرییە پێشووەکان و لەسەرەوەی هەموویانەوە تیۆریی ڕیالیزم ئەخلاقی سیاسی لە ئەخلاقی تاکەکەسی جودا دەکاتەوە و بیرمەندانی ڕیالیزم بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئەخلاق ڕۆڵێکی ئەوتۆ لە سیاسەتی نێونەتەوەییدا ناگێڕێت، فێمێنیستەکان بەپێچەوانەوە پێیان وایە ناکرێت بەئاسانی ئەخلاق لە ڕەفتاری سیاسی جیا بکرێتەوە، چونکە زۆربەی ڕەفتارە سیاسییەکان لە ڕووی ئەخلاقییەوە گرینگن. هەروەها دەڵێن ناکرێت چوارچێوەی ئەخلاقیی دەوڵەتێکی تایبەت (بۆ نموونە ئەمریکای لیبراڵ) وەک پرەنسیپێکی گشتیی جیهانی سەیر بکرێت. بەپێچەوانەوە فێمینیستەکان هەوڵی دۆزینەوەی پرەنسیپە ئەخلاقییە هاوبەشەکان لە نێوان نەتەوە جیاوازەکاندا دەدەن و پێیان وایە ئەو هەوڵەیان دەتوانێت وێڕای کەمکردنەوەی کێبڕکێ و ململانێ نێونەتەوەییەکان و بەهێزکردنی کۆمەڵگەی نیونەتەوەیی (لە جیاتی سیستەمی نێونەتەوەیی) لە ڕووی تیۆرییشەوە یارمەتیدەری پەرەسەندنی زانستی پەیوەندییە نێونەتوەییەکان بێت.

بەم چەشنە دەبینین کە گرنگترین ڕەخنەی تیۆریی فێمینیزم لە سیاسەت و پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا، ڕەخنە لە ڕوانینی پیاوانە و زاڵبوونی ئەو ڕوانینە بەسەر تیۆرەکاندا بووە. فێمینیستەکان وا بیر دەکەنەوە کە پیاوان دەستی باڵایان لە دارشتنی سیاسەتەکان و بڕیاردان لە سیاسەتی وڵاتاندا هەیە و ژنان زیاتر لە کەناڵە نافەرمییەکان و ناحکومییەکانەوە کاریگەرییان لەسەر پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان داناوە، بۆیە ئەو پرسیارە دێننە ئاراوە کە بۆچی ژنان لەم بوارەدا پەراوێز خراون؟ و بۆچی زۆربەی چەمکەکان، مۆدیلەکان و لێکدانەوە و شرۆڤەکان پیاوانەن؟ هەر بۆیە خوازیاری ئەو دەرفەتانەن کە تا ئێستا بە پیاوان دراوە، بۆ ئەوەی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان بەرەو ئاشتی و ئاسایشی زیاتر بڕوات. ئەوان ئیدیعای ئەوە دەکەن کە ئەگەر ژنان دەسەڵات بە دەستەوە بگرن، جیهان بەرەو ئاسایش و هێمنی و کەمتربوونەوەی توندوتیژی دەچێت. چونکە ژنان بە هۆی سروشتی دایکانە و پەروەردە و ڕاهێنان و گەورەکردنی منداڵان و هەروەها لەڕووی مرۆیی و چۆنیەتیی مامەڵەکردنیان لەگەڵ قەیران و پێکدادانەکان زۆر سەرکەوتووتر دەبن لە پیاوان.

هەڵبەت ئەم ڕوانگەیەی فێمێنیستەکان ڕەخنەی توندی لێ گیراوە. بۆ نموونە هەندێک پێیان وایە ژنان و پیاوانی دەسەڵاتدار جیاوازییەکی ئەوتۆیان نەبووە و نابێت و ژنان بەو جۆرەی کە بانگەشەی دەکەن ناتوانن گۆڕانێکی ئەوتۆ لە سیاسەتدا بێننە ئاراوە، چوونکە ئەگەر ئەوانیش دەسەڵات بە دەستەوە بگرن بە هۆی ئەوەی کە دەبێت لە چوارچێوەی بەرژوەندییە نیشتمانییەکان و ئامانجە نەتەوەییەکاندا سیاسەت بکەن، هەر وەک پیاوان هەڵسوکەوت دەکەن. لەم بارەوە بەڵگەی بەهێزیشیان بەدەستەوەیە؛ بۆ نموونە ئاماژە بە سیاسەتەکانی مارگارت تاچێر لە شەڕی ١٩٨٢ی فاڵکلەند، یرا گاندی لە شەڕی ١٩٧١ی هیندستان و پاکستان، گلدا مایەر لە شەڕی ١٩٧٣ی ئیسرائیل دژی میسر و سووریە، تانسو چیلر لە شەڕی تورکیە دژی کوردەکان و هەروەها کەسانێک وەک بینەزیر بۆتۆ لە پاکستان و کرازان ئاکینۆ لە فیلیپین لە دەیەی ١٩٨٠ دەکەن کە هەوڵیان دا هێزە سەربازییەکان بخەنە ژێر کونترۆڵی خۆیان. هەروەها ئانگ سان سوچی، سەرۆکی میانمار کە لە کاتی کۆمەڵکوژیی موسڵمانانی ڕوهینگهای دەسەڵاتی وڵاتەکەی بەدەستەوە بوو، نموونەیەکی بەرجەستەیە کە پێچەوانە ئیدیعای فێمینیستەکانە. تەنانەت خودی فێمینیستە پۆست مودێرنەکان ڕەخنە لە فێمینیزمی ڕادیکاڵ دەگرن و دەڵێن نابێ زۆر باس لە جیاوازیی تواناکانی ژنان و پیاوان بکرێت. ئەم دەستە لە فێمینیستەکان پێیان وایە توانای ژنان و پیاوان یەکسانە. هەڵبەت ئەوانیش لە پەراوێزخستنی ژنان و دوورخستنەوەیان لە بڕیاردان سەبارەت بە پرسە سەرەکییەکانی پەیوەندییە نێونەتوەییەکان ناڕازین، بەڵام باوەڕیان بەوە نییە کە بە دەسەڵاتگرتنی ژنان خێرا گۆڕانکاریی بەرچاو و بنەڕەتی لە پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا ڕوو بدات.

فێمینیستەکان دەڵین ئاسایشی نیشتمانی نە بە گەڕانەوەی هەر وڵاتێک بۆ تواناکانی خۆی و بە شێوەی هاوسەنگیی نێوخۆیی دابین دەبێت و نە لە ڕێگەی بەشداریکردن لە هاوپەیمانێتییە سەربازییەکاندا، بەڵکوو بە هاوکاریی هەموو دەوڵەتەکان ئاسایش بۆ هەمووان دابین دەبێت. لەم ڕوانگەوە، ئاسایشی نیشتمانی دەبێ وەک ئاسایشی هاوبەش بۆ هەموو دەوڵەتەکان پێناسە بکرێت نەک وەک ئاسایشی یەک دەوڵەت و هەوڵدانی ئەو دەوڵەتە بۆ دابینکردنی بەروژەوەندییەکانی خۆی

بە هەر حاڵ، تیۆریی فێمینیستی تا ئێستا کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر پەیوەندییە نێونەتەوەییەکان داناوە و جێی خۆی گرتووە. لایەنگرانی ئەو تیۆرە پێشبینی ئەوە دەکەن کە لە داهاتوودا بتوانن ڕێژەی ئەو کاریگەرییە زیاتر بکەن و هەم گۆڕانکاری لە زانستی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکاندا پێک بێنن و هەم بە کردە جیهان بەرەو شوێنێکی ئەمن و ئەمانتر نەک هەر بۆ ژنان بەڵکوو بۆ هەمووان ببەن. بەڵام کێشە ئەوەیە کە هێشتا هەیمەنە و زاڵیتیی ڕیالیزمی سیاسی وەک خۆی ماوەتەوە، بۆیە ناچارین چاوەڕوانی داهاتوو بین بزانین چەندە ئەم پێشبینییەیان ڕاستیوازانەیە!

کاریگەریی ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان لەسەر پرسی کورد

(لایەنە ئەرێنی و نەرێنییەکانی پەیماننامەی سێڤەر هەتا لۆزان)

مستەفا مەولوودی

ئا. لایەنە ئەرێنییەکانی پەیماننامەی سێڤەر

١- دۆکیۆمێنتێکی ڕەسمییە کە باسی پرسی ڕەوای گەلی کورد دەکا.

٢- بۆ یەکەم جار ڕێگە بە نوێنەری کورد دراوە بەشداری کۆنگرەیەکی نێودەوڵەتی بکات (لە کۆنگرەی پاریس) کە بۆ پەیماننامەی سێڤەر بۆتە ڕێخۆشکەر لە ساڵی ١٩١٩ زایینیدا.

٣- هەرچەند بە ناتەواوی بەڵام بۆ یەکەمجار بە جۆرێک لە جۆرەکان سنووری کوردستانی دیاری کردووە.

٤- بەپێی بەندی ٦٤ ڕێگە بە کورد درا کە پەیوەندی بە کۆمەڵەی گەلانەوە (عصبە الامم) بگرێ کە ڕێکخراوی نێودەوڵەتیی ئەو سەردەم بوو.

٥- بوو بە هۆی پێوەندی نەتەوایەتی و نیشتمانیی هەموو پارچەکانی کوردستان.

٦- هێندێک ڕێکاری تێدابوو کە ناوچەی مووسڵیش بخرێتەوە سەر کوردستان.

ب. لایەنە نەرێنییەکانی پەیماننامەی سێڤەر

١- پەیماننامەی سێڤەر کوردستانی دابەش کردووە. بەشێک لەنێو سنووری تورکیە بە کۆمەڵێک کێشەی قەبە و گەورە، بەشێک بۆ عێراق داندراوە و بەشێکیش بۆ سووریە. هەر ئەوە وای کردوە بریتانیا، فەڕانسە و ئیتالیا ڕێککەوتنێکی سێ قۆڵی ئیمزا بکەن بۆ دابەشکردنی دەسەڵات لە کوردستاندا.

٢- پەیمانەکە لە بنەڕەتدا لەتکردنی ئیمپراتۆریی عوسمانی بووە بە کوردستانیشەوە.

٣- پەیماننامەکە کاتی ئەوەی دیاری کردووە کە بەپێی مادەی ٦٢ شەش مانگ بۆ ئامادەکردنی گەڵاڵەی چارەنووسی گەلی کورد لە تورکیەی عوسمانی و ساڵێک بۆ ئەوەی کورد بەپێی مادەی ٦٤ داوای سەربەخۆیی خۆی بداتە کۆمەڵەی گەلان، بەڵام ئەوە ڕێگەی خۆش کردوە بۆ تورکەکان خۆیان ئامادە بکەن بۆ خراپ کەڵکوەرگرتن لەو کاتانەدا.

٤- پەیماننامەکە بڕیاری کۆتایی لە دیاریکردنی مافی چارەنووسی کوردی لە کوردان ئەستاندووە و بە کۆمەڵەی گەلانی سپاردووە.

٥- پەیماننامەکە چارەسەری کێشەی کوردی تا ڕادەیەک بەستۆتەوە بە چارەسەری کێشەی ئەرمەن. بەڵام ئەوەی بۆ ئەرمەنییەکان کردووە، بۆ کوردیان نەکردوە. هەر ئەوەش وای کردووە کەماڵ ئەتاتورک لە کۆنگرەی "سیواس"دا بڵێ حکوومەتەکەی دان بە پەیماننامەی سێڤەر دانانێ.

کۆنگرەی لۆزان

پاش دەرچوونی پەیمانی سێڤەر تورکەکان بە سەرکردایەتیی کەماڵ ئاتاتورک دەستیان کرد بە دژایەتیی پەیماننامەکە. کەمالیستەکان یەک ڕێگەیان دۆزیوەتەوە بۆ بەتاڵکردنەوەی پەیماننامەی سێڤەر و ئەوەی پێوەندی بە کوردستان و کوردەوە هەیە، ئەویش ئەوە بوو کە لە کۆنگرەدا کاتێک هاتوونەتە سەر باسی سەربەخۆیی کوردستان کە دەقێک بووە لە پەیمانی سێڤەر؛ بروسکەیەکی ڕاوەرگرتن نێردراوە بۆ ئەنجوومەنی نیشتمانیی تورکیە و لە کاتی ئەنجامدانی کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی تورکی، مستەفا کەماڵ ڕووی کردۆتە بەڕواڵەت نوێنەری کوردەکان، ئەوانەی بەڕواڵەت بە نوێنەری کورد دادەنران، واتە ئەوانەی کە بە فەرمانی ئەتاتورک جلوبەرگی کوردییان پۆشیبوو هەتا لە ئەنجوومەن وەک نوێنەری کورد ڕاوبۆچوونی خۆیان دەربڕن.

حوسێن عەونی کە بە ڕواڵەت نوێنەری کورد بووە لە ئەرزەرووم، بەڕاشکاوی دەڵێ "ئەم وڵاتە وڵاتی تورک و کوردە، کەسیش بۆی نییە لەسەر ئەم بابەتە قسە بکات، تەنها دوو نەتەوە نەبێت، ئەوانیش نەتەوەی کورد و نەتەوەی تورکن". نوێنەرێکی تریش لە کوردەکان بە ناوی حەسەن خەیری پشتگیری لە بیرۆکەی جیانەکردنەوەی کوردی لە تورکیە کردووە.

مادەی ٦٢ و ٦٤ لە پەیماننامەی سێڤەر لەباری زەمەنییەوە کاتێکی زێڕین بوو بۆ ئەوەی تورکەکان خۆیان بگرنەوە و ستراتیژیی داهاتووی خۆیان لەسەر چارەنووسی ئەو ناوچەیە دیاری بکەن. مستەفا کەماڵ ئەتاتورک لەو ماوەیەدا دەستی کردووە بە ڕێکخستنی تورکەکان. لە ٩ی سێپتامبری ١٩١٩ ئەتاتورک کۆنگرەی سیواس دەبەستێ. لە کۆنگرەی سیواس‌دا ئەتاتورک کۆمەڵێک بڕیار دەر دەکا. یەکەمین بەندی ئەوە دەبێ کە "نیشتمانی تورکیە یەکە و ناکرێ دابەش بکرێ" لەو کۆنگرەدا مستەفا کەماڵ هەوڵی داوە کۆتایی بە دەسەڵاتی حکومەتەکەی ئەستامبول بێنێ و خۆی دەسەڵاتی تورکیە بگرێتە دەست. ئاکامی ئەو کارە ئەوە دەبێ لە ئۆکتوبری ١٩١٩ لە کۆنگرەی ئاماسیادا مستەفا کەماڵ بەسەر نەیارەکانیدا سەرکەوت و حکوومەتی ئەستامبووڵ کۆتایی پێ‌هێندرا.

پاش بەستنی کۆنگرەی سیواس، تورکیە لە ساڵی ١٩٢٠ بەیاننامەیەکی بەسەر باڵوێزەکانی بریتانیا، فەڕانسە، ئەمریکا، ئیتالیا، سربێستان، سوئێد، دانمارک و ئیسپانیادا دابەش کرد و لەو بەیاننامەیەدا ڕایگەیاندووە کە حکوومەتی تورکیە دان نانێت بە پەیماننامەی سێڤەردا.

پاش ئەو بڕیارەی تورکیە، ڕووسیەی سۆڤییەت یەکەم دەوڵەت بوو کە ڕێککەوتنی لەگەڵ حکومەتی ئانکارا (ئەتاتورک) کردووە. نیزیکبوونەوەی سۆڤییەت لە ئانکارا پاڵی بە ئینگلیزەکانەوە نا لە پەیماننامەی سێڤەر پاشگەز ببنەوە. بریتانیا لە ٢٠ی فێبریوێری ١٩٢١ لە لەندەن ڕایگەیاند ئامادەیە گۆڕانکاری بنەڕەتی لە پەیماننامەی سێڤەردا بکەن. وەک پێشتریش باس کرا فەڕانسە داوای چاوپێداخشاندنەوەی بە پەیماننامەکەدا کرد و ئیتالیاش ڕایگەیاند کە ئامادە نییە یەک سەربازیش بۆ جێبەجێکردنی پەیماننامەی سێڤەر بنێرێ. بەو جۆرە بەستێنی پەیمانی لۆزان خۆش بوو. سەرئەنجام لە ٢٤ی ئووتی ساڵی ١٩٢٣ی زایینیدا پەیماننامەی لۆزان مۆر کرا و بە گوێرەی ئەو پەیمانە تورکیە وازی لە مووسڵ هێناوە و دانی بەوە داناوە کە چارەنووسی مووسڵ لە لایەن ئەنجوومەنی کۆمەڵەی نەتەوەکانەوە دیاری بکرێ؛ لە بەرامبەردا بەشی زۆری کوردستان وەبەر تورکیە کەوت. لەو پەیماننامەدا بە هیچ شێوەیەک باسی کورد و مافی نەتەوایەتیی کورد ناکرێ.

بە بڕوای زۆر یاساناسی نێودەوڵەتی، پەیماننامەی لۆزان لەبەر چەند هۆیەک نایاساییە:

١- ڕێککەوتننامەی ڤییەن بۆ یاسای ڕێکەوتننامەکان (١٩٦٩) لە مادەی ٢ و ٦٠ دا دەڵێ: لە ئەگەری جێبەجێ نەکردنی هەر جۆرە پەیمانێکی نێودەوڵەتی لەلایەن یەکێک لە وڵاتانی هاوپەیمان، لایەنەکانی دیکەی پەیمانەکە ئەو مافەیان هەیە، بە تێکڕا جێبەجێ‌نەکردنی بابەتێکی تایبەت لە پەیمانەکە یان کۆی پەیمانەکە ڕابگرن و ڕایبگەیەنن.

لە یاسای بنەڕەتیی تورکیە لە مادەی ٣٩دا هاتووە: "کەمایەتییەکان لە هەموو مافێکی مەدەنی و سیاسی بەهرەمەند دەبن". ئەوە لە حاڵێکدایە کە ئەم یاسایە نە لە پێوەندی لەگەڵ کوردەکان -کە ئەوە بابەتێکی ترە و دواتر ئاماژەی پێ دەکەین- بەڵکوو لە پێوەندی لەگەڵ کەمایەتییەکانی نێو تورکیە بە تایبەت ئەرمەنەکانیش ڕەچاو نەکراوە و کاری پێ نەکراوە. جیا لەوە لە سێ دەیەی یەکەمی دەسەڵاتی دەوڵەتی تورکیە، بۆ دروستکردنی تورکیەی تازە، سیاسەتی دروستکردنەوەی تورک (تورکاندن)ی گرتۆتە بەر و لە ١٥ی ئاوریلی ١٩٢٣ یاسای "سامانە ڕەهاکانی"ی پەسند کردوە. بەو جۆرە دەستیان بەسەر بەشێکی زۆر لە ملک و ماڵی ئەرمەنییەکاندا گرت، کە ئەو ڕەفتارەی تورکیە تەواو پێچەوانەی ڕێککەوتننامەی ڤییەن بووە.

٢- بەر لە ساڵی ١٩٢١ وڵاتە زلهێزەکان ئامادە بوون دەسکاریی گونجاوی پەیماننامەی سێڤەر بکەن، بە مەرجێک تورکیە ئامادەیی خۆی پێشان بدا و هەڵوێستێکی نەرم بنوێنی بەرامبەر کارگێڕیی خۆجێیی بۆ کورد و وەک پێویست پارێزگاری لە بەرژەوەندییەکانی کورد بکات. لەو پێوەندییەدا کەمالیستەکان ڕایانگەیاند کە کورد گەلێکە مافی یەکسانی هەیە لەگەڵ تورکدا. بەڵام هیچ کام لەو بەڵێنیانە جێبەجێ نەکراون و کورد لە هەموو شتێک بێبەش کراوە. ئەوە لە حاڵێکدایە کە مافی نەتەوەکان لە بەشی ١ی لە هەر دوو پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە مەدەنی و سیاسییەکان و مافە ئابووری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیرییەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان پەسندکراوی ١٩٦٦ بەڕوونی ئیشارەی پێ کراوە.

٣- لە بەندەکانی ڕێککەوتننامەی ڤییەن بۆ یاسای ڕێکەوتننامەکان (١٩٦٩) و لە بەندی ٢٩٥ دا هاتووە: "بۆ ئەوەی پەیماننامە مەشروع و ڕێگە پێدراو بێت، دەبێ ئەو کارەی دەوڵەتان لەسەری ڕێکدەکەون کارێکی یاسایی بێت و دژی سەرەتا و بنەماکانی ڕەوشتی مرۆڤایەتی نەبێت". هەر لەبەر ئەوە پەیماننامەی لۆزان یاسایی نییە، چونکە پەیماننامەی لۆزان پێچەوانەی بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتییە. تەنانەت پێچەوانەی میساقی نەتەوەیەکگرتووەکانیشە کە لە بەندی ٧٣ دا لە بارەی ئەو هەرێمانەی کە ئۆتۆنۆمییان پێ نەدراوە، دەڵێ: "ئەمانەتێکی پیرۆزە لە سەرشانی نەتەوە یەکگرتووەکان کە گەشە بە حوکمی زاتی ئەو هەرێمانە بدات".

٤- پەیماننامەی لۆزان پێچەوانەی پەیماننامەی پێش خۆیەتی واتە پەیماننامەی سێڤەر، کە پەیماننامەیەکی نێودەوڵەتیی تەواوە و لە کۆمەڵەی نەتەوەکان تۆمار کراوە، ئەوەش پەیماننامەی ڤییەن وەکوو یاسای ڕێککەوتننامەکان ڕێگەی پێ داوە.

٥- پەیماننامەی ڤییەن دەڵێ ئەو پەیماننامانە دروست و یاسایی نین کە پێچەوانەی ڕەوشتی مرۆڤایەتی و گشتی و بنەماکانی مافی مرۆڤن. پەیماننامەی لۆزان پڕیەتی لەو پێشێلکارییانە.

(تێبینی: من لام وایە لە بارەی کۆنگرەی لۆزانەوە هیچ لێکۆڵینەوەیەک پێویست ناکا، چونکە لە سەرەتاوە پێچەوانەی یاسا بووە.)

٦- ڕێککەوتننامەی ڤییەن دەڵێ "ئەگەر پەیمانێکی تر لە کۆمەڵەی نەتەوەکان‌دا هەبێ، نابێ هیچ ڕێککەوتننامەیەکی تر ببەسترێ پێچەوانەی ڕێککەوتنی پێشوو بێت". بەگوێرەی بەندی ٢٠ لە پەیمانی کۆمەڵەی نەتەوەکان، وڵاتانی جیهان پەیمانیان داوە پابەندی تەواوی ئەوە دەبن. هەروەها لە بەندی ١٠٣ لە بڕوانامەی نەتەوە یەکگرتووەکان هەمان پەیمانیان تازە کردۆتەوە. هەروەها بەندی ٥٣ لە ڕێککەوتننامەی ڤییەن‌دا لەو بارەوە دەڵێ: "هەموو پەیمانێک بە پووچەڵ دادەنرێت ئەگەر لە ساتی مۆرکردنیدا پێچەوانەی بەندێکی بنچینەیی یاسای نێودەوڵەتی بێ". لە بەندی ٤١ دا لە ڕێککەوتننامەی ڤییەن‌دا هاتووە کە ڕێگە نادرێ بە گۆڕینی پەیماننامەیەکی نێودەوڵەتی ئەگەر هاتوو کاری کردە سەر سوودوەرگرتنی لایەنەکانی تر لەسەر مافی ڕەوای خۆیان بەگوێرەی پەیماننامەکە. ئەمە بێجگە لەوەی لە بەندی ٦٠ی هەمان ڕێککەوتننامەدا هاتووە و دەڵێ "نابێ ڕێککەوتننامەکە هەڵبوەشێندرێنەوە و بە شێوەیەک گۆڕانکاری تێدا بکرێ کە ببێتە هۆی گۆڕانکاریی حوکمێک کە بە مەبەستی پارێزگاریکردنی‌لایەنێک لە پەیمانەکەدا هاتووە". ئەوە لە حاڵێکدایە کە پەیماننامەی لۆزان پێچەوانەی هەموو ئەو بەندانەیە.

٧- لە پەیماننامەی ڤییەن‌دا هاتووە کە نەمانی دەوڵەتێک لە پەیماننامەیەکی دوو قۆڵیدا دەبێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی پەیماننامەکە، بەڵام نەمانی دەوڵەتێک لەنێو کۆمەڵێ دەوڵەتی هاوبەشدا لە پەیماننامەیەکدا کار ناکاتە سەر قەوارەی پەیماننامەکە.

٨-پێویستە بوترێ کە لە تورکیەدا هەموو سامانێکی دەوڵەتی قووستەنتەنییە گەڕاوەتەوە بۆ حکومەتی تازەی تورکیە و بەو پێوانەیە حکومەتی تورکیە خۆی بە میراتگری هەموو مافێکی دەوڵەتی پێشوو دەزانێ. بەگوێرەی یاسای نێودەوڵەتی، نابێ لە ئیلتزاماتەکانیش خۆ ببوێرێ؛ چونکە بەگوێرەی یاسا، ماف و ئیلتزاماتەکان پێکەوە دەگوازرێنەوە و ناکرێ یەکیان جیبەجێ بکرێ و یەکێکی دیکەیان فەرامۆش بکرێ.

ئەگەر بە وردی سەیری مادده و بەندەکانی ڕێککەوتننامەی ڤییەن و پەیماننامەی کۆمەڵەی نەتەوەکان و بڕوانامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بکەین و لەگەڵ پەیماننامەی لۆزان پێکیان بگرین و بەراوردیان بکەین، بە تایبەت لە چۆنیەتیی جێبەجێکردنی بەندەکانی پەیماننامەی لۆزان لە لایەن دەوڵەتێک بە یاساییش ئەژمار بکرێ، یاسایی نین؛ تەنانەت من بڕوام وایە ئەگەر هەلومەرج گونجاو بێ بە حوکمی یاسای نێودەوڵەتی بەرامبەر بە کۆنگرەی لۆزان و مافی مرۆڤ لە نەتەوە یەکگرتووەکان کورد ڕێگەی هەیە داوای مافی سەربەخۆیی خۆی بکات.

لە یەکێک لە بەندەکاندا دەڵێ "هەموو نەتەوەکان مافی خودموختارییان هەیە، بەهۆی ئەو مافەوە ئەوان هەلومەرجی سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی و گەشەی فەرهەنگیی خۆیان سەربەستانە دیاری دەکەن."

لێرەدا بەڕوونی دیارە کە تورکیە لە تەواوی ئەو مادەیەدا چ پێش پەسندی ئەو پەیمانە و چ دواییش بە بیانووی پەیماننامەی لۆزان، بەئاشکرا پێشێلی کردوە. دیارە لە شیتەڵکردنی پەیماننامەی سێڤەر و بەراوردکردنی لەگەڵ پەیمانی لۆزان، باشتر نایاسایی بوونی پەیمانی لۆزان‌مان بۆ ڕوون دەبێتەوە. دەبینن کە چەند سادە دوای کەمتر لە ٣ ساڵ لە پەیماننامەی سێڤەر، لە کۆنگرەی لۆزاندا بە چ سیناریۆیەک مافی کورد پێشێل دەکرێ و جیا لە کوردەکان کەسیش دەنگی لێ‌نایە.

دیارە لە بەشێک لە پەیماننامەی لۆزان‌دا هاتووە کە دەبێ مافی کەمایەتییەکان پارێزراو بێ. سەرەڕای بوونی زمانێکی ڕەسمی لە تورکیە بۆ ئەو کەمە نەتەوانەی کە جیا لە زمانی تورکی زمانی دیکەیان هەیە. دەرەتانی ئەوەیان هەبێ لە دادگاکاندا بە دەم و زارەکی لە زمانی خۆیان کەڵک وەربگرن. لێرەدا یەک شتی شاراوەی زۆر تایبەت هەیە. ئەویش ئەوەیە کە بە پێی ئەوە دەقە وا دەردەکەوێ کە "کەمایەتییە نەتەوەکانی تورکیە جیا لە تورک" بە تایبەت کورد هەموویان تاوانبارن، بۆیە پێداگری دەکرێ کە ئەوان دەتوانن لە دادگاکاندا بە زمان و زاراوەی خۆیان قسە بکەن. هەر وەک ئەوەیە پێویستییەکی زۆر تایبەتی کوردان بێ؛ بۆ دیفاع لە خۆیان لە دادگاکان سوود لە زمانی خۆیان وەربگرن.

پێوەندیی یاسایی پەیماننامەی سێڤەر و پەیماننامەی لۆزان

ئەو تێگەیشتنە هەیە کە پەیماننامەی سێڤەر بە پەیماننامەی لۆزان هەڵوەشاوەتەوە (باطل بووە)، بە چەند هۆیەک ئەوە لەگەڵ یاسا یەک ناگرێتەوە:

یەکەم: پەیماننامەیەک هەڵدەوەشێتەوە کە هەڵوەشانەوەکەی ڕابگەیەندرێ، لە کاتێکدا تا ئێستاشی لەگەڵ بێ هەڵوەشانەوەی پەیماننامەی سێڤەر ڕانەگەیەندراوە. ئەو هەڵوەشانەوەش کاتێک یاسایی دەبێت کە هەموو ئەو لایەنانەی ئیمزایان کردوە ڕابگەیەنن و لە پەیماننامەی تازەدا تۆمار بکرێ. ئەوە لە حاڵێکدایە کە پەیماننامەی لۆزان، پەیماننامەی سێڤەری هەڵوەشاوە (باطل) ڕانەگەیاندوە؛ تەنانەت پەیماننامەی لۆزان هیچ ئیشارەیەکی بە پەیماننامەی سێڤەر نەکردووە.

دووهەم: بەپێی یاسای نێودەوڵەتی لایەنەکانی ڕێککەوتن ئەو مافەیان هەیە کە گۆڕانکاری (تعدیل) لە بەندەکانی پەیماننامەی دوایی لە بەندەکانی پەیماننامەی پێشووتردا بکەن و ئەو گۆڕانکارییە لە پەیماننامەی دواییدا بۆ لایەنەکانی خاوەن بڕیار زیاد دەکرێ کە دەبێ جێبەجێی بکەن. ئەو بابەتە لە بەندەکانی ٤٠ و ٣٩ی کۆنڤانسیۆنی پەیماننامەی ڤییەن‌دا هاتووە. لە پەیماننامەی ڤییەن‌دا لە بارەی پێوەندیی سیاسی لە بەندی ٤١دا بە ڕاشکاوی هاتووە کە ١٨ وڵات (ئیمپراتۆریی عوسمانی، فەرانسە، ئیتالیا، ژاپۆن، بریتانیا، ئەرمەنستان، بلژیک، یۆنان، مەجارستان، لەهێستان، پورتەقاڵ، ڕۆمانی، یوگوسلاوی، چێکۆسلۆڤاکی) پەیماننامەی سێڤەریان ئیمزا کردووە. ئەوە لە حاڵێکدایە کە پەیماننامەی لۆزان تەنیا ٨ وڵات ئیمزایان کردووە. کەواتە مادام ١٠ وڵات پەیماننامەی لۆزان‌یان ئیمزا نەکردووە، بەندەکانی پەیماننامەی سێڤەر باوەڕپێکراون (معتبر) و پەیمانەکە هەڵنەوەشاوەتەوە.

سێهەم: قسە و ڕاوێژ و وتووێژی زۆر لەسەر پەیماننامەی سێڤەر کراوە. هەموو وڵاتەکان پەیماننامەی سێڤەریان پەسند کردوە، ئەوە کە نەهاتۆتە بواری جێبەجێ‌کردن لە ڕوانگەی یاساییەوە بە مانای هەڵوەشانەوەی نییە.

چوارەم: پەیماننامەی لۆزان، پەیماننامەی سێڤەری هەڵوەشاوە (باطل) ڕانەگەیاندوە. هەرچەندە کۆنگرەی لۆزان توانای ئەو کارەی نەبووە، لەبەر ئەوە پەیماننامەی لۆزان لە نێوەرۆکدا لەگەڵ پەیماننامەی سێڤەر جیاواز بوون. پەیماننامەی سێڤەر لە ئەنجامی کۆتایی هاتنی شەڕی یەکەمی جیهانییەوە بۆ هەڵوەشانەوەی دەوڵەتی عوسمانی هاتۆتە ئاراوە، ئەوە لە حاڵێکدایە پەیماننامەی لۆزان ئاکامی شەڕەکانی نێوخۆیی تورکیە لە ساڵی ١٩١٩ هەتا ساڵی ١٩٢٣ی زایینی بووە.

بێجگە لەوەش لایەنەکانی خاوەن بڕیار و واژۆی پەیمانەکان جیاواز بوون. پەیماننامەی سێڤەر ١٨ وڵات واژۆیان کردوە، بەڵام پەیماننامەی لۆزان ٨ وڵات واژۆیان کردوە.

پێنجەم: سەرەڕای چەند خاڵی پێشووتر، ئامانجی پەیماننامەی سێڤەر و لۆزان تەواو جیاواز بوو. ئامانجی پەیماننامەی سێڤەر هەڵوەشاندنەوەی ئیمپراتۆریی عوسمانی بووە بۆ دروستکردنی چەند دەوڵەتی تازە، بەڵام ئامانجی پەیماننامەی لۆزان دروستکردنی دەوڵەتی تورکیەی تازە بووە.

هەگبەی شاخ و شۆڕش

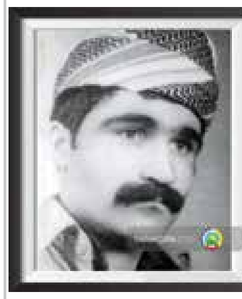

پەروەردەی بیری کۆمار و قوتابیی مەکتەبی حیزبی دێموکرات

شەهید برایم خزرپوور

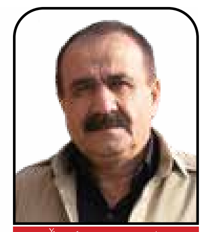

برایم چووکەڵی

ڕوون و ئاشکرایە گەیشتن بە ئازادی و مافە نەتەوەیی و مرۆییەکان بەبێ فیداکاری و قوربانیدان مسۆگەر نابێ و دیکتاتۆری و سەرەڕۆیی لەبن نایە، لەم ڕووەوە ڕۆڵە ئەمەگناسەکانی گەلی کورد، لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان نیزیک یەک سەدەیە لەپێناو سەربەخۆییدا بەدژی بێزارترین و دڕەندەترین ڕێژیمەکانی سەردەم خەبات دەکەن و، ئاڵای خەباتیان لە پێناو ویست و داخوازە لە مێژینەکانیاندا شەکاوە ڕاگرتووە. خەباتی دووروودرێژ و پڕ لە هەوراز و نشێوی گەلە بەشخوراوەکەمان بۆ گەیشتن بە مافی چارەنووس، لە چەند بواری جۆراوجۆر پەڕیوەتەوە و چەندەها قۆناغی پڕ لە مەترسی و دژواری وەدوا خۆ داون. لەو گۆڕەپانە بەرینە و لەو خەباتە گرژ و دژوارەدا بە هەزاران پێشمەرگەی قارەمان و بە دەیان فەرماندەی لەخۆبوردوو بوونە چرای ڕێڕوونکەرەوەی ڕێگای سەرکەوتن و گیانیانی پاکی خۆیان بەختی ژیانی بەئاشتی کرد و بە خوێنی گەشی خۆیان بەڵگەی زیندوویی و هەرمانی نەتەوەکەیان مۆر کرد. یەکێک لەو فەرماندە خەباتکارانە کە تا دوا پشووی ژیانی لە سەنگەری خەباتدا هەڵکێشا و لە "هەگبەی شاخ و شۆڕش"دا یادی دەکەینەوە، برایم خزرپوور ناسراو بە "شێخە"یە.

بەیانی ڕۆژی ٢٤ی پووشپەر ساڵی ١٣٧٢ی هەتاوی پێش ئەوەی خۆر زەوی دابگرێ، پێشمەرگەکانی هێزی پێشەوا بە مەبەستی زەبر وەشاندن لە دوژمن خۆیان بۆ عەمەلیاتێک ئامادە دەکرد. برایم خزرپوور (شێخە) وەک فەرماندەیەکی کارامە و پێگەیشتوو بچووکترین جموجۆڵی هێزەکانی ڕێژیمی لەژێر چاوەدێری گرتبوو، و چاوەڕوانی فەرمانی عەمەلیات بوو. بێدەنگییەکی بەسام باڵی بەسەر دەراوی ئەشکەوتانی مەنگوڕایەتیی مەهاباد کێشابوو. پێشمەرگەکان هەست و خوستیان لە خۆیان بڕیبوو. ئەوان گیان‌لەسەردەست و قامک لەسەر پەلەپیتکەی چەکەکانیان لە دوژمن دامەزرابوون. بە بڕیاری فەرماندە گرمەی ئارپیجی و قرمەی کلاشینکۆف بێدەنگیی شکاند و شەڕێکی خوێناوی و نابەرابەر لەلایەن پارێزەرانی ئاشتی و ئازادی، و لایەنگرانی کۆنەپەرەستی دەستی پێ کرد. دوژمن زەبرێکی بەژانی وێ کەوت و ژمارەیەکی بەرچاوی لێ کوژرا، بەڵام بەداخەوە لە گەرمەی شەڕدا سینگی شێخەی قارەمان لەگەڵ هاوسەنگەرێکی بە ناوی سەید کەریم مستەفازادە کەوتە بەر گوللەی کوردکوژان و شەهید بوون.

شەهید برایم خزرپوور ساڵی ١٣٤٤ی هەتاوی لە بنەماڵەیەکی ئاوایی "هەمزاوە"ی سەر بە ناوچەی مەنگوڕایەتیی مەهاباد چاوی بە ژیان کردۆتەوە. بەهۆی هەژاری نەیتوانی بچێتە بەر خوێندن و هەر لە منداڵییەوە بۆ دابینکردنی بژێوی بنەماڵەکەی شانبەشانی باوکی ملی نایە بەر کارکردن. تەمەنی ٩ ساڵ بوو باوکی زەحمەتکێشی سەری نایەوە و قورسایی باری ژیان ئەوەندەی دیکەش کەوتە سەر شانی شێخە. ئەوە یەکێک لەو قۆناغە ئاستەم و پڕ لەتەنگ و چەلەمەیە بوو کە شێخەی خستە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی گرینگ. شێخە هەتا گەورەتر دەبوو پتر بێ‌عەداڵەتییەکانی کۆمەڵ بەرەو خەباتی هان دەدا.

شێخە لە هەرەتی لاوەتیدا (ساڵی ١٣٦٣) پێوەندیی تەشکیلاتیی بە حیزبی دێموکراتەوە گرت و ساڵی ١٣٦٥ کە ڕێژیم سیاسەتی چەک بەسەردابرینی گوندنشینەکانی کوردستانی گرتبووە بەر، شیخە یەکێک لەو کەسانە بوو چەکی زۆرەملیی بەسەردا سەپێندرا و بەڕێی مۆڵگەی ئاوایی برایمە کرا. برایم ئەو دەرفەتەی قۆستەوە بۆوەی هەم زەبرێک لە ڕێژیم بوەشێنێ و هەم ئەرکی پیرۆزی پێشمەرگایەتیی خۆی دەست پێ بکات. چوار مانگ دوای ئەوە بە هاوکاریی هاوڕێیەکی دیکەی مۆڵگەی دوژمنیان ڕادەستی هێزی ئەفشین کرد و بە لەبەرکردنی بەرگی پیرۆزی پێشمەرگایەتی لە مەڵبەندی سپی‌سەنگ ژیانی سیاسیی نوێی دەست پێ کرد.

شێخە ساڵی ١٣٦٧ بۆ هێزی شەهید پێشەوا گواسترایەوە. ئەو لەگەڵ ئەودا نەخوێندەوار بوو، بەڵام کەسێکی بەفام و تێگەیشتوو بوو. ئۆگرییەکی لە ڕادەبەدەری بە فێربوون و شارەزایی لە بوارە جۆراوجۆرەکانی پێشمەرگایەتیدا هەبوو. هەروەها لەباری نیزامییەوە پیتۆڵ و دەستکەرەوە بوو. شەرە حەماسییەکانی وەک "مێرگە چەکۆ"، "قوشەهوو"، "پشتی ئاوایی کوران"، و "کانییەڕەش" کە لە هەر چوار شەڕەکاندا بریندارییش ببوو، و بە هۆی ئەو برینانەی هەیبوو دەستی چەپیشی لەکار کەوتبوو، باشترین بەڵگەن بۆ بوێری و قارەمانەتیی ئەو تێکۆشەرەی دێموکرات. هەر ئەو تایبەتمەندییانە وای کردبوو ئەرک و بەرپرسایەتیی قورستری پێ بدرێ و پلەکانی تەشکیلاتی یەک بەدوای یەکدا ببڕێ.

شەهید شێخە ساڵی ١٣٦٧ بە جێگری پەل، ساڵی ٦٨ وەک فەرماندەری پەڵ و ساڵی ٦٩ وەک جێگری لک بەرپرسایەتیی پێ درا و بە ئەرکوەخۆگرییەکی زۆرەوە شانی وەبەر ئەرکە حیزبییەکان دا. ئەوە بوو ساڵی ١٣٧٠ وەک یاریدەدەری کادر و سەرئەنجام ساڵی ١٣٧١ وەک فەرماندەری لک دیاری کرا و تا کاتی شەهیدبوونی ئەو بەرپرسایەتییەی بەڕێوە برد. ئەو وەک فەرماندەیەکی کارامە و لێزان ناوبانگی دەرکرد و ناوی ببووە وێردی زمانی هاوسەنگەرانی و خەڵکی ناوچە و دوژمن بەبیستنی ناوی شێخە تەزووی ترس و لەرزی بە لەشدا دەهات.

بەڵێ شێخەیەک کە بەنرخترین ساتەکانی ژیانی سەربەرزانەی خۆی بۆ خزمەت بە گەڵ و نیشتمان تەرخان کردبوو، شێخەیەک کە لە دەیان عەمەلیاتی سەرکەوتوانەدا بەشداریی کردبوو، شێخەیەک کە چوار جار لە شەڕدا بەتوندی بریندار و بەشێک لە ئەندامی لەشی لەدەست دابوو، کەچی توزقاڵێک لە وره و ئیرادەی شۆڕشگێڕانەی نەشکابوو، سەرئەنجام ڕۆژی ٢٤ی پووشپەری ساڵی ١٣٧٢ لەگەڵ "کەریم مستەفازادە"ی هاوڕێی شەهید بوون و بە خوێنی گەشی خۆیان بەڵگەی زیندوویەتی و هەرمانی نەتەوەکەیان مۆر کرد.

ڕەوتناسیی خەڵک و ئۆپۆزیسیۆن

شێخ جەماڵ موکریانی

حاشاهەڵنەگرە کە فاکتەری یەکگرتوویی لەنێوان حێزب و گروپە دژبەرەکان لە پێویستییەکانی هەموو هێزە ڕووخێنەرەکانی هەر وڵاتێک لە دژی دەسەڵاتی سیاسیی ئەو وڵاتەیە. ئەم یەکگرتووییە دژبەرانی دەسەڵات بۆ هەر سیناریۆیەک لە داهاتووی شۆڕشدا ئامادە دەکات و دەستەبەری ماف و داواکارییەکانی ئێستای جەماوەری سەر شەقام و قۆناغی دوای ئازادییشە. لەو لاشەوە مێژووی شۆڕشەکان پێمان دەڵێت هەر یەکگرتوویەک دەبێت لەسەر ئەساسی خاڵە هاوبەشەکان بێت.

یەکگرتوویی بەردەوامی دژبەرانی حکوومەتی دەسەڵاتدار دەبێتە پێشمەرجی دارمانی دەسەڵاتی دیکتاتۆری کە دایمە بە شوێن ڕەوایی وەرگرتن و سەرکوتی جەماوەر بە هەر بیانوویەکە. کە واتە نەبوونی یەکڕیزی و گوتاریی نزیک لە یەک ئاکامێکی جگە لە شکستی ئۆپۆزیسیۆن و بەهێزتربوونی دەسەڵات نابێت. دیارە هەوڵ بۆ یەکگرتوویی لەدژی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی شتێکی نوێ نییە و پتر لە چوار دەیەیە ئۆپۆزیسیۆن هەوڵی بێ‌ئاکامی بۆ دەدات. یەکگرتوویی بەکردەوەی هێزە دژبەرەکان بۆ گەیشتن بە داهاتوویەکی ڕوون یارمەتیمان دەدات و جەماوەر و ڕێبەری دڵگەرم دەکات بە پاشەڕۆژێکی گەش و تاکە ڕێکار بۆ سەرکەوتنە. گەیشتن بە ئامانجەکان هاوکێشەیەکی دوو جەمسەریە: ئۆپۆزیسیۆنی جێگای متمانە و خەڵکی گیانفیدای سەر شەقام کە دوو جەمسەری شۆڕشن و دەبێت هەر دوولا داخوازی و ویستی نزیک بە یەکیان هەبێت.

دیارە بۆ ڕووخانی ڕێژیمی ویلایەتی فەقیهـ هاوهەڵوێستیی ئۆپۆزیسیۆن و شەقام پێویستە و بەپێی تایبەتمەندیە جۆراوجۆرەکانی هەر ناوچەیەک دەبێ دەرکەوتنی جیاوازی هەبێت. دەبێ هاوکات لەبیرمان بێت کە دەسەڵات بۆ دژایەتیی ئۆپۆزیسیۆن سەدان فێڵ و تەڵەکە و ئیمکاناتی لەبەردەستدایە و لە هیچ کارێک خۆ ناپارێزێت؛ ئەو ڕێژیمە پتر لە چل ساڵە بە مودیریەتی ئۆپۆزیسیۆن و سیاسەتی ناکۆکی‌نانەوە لە نێوانیاندا تەمەنی خۆی درێژ کردووەتەوە.

بۆ هەمووان ڕوون و ئاشکرایە کە ئێران لەژێر کۆنترۆڵی دەسەڵاتێکی توتالیتێرە. ئێرانی چەن میللەتی، چەن فەرهەنگی و فرە بیر و باوەڕ، هەر چەندە ململانێی سەرەکی لەنێوان تاقمێک کە هەموو سامان و میدیای فەرمی و ئابووری وڵاتی لەژێر دەستدایە و خەڵکێک کە بەدەستی بەتاڵ لە بەرانبەریدا قارەمانانە ڕاوەستاوە. هەڵبەت خەڵک ناوێکی گشتیە و ئەم خەڵکە خۆی بە سەر سێ ڕەوتی سەرەکیدا دابەش بووە:

١- ناسیۆنالیستی ئێرانی کە بەسەر دوو بەشدا پۆلێن دەکرێن:

بەشی یەکەم کولتوور و زمانی خۆیان خۆش دەوێت و لە چوارچێوەی کۆمەڵێ نۆستالۆژی و مێژووی دروستکراوی سەد ساڵی ڕابردوودا گیریان خواردووە، بەڵام لامەرکەزی (نا-ناوەندەگەریتی) و تەنانەت فیدرالیزم و لە نێوچوونی سپای پاسدارانیشیان قبووڵە. سیستەمی و ڕێکخراوەیین، بەڵام پاشایەتیی پارلەمانییان قبووڵە و دەکرێ ل گەڵیان قسە بکرێت و هەر بەمانە بەشی دووهەم کونتڕۆڵ بکرێت.

بەشی دووهەم لایەنگرانی پەهلەوین، شوڕشی گەلانی ئێران بە فیتنەی ٥٧ ناو دەبن و هیچ باوەڕێکیان بە مافی گەلان نییە. لە خەڵک بێ‌منەتن و پتر خولیای کودەتا و پشتیوانیی زلهێزەکانن. ژێر مەجموعەی ئەم ڕەوتە بە توندی کۆمەڵگەی ئێران بەرەو فاشیزم لە سەر بنەمای ناسیۆنالیزمی هێرشبەری ئێرانی دەبەن و ئەگەر پێشیان پێ نەگیرێ بەزوویی دەبێتە قەیرانێک کە لە ئاکامدا وڵات پەلکێشی شەڕی نێوخۆیی دەکات. کەسایەتیی بەرچاوی ئەم ڕەوتە ڕەزا پەهلەوی و کۆمەڵێ کەسی گوماناویی دەوروبەریەتی کە زۆرینەیان تازە لە نێوخۆی وڵاتەوە چوونەتە دەرەوە و ئەو کەسانە لێرە -لە نێوخۆی وڵاتیش- هیچ کات جێگای متمانەی خەڵک نەبوون و نین. پێگەی ئەم ڕەوتە شێوە فاشیستییە بەداخەوە لە ناکارامەبوونی ئۆپۆزیسیون و دەسەڵات هەردووکیان لە حاڵەتی هەڵکشان‌دایە.

٢- زۆرینەی خەڵک کە تەنیا داواکاری مەعیشەتی و ئابووریيان هەیە و گەیشتن بە عەداڵەتێکی کۆمەڵایەتی و لە ئازادیدا ژیانکردن گەورەترین ئاواتیانە. ئەم بەشە دابەش دەکرێت بەسەر هەموو ڕەوتەکاندا و دەکرێ کۆماریخواز، پاشایەتی‌خواز یان فدرالیستیش بن.

٣- بزوتنەوەی میللی - مەزهەبی کە بەشێکی زۆر لە ڕیفۆرمخوازەکان تاکوو بەشی ڕوخێنەر لە خۆ دەگرێت. نزیکایەتی سەیریان لەگەڵ ناسیۆنالیزمی ئێرانی هەیە و لەگەڵ هەموو چەمکە دێموکراتیکەکان هاوڕان بێجگە لە مافی نەتەوە بندەستەکان،. زۆرینەیان ڕوخێنەر نین، بەڵکوو ڕەخنەگری وەزعی مەوجوودن و لەگەڵ حکوومەتی سەرەڕۆ و تاکەکەسیی خامنەیی کێشەیان هەیە، نەک نیزامی کۆماری ئێسلامی و پتر داوای بەش لە سیستەم دەکەن و لە جیهانبینی کەڵاندا نزیکایەتی سەیریان لەگەڵ ڕێژیم هەیە و لە باستانگەراییش وەک تاکتیکێکی پۆپۆلیستی کەڵک وەردەگرن.

٤- نەتەوەکانی دانیشتووی ئێران کە زۆرینەی حەشیمەتی ئێران پێک دێنن. ئەم نەتەوانە جگە لە کورد ڕێکخراوەی بەهێزیان نییە بۆیە ئۆپۆزیسیۆنی پێکهاتوو لە نوخبەی سیاسیی نەتەوەکان هەرا ئێستا نەیتوانیوە ڕۆڵی خۆی بگێڕێت. ڕاستە ئەوان توانیویانە لەسەر ئەساسی فێدرالیزم بە دەوری یەکەوە کۆ ببنەوە، بەڵام ڕۆڵی سەرەکی و کاریگەریان لە هاوکێشە سیاسییەکاندا نییە. ئەوان میدیای بەهێزیان نییە و ناتوانن دەنگ و ویستی خۆیان بە جەماوەر و بەردەنگ بگەیەنن. پێگەت کوردستانیش هەرچەندە لە چاو نەتەوە بندەستەکانی تر زۆر باشە، بەڵام لە ئاستی پێویستدا نەیتوانیوە نێوماڵی کوردی ڕۆژهەڵات ڕێکبخات و هەئێستاش بۆ ئەوەی ببێتە ئەڵتەرناتیڤی زاڵ کە نەتەوەکانیتر بە دەوریەوە کۆ بنەوە مەودایەکی مانادارمان هەیە. هەروەها زۆرجار بێ‌متمانەیی و ناشەفافی بەکردەوە جێگای یەکتر قبووڵ کردن دەگرێت، بەتایبەت لە هەڵسوکەوت لەگەڵ کەسانی مەیدانیی نێوخۆدا!

٥- ئۆپۆزیسیۆنی سەرانسەریی دەرەوەی وڵات کە بەشێکیان لە ئەساسدا شکست و هەرەسهێنانی قبووڵ کردبوو، و خەریکی ژیانی خۆیان بوون بە شۆڕشی ژینا زیندوو بوونەوە. ئەم تاقمە چ وەک کەسایەتی و چ ڕێکخراوە زۆرتر لە سامانەی پاشایەتیدا دەبیندرێن. نموونەیان لەنێو میللی مەزهەبیەکانیشدا کەم نییە و دژایەتیان لەگەڵ دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی تەنیا بۆ کۆکردنەوەی جەماوەر بەدەوری خۆیانەوە بۆ گەیشتن بە دەسەڵاتە.

بەشێکیتر لە ئۆپۆزیسیۆنی دەرەوەی وڵات وەک موجاهدینی خەڵقی ئێران تێچووی زۆریان بۆ خەبات دژی ڕێژیم داوە، دەجەنگێت و لە مەیدان‌دایە و کۆمەڵێ شتیش قبووڵ دەکات. بەڵام ئیدیعای ڕێبەریی ڕەهای هەیە و، هەر ئەم ئیدیعا و درووسکردنی سەرۆک‌کۆماری پێشوەخت و ڕواڵەت و ئاسەوارەکانیان لە ساحەی گشتیدا گەورەترین کۆسپە لە سەر متمانەی زۆرینە بەوان.

بەشێکی دیکەش لە ئۆپۆزیسیۆنی دەرەوەی وڵات پێکهاتووە کە جوان دیارە باڵی کۆماری ئیسلامین و لە بەرانبەر هەر یەکگرتووییەکدا دەوەستن. ئەوان بەیانی هەتا ئێوارە کاریان شەڕەجنێوە و، لە واقیعدا ئۆپۆزیسیۆنی ئۆپۆزیسیۆنن! بە ڕوخساری جۆراوجۆرەوە دەبینرێن، بەڵام کاریان دوورکردنەوەی زیاتری خەڵک و حیزبەکان لە یەکترە.

ئەگەرچی بەشێ لە جیاوازیی ڕا و بۆچوونەکان نیشانەی زیندووبوونی کۆمەڵگەی سیاسییە، بەڵام ئەم ململانێ و بۆچوونانە کاتێ دەتوانێ بە قازانجی شۆڕش و خەڵکی خۆمان بشکێتەوە کە لە سەر کۆمەڵێ چوارچێوە ڕێککەوین کرابێت. هەروەها بۆ سازدانی ئاڵترناتیڤێک بێت لە نێوخۆ و دەرەوە وەک جێگرەوەی دۆخی ئارایی و سامان‌بەخشین و ڕێکخستنی نێوخۆی وڵات.

لە پێوەندی لەگەڵ دۆخی کورد لە هاوکێشە سیاسییەکانی ئێراندا لەسەر ئەو باوەڕەم کە نایەکگرتوویی و پەرشوبڵاویی هێزە کوردییەکان لە سەنگ و قورسایی کورد و پێشەنگایەتیی کوردیان کە کردووەتەوە. هۆکارەکانی نایەکگرتووی و لە یەکترازانی بنەماڵەی کوردی و هەروەها ئەوەی کە پێی دەگوترێت ئۆپۆزیسیۆنی سەرانسەری ئەمانەن:

- نەبوونی شوڕا، موئەسیسە یان لایەنێکی بەهێز لە دەرەوە وڵات کە توانای کۆکردنەوەی هێزە دژبەرەکانی هەبێت وە لە هەمان حاڵدا ئیدیعای ڕێبەری و مەبەستی ڕێبەر دروستکردنی تاکەکەسیی نەبێت.

- نەبوونی شەفافییەتی سیاسی لەسەر بنەمای ئەخلاقی سیاسی و نەبوونی کۆدەنگی بەهۆی چەقبەستوویی لە بنەما فیکری و ئێدئۆلۆژیکییەکان. زۆرم پێ سەیرە زۆرترینی ئەوانەی دیاسپۆرا لە کاتێکدا بەرنامە و پرۆگرامی لایەنێکی سیاسیی نەخوێندۆتەوە، لەدژی دەوەستێ و بەئاسانی دەکەوێتە قەزاوەتکردنی.

- بێ بەرنامەیی و سیستەمی کارنەکردن و نەناسینی باشی یەکتر کە زۆر جار دەبینین بە دانیشتنێکی دۆستانە دژبەر دەبن بە هاوکار!

- نەناسینی بارودۆخی نێوخۆ و ئەو بابەتانەی ئێستا لە نێوخۆ بۆ خەڵک چەمک و داواکاریی سەرەکیین. دەبینین کە بە بیانووی بارودۆخی ئەمنییەتی حیزبەکان هەڵسوکەوتی نەشیاو لەگەڵ کەسایەتی و ڕێکخراوەکانی نێوخۆ دەکرێت، تاکوو ئاستی بێڕێزی، نەگۆڕینەوەی ڕا و بیر و بۆچوون و هەڵوێستەکان و بەشدارنەکردنی نێوخۆ لە بڕیارەکان و دوایەش داوای پشتیوانی لێ‌کردن!

- نەدۆزینەوەی پشتیوانێکی ماڵی بۆ شۆڕش و نەبوونی دیپلۆماسییەکی بەهێز لە ئاستی جیهانی، ناوچە و ناوخۆ. دەبێت ئەو ڕاستیە بزانین کە ڕێبەرانی داهاتووی شۆڕش لە ئاستی سەرانسەریدا لە نێوخۆی وڵات، لە زیندان و ڕێکخراوە پیشەیی و مەدەنی و بەشێ لە حیزبەکانی نێوخۆن.

- ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی تێکڕا پشتیوانییان لە شۆڕشی ژینا کرد، بەڵام هیچ لایەنێ نەیتوانی بە خەڵکی بسەلمێنێ کە شیاوی ڕێبەریی شۆڕشەکەی ژینایە. لە ڕاستیدا هیچ لایەنێ توانای دروستکردنی شەپۆلی نییە، بەڵکوو ئەوەی دەبینرێت سواربوونی ئەو شەپۆلانەیە کە لە نێوخۆ دروست دەبن. بۆیە بۆ ڕووخانی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی پێویستە هەموو لایەنەکان کە خاڵی هاوبەشیان هەیە یەک بگرن و لەگەڵ لایەنەکانی تریش بکەونە تەعامول و هاوکاریی مەیدانی.

- ئێستا دەسەڵات گەیشتووەتە قۆناخی لاوازی و پیری، لە سیستەمێکی ئێقتدارگەرادا بەپێچەوانەی باوەڕی باو گەورەترین هۆکاری ڕووخان، تاکوو دەقەی نەوەد خۆپیشاندانی سەرشەقام نییە، بەڵکوو کێشە قووڵەکانی نێو دەسەڵاتە کە دەبێتە دارمانی جەستەیی کە ئێستا لەم قۆناخەداین و دژبەرانی وەزعی موجوود دەبێت فەرشی سووریان بۆ ڕاخەن. براوەی سەرەکیی ئەم قۆناخە ئەو لایەنانەن کە زۆرترینی دارووخاوەکان بۆ لای خۆیان ڕادەکێشن.

کۆتا وتە:

لە داهاتوودا نەوەکانی تر لەسەر هەڵوێستی ئۆپۆزیسیۆنی ئەم سەردەمە قەزاوەت دەکەن. قەزاوەتی مێژوو لەسەر دەسکەوتە، قەزاوەتێکی بێ‌بەزەییانە، بێ هیچ هاودڵی و ڕۆحی لێبوردەیی، ئەمە ڕەسم و نەریتی مێژووە!

لە "ئێران"ی شۆڤێنیستەکانەوە بەرەو "ئێران"ی فیدراڵ

(ئێران لە دەلاقەی خوێندنەوەی د. قاسملووەوە)

ڕەزا دانشجوو

پێشەکی

ناسیۆنالیزم یەکێکە لە دەستکەوتەکانی شۆڕشی فەرانسە، ڕوانگەیەکی نوێ کە باس لە "سەروەری نەتەوەیی و سەربەخۆیی سیاسی" دەکات.

ناسیۆنالیزمی ڕۆژئاوا دوای شکستی ڕەهای ئایینی مەسیحی لە توانایی کۆکردنەوەی جەماوەر لە سەر بنەمای دین سەری هەڵدا. ڕێنێسانس لە ئورووپا و دەرەنجامی پەراوێزخستنی ئایین بۆشاییەکی گەورەی لە کۆمەڵگەی ئەورووپیدا دروست کرد، لە ڕاستیدا ئایین کە تا ئەوکات وەک فاکتەرێک بۆ لێکنزیکبوونەوەی ئورووپیەکان بەبێ گوێدان بە جیاوازیی زمان و کولتوور باسی لێدەکرا ئیتر بوونی نەما. ئەم بۆشاییە ئایدیۆلۆژییە فەزای گونجاوی بۆ هاتنە ناوەوەی وشەیەکی نوێی بۆ نێو ئەدەبیاتی سیاسیی جیهان لەژێر ناوی ناسیۆنالیزمدا خوڵقاند.

هاتنەسەرکاری ناپلیۆن بۆناپارت پرۆسەی ناسیۆنالیزمی لە ڕۆژئاوا خێراتر کرد، سیاسەت و کردەوەکانی ناپلیۆن لە فەرانسە هەستی ناسیۆنالیستی لە وڵاتانی دیکەدا بۆ نموونە لە ئاڵمان و ئیتالیا وروژاند. سەدەی نۆزدەهەم بە سەردەمی زێڕینی ناسیۆنالیزم ناو دەبرێت. لەم سەدەیەدا ناسیۆنالیزمی ئەمریکی دامەزرا، ویلیام گۆڵدستۆن پەرەی بە ناسیۆنالیزمی ئینگلیزی دا، لە هەمان کاتدا لە ئەمریکای باشوور و نێوەڕاست، بە سەرکردایەتی سیمۆن بۆلیڤار و جۆزێف مارتن، زۆرێک لە کۆلۆنیەکانی پورتەغاڵ و ئیسپانیا سەربەخۆییان بەدەستهێنا. گرنگترین دەستکەوتی شۆڕشی گەورەی فەڕانسە "بەیاننامەی مافی مرۆڤ"ە لەساڵی ١٩٧١ لە دەستووری ئەم وڵاتەدا کە دژی حوکمڕانی خۆسەپێنە و بەڕوونی باس لە مافی جەماوەر دەکات بۆ دانی بەرپرسیارەتی وڵات بە هەرکەس. پێش شۆڕشی فەرانسە، دەتوانین بڵێین بە جۆرێک لە هزری "ماکیاڤیل"دا باسی ناسیۆنالیزم کراوە. ئەو دەستەواژەی وڵات لە هەموو شتێکی تر بە باڵاتر دەزانێت و هانی گەلی ئیتالیا دەدات بەرژەوەندی نەتەوەیی لە ڕەچاوکردنی ئەخلاقی و ئایینی بە باشتر بزانن. دەکرێ بڵێین بەردی بناغەی یەکەمی حکوومەتی نیشتمانی لەسەر بنەمای بیرۆکەکانی ماکیاڤێلی دامەزراوە.

بەڵام گرنگترین ئامانجەکانی ناسیۆنالیزم لە ئورووپا، وشیاریی نەتەوەیی و ئاگایی نەتەوە لە شوناسی خۆی بوو و لەهەنگاوی دواتردا سەروەریی نەتەوەیی و بیرۆکەی ئازادی نەتەوەیی لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆی بەرانبەر بە بێگانەکان بوو. بەم شێوەیە میللەت بە سێ سیفەتی سروشتی و پەیوەندیدارەوە لە ئورووپا لەدایک بوو، ئەوانیش (سەروەری، سەربەخۆیی و دەسەڵات)ە. سەبارەت بە پەیوەندیی نێوان ناسیۆنالیزم و ئایین لە ئورووپا، پێویستە ئەوە بگوترێ کە: لە بنەڕەتدا، نەتەوە و حکوومەتە نەتەوەییە سەربەخۆکان لە دوای ڕووخانی دەسەڵاتی کەنیسە، کە بەرجەستەی یەکیەتیی سیاسیی ئورووپا بوو، هاتنە ئاراوە، و پەیوەندی ئایینی جێگەی خۆی بە نیشتمانپەروەری و نەتەوەپەرەستی دا. بە گوتەی "ئادەمیت"، "نیشتمانپەروەری هەمان هێزی جوڵاوی مێژوویی دۆزیوەتەوە کە ئایین تا دوێنێ هەیبوو".

لە ناسیۆنالیزم ئێرانی هەتا شۆڤێنیزمی فارسی

ناسیۆنالیزم لە ئێراندا یادگاری نەوەی یەکەمی ڕووناکبیرانی ئێرانە. شکستە یەک لە دوای یەکەکانی قاجار لە ڕووسەکان و دەستێوەردانی بەردەوامی ڕۆژئاواییەکان لە کاروباری ئێران، لە ڕاستیدا ڕووبەڕووبوونەوەی کۆمەڵگەیەکی نەریتی و دواکەوتوو لەگەڵ ئیمپراتۆرییەتە پێشکەوتووەکان و کۆلۆنیالیستە بەریتانی و ڕووسییەکان، گرنگترین پاڵنەری ڕووناکبیرانی ئێرانە لە ڕێگای هەوڵدان بۆ گەیشتن بە شارستانیەتێکی نوێ و دۆزینەوەی هۆکارەکانی دواکەوتوویی ئێران بوون. لە ڕوانگەی زۆرێک لەو ڕووناکبیرانە وەک میرزا ئاغاخان کرمانی، ئاخوندزادە، میرزا مێلکۆمخان، گرینگترین هۆکاری ئەم دواکەوتوویە زاڵبوونی بیروبۆچوونی عەرەب و ئیسلام بووە و تاکە ڕێگای دەربازبوون لەم دۆخە گەڕانەوەیە بۆ کولتوور و ئایینی کۆن. ئەم تێڕوانینە ڕووکەشییە و دانپێدانەنان بە جیاوازییەکانی نەریتی-زمانیی کۆمەڵگای ئێران بووە هۆی ڕووداوە نەخوازراوەکانی دواتر.

پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە تا سەدەی نۆزدەهەم لە ئێراندا شتێک بە ناوی ناسیۆنالیزم لە مانای نوێ (سەروەری نەتەوەیی)دا نەبووە. ئەم جۆرە ناسیۆنالیزمە وردە وردە لە لایەن خوێندکارانی ئێرانی لە ئورووپا کە ئاشنای بنەماکانی ئازادی و حکوومەتی نەتەوەیی لە ئینگلیس و بیری پەیڕەوانی شۆڕشی فەرانسە بوون، بۆ ئێران گواسترایەوە. جگە لەمانە، ڕۆژنامە و گۆڤاری بیانی، کە لەلایەن ئینگلیزی "ئیدوارد بێرگێس"ەوە وەرگێڕدراون و گەیشتوونەتە بۆچوونی ناسرەدین شا، کە تیایدا هەواڵەکان سەبارەت بە "مازینی" و بزووتنەوەی ئازادیی ئیتالیا خراونەتە ناوەوە.

مەشرووتە خاڵی وەرچەرخانە لە پێناسەکردنەوەی ناسیۆنالیزمی ئێرانی، پێکهێنانی بزووتنەوەیەکی ئایینی-نەتەوەیی، شتێکی تەواو جیاواز لەوەی کە زۆرێک لە ڕووناکبیرانی ئێران بەدوایدا دەگەڕان. ئەو مەشرووتەی کە بە پشتیوانیی چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگەی ئێران وەک ڕووناکبیران، بازرگانان، پیاوانی ئایینی و خەڵکان جیاوازی کۆمەڵگە پێک هات، ئامانجی سەرەکیی ڕوخاندنی سیستەمی ستەمی ڕەها و دامەزراندنی حکوومەتێکی نەتەوەیی بوو. لە ڕاستیدا ئەوەی لە هەموو شتێک زیاتر لە مەشرووتەدا دیارە، بەرەنگاربوونەوەی نفووزی دەرەکییە لە کاروباری نێوخۆی ئێراندا. بەداخەوە بەهۆی نەتوانینی پێناسەکردنی ڕاستییەکانی کۆمەڵگە، ئاکامی مەشرووتە دیکتاتۆریی ڕەزاخانی بوو. ئاکامە شۆڕشی مەشرووتە و داخوازیی مۆدێرنیزم و یاساگەرایی، لەبری ئەوەی پێشکەوتن بێت، هۆی تێکچوون و دواکەوتوویی بوو.

لە سەردەمی پەهلەویی یەکەمدا، بە هاوکاریی ژمارەیەک لە ڕووناکبیرانی ڕۆژئاواپەرەست بە دروشمی گەڕانەوە بۆ سەردەمی کۆن، قۆناغێکی نوێی ناسیۆنالیزم دروست بوو. مۆدێرنیزمی دەستووریی ڕەزاخانی، کە بە ئامانجی ئاسمیلەکردنی کولتووری و لەنێوبردنی جیاوازییە کولتووری-زمانییەکان لە ژێر بیرۆکەی یەک نەتەوە-یەک زمان، بوو بە هۆی سڕینەوەی بەشێکی زۆر لە ڕاستیەکانی کۆمەڵگە و، سەرەتای لەنێوبردنی هەمەجۆریی زمانەوانی و کولتووری ئێرانی. دیکتاتۆریی پەهلەوی لەنێو قسەی ڕووناکبیرانی ناسیۆنالیستی وەک سادق هیدایەت، سەید حەسەن تەقیزادە، یان شاعیرانی وەک میرزادەی عەشقی و فەرۆخی یەزدی سەری هەڵدا. هەرچەند دواتر ئەم ڕووناکبیرانە خۆیان بوونە گەورەترین نەیاری دیکتاتۆریی پەهلەوی. لە ڕاستیدا دەکرێ بزووتنەوەی فکری لەم قۆناغەدا بە سەر دوو گرووپدا دابەش بکرێت، زۆرینە ئەوانەی بە دوای ناسیۆنالیزمێکی گشتگیر بوون و کەمینە ئەوانەی لەژێر ناوی ناسیۆنالیزمی نیشتمانپەروەردا بوون بە هاوڕێی دیکتاتۆریی پەهلەوی. ناسیۆنالیزمێکی کوێر کە بە هۆی نەناسینی تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگەی ئێرانەوە هەرگیز نەیتوانی بچێتە نێو دڵی کۆمەڵانی خەڵکی ئێرانەوە و هەمیشە سەرەڕای تاقمێک دروشمی پووچ و بێبنەما لە پەراوێزدا مایەوە. ناسیۆنالیزمێک کە بڕیار بوو فاکتەرێکی بەهێز دژی کاریگەریی کۆلۆنیالیستەکان بێت، بە سڕینەوەی فرەچەشنیی زمانەوانی و کولتووری لە ئێراندا بوو بە فاکتەری سەرەکیی کاریگەریی زۆرتری زلهێزە جیهانیەکان. ئەم ناسیۆنالیزمە جگە لە تاقمێک دروشمێکی بێبنەما کە کوێرانە لاسایی ڕۆژئاوا دەکردەوە و پلانێکی خام و ناپێگەیشتوو جێبەجێ دەکرد، هیچ شتێکی تری بۆ گوتن نەبوو. لابردن و لەنێوبردنی دامەزراوە دیموکراسییەکان و سەقامگیرکردنی دەسەڵاتی ڕەهای دیکتاتۆر تاکە دەستکەوتی ئەم بزووتنەوەیە بوو.

دەکرێ سەردەمی ڕەزاخان وەک کۆتاییهاتنی فرەچەشنی فەرهەنگی و زمانی ئێران و لە ڕاستیدا داکشانی سەرزەویەک کە بۆ چەندین سەدە شوێنی پێکەوەژیانی ئاشتیانەی نەتەوە جیاوازەکانی ئێران بوو، سەیر بکرێت. وەک گوترا، لاساییکردنی کوێرانە و هەوڵدان بۆ دروستکردنی دەوڵەت-نەتەوەی نوێ بە هەر شێوەیەک و لە ڕاستیدا بە لەنێوبردن و سڕینەوەی هەموو ئەو نۆرمانەی کە بۆ چەندین سەدە وەک بناغەی پێکەوەژیان قبووڵ کرابوون، بووە هۆی دژایەتییەکی پێکهاتەیی لە شێوازی بەڕێوەبردنی ئەم خاکەدا. هەڵبژاردنی ناوی ئێرانیش بۆ ئەم خاکە زیاتر بۆ نەهێشتنی جیاوازییە کولتوورییەکان بووە نەک بۆ نزیکیی نەتەوەکانی ئێرانی. دروستکردنی زۆرەملێ کۆمەڵگەیەکی یەکڕەنگ و یەکزمان و...!

لە درێژەدا بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم بابەتە ئاماژە بە بەشێک لە وتارەکەی سەعید نەفیسی، ئەو کەسەی ناوی ئێرانی بۆ ئەم خاکە هەڵبژاردووە دەکەین کە لە ڕۆژنامەی "ئیتلاعات" و چەند ڕۆژێک دوای ئەم ڕووداوە بڵاو بۆتەوە. سەعید نەفیسی دەنووسێت:

"لای زانایان و بەتایبەتی ڕۆژهەڵاتناسان بۆتە باو کە لە وشەی ئێران بۆ هەموو زانست و شارستانییە کۆن و نوێیەکانی وڵاتان و ڕەگەزەکان کەڵک وەرگرن و... ئەم وشەیە هەموو شارستانیەتەکانی ئێرانی ئەمڕۆ، ئەفغانستان، بەلوچستان، تورکستان (تاجیکستان و ئۆزبەکستان و تورکمانستانی ئەمڕۆ) و قەفقاز و کوردستان و ئەرمەنستان و گورجستان و باکووری ڕۆژئاوای هیندوستان دەگرێتەوە و

وەک ناوێکی گشتییە بۆ هەموو وڵاتانی ئێرانی و ناوێکی تایبەتە بۆ وڵاتێک دێت کە سنوورەکانی لە دەرئەنجامی لەشکرکێشییەکانە لەلایەن وڵاتانی بیانی لە باکوور و ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا لە ناوەڕاستدا لە سەرەتای سەدەی نۆزدەهەمدا دیاری کرا."

لە نووسینەکەی سەعید نەفیسی بەڕوونی دەردەکەوێت کە وشەی ئێران تایبەتە بە خاکێکی بەرفراوان و لە ڕاستیدا ناوچەیەکی شارستانییە بە جیاوازیی زمانەوانی و کولتووری . نەفیسی باس لە وڵاتانی ئێرانی دەکات نەک وڵاتی ئێران کە خۆی و ئەربابەکەی لەژێر دروشمی ناسیۆنالیزمی نیشتمانپەروەر لەنێویان برد.

حکومەتی خۆجێیی و ئێرانی فیدراڵ

نەمر دوکتور قاسملوو بە زانینی ئەو ڕاستییە و بۆ وەبیرهێنانەوەیە ئەم ڕاستییە مێژووییە زۆرجار باس لە ڕێزگرتن لە "جیاوازیی کولتووری-زمانی" دەکات. دوکتور قاسملوو باسی ئێران دەکات، بەڵام ئێرانەکەی تەواو جیاوازە لە ئێرانی پاوانخوازە فاشیستەکان. باسی ئۆتۆنۆمی دەکات، بەڵام خۆی بە بەشێک لە شارستانییەتی ئێرانی دەزانێت، شتێک کە مێشکی بچووکی تاقمێک شۆڤێنیست ناتوانێت لێی تێبگات. ئەوەی دوکتور قاسملوو باسی دەکات ئەوەیە کە سەعید نەفیسی بەئاشکرا لە نووسینەکەیدا دانی بەوەدا ناوە، کۆمەڵێک حکومەتی خۆجێیی سەربەخۆ بەڵام یەکگرتوو لە چوارچێوەی یەک ئیمپراتۆریەتێکدا.

شەهید قاسملوو، تەنها چەند کاتژمێرێک پێش شەهیدبوونی، لەگەڵ بکوژانی تێرۆریستی کۆماری ئیسلامی باس لە ئەگەری پەیوەستبوون و هاوپەیمانی کوردانی عێراق و تورکیە لە چوارچێوەی یەک هاوپەیمانیی ڕاستەقینەدا دەکات. لە تێڕوانینی دوکتور قاسملوودا، ئەم شارستانییەتە کۆنە دەتوانێت لە سەر بناغەی پێکەوەژیانی ئاشتییانەی نەتەوە جیاوازەکانی دووبارە دابمەزرێت. لە ڕاستیدا ئەمە هەمان وڵاتانی ئێرانین کە ساڵانێکە لە چوارچێوەی ئیمپراتۆریەتێک کە لەسەر بنەمای فرەچەشنی زمانی-کولتووری دامەزراون، شانبەشانی یەکتر ژیاون. ئێرانی دوکتور قاسملوو بەقەد زانست و زانیارییەکانی گەورە و هەمەچەشنە.

لای نەمر دوکتور قاسملوو باس و گفتوگۆ هەمیشە کراوەیە، لە سەر ئەو باوەڕە سوورە کە زیندووکردنەوەی ئەم شارستانییەتە کۆنە بەتەنها بە کورد ناکرێت، هەرکات باسی خەبات و تێکۆشان دەکات، داوای پەیوەستبوون لە هەموو ئەو کەسانە دەکات کە باوەڕیان بە دێموکراسی هەیە. هێڵی سووری نە کەسێکی دیاریکراو، بەڵکو ئەم بیرۆکە پاوانخوازەیە کە نایهەوێت جیاوازییەکان ببینێت.

ئێرانی فاشیستەکان بە واتای چەند پارێزگایەکی نێوەڕاستی فارسی زمان لە فەلاتی ئێران دێت، ئێران لە چاوی دوکتور قاسملوو بە واتای ناوچەیەک فراوان لە هیندستانەوە تا میزۆپۆتامیایە، هەمەچەشن، بەرفراوان. بە دڵنیاییەوە وەها سەرزەوێک بە بیرکردنەوەی دۆگماتیک و تۆتالیتاری بەڕێوە ناچێت.

تاکە ڕێگاچارە گەڕانەوەیە بۆ حەقیقەتی شارستانییەتی ئێرانییە، ئەم خاکە هەمیشە بە پشتیوانی و ڕێزگرتن لە حکومەتە خۆجێیەکان و بە هەماهەنگی لەگەڵ حکوومەتی ناوەندی بەڕێوە بردراوە. فیدراڵیزم وەشانی ئەمڕۆی ئەم فۆرمەی حوکمڕانییە و تاکە چارەسەرە بۆ پاراستنی دەسەڵات و شکۆمەندی ئەم خاکە و هاوکات ڕێزگرتن لە هەموو جیاوازییە زمانی کولتوورییەکانە.

وێستگە

ئەم شۆڕشە دەبێ بە چی بگا؟

ئاسۆ مینبەری

کاتێک ستەم لە کۆمەڵگەیەکدا بەرفراوان دەبێتەوە و لایەنە جیاوازەکانی ژیانی تاکەکان دەخاتە ژێر کاریگەریی خۆیەوە، یەکەم هەنگاوێک کە لەلایەن کۆمەڵگەوە هەڵدەگیردرێ، دەربڕینی ناڕەزایەتییە، ناڕەزایەتی بە دۆخی هەنووکەیی تاکوو دەسەڵات بێنێتە سەر ئەو قەناعەتەی ئەم چەشنە لە هەڵسوکەوت هەڵەیە و پێویستە کە گۆڕانکارییەکی جیددی ڕوو بدات. لێرەدایە کە بەردەوامیی دەسەڵات لەسەر شێوازی هەڵسوکەوتی خۆی بە شێوەی ڕابردوو، دەبێتە هۆکارێک بۆ ئەوەی چیدیکە خەڵک و کۆمەڵگە بێدەنگ نەبن و ئەمجارە ناڕەزایەتییەکان دەچنە قۆناغێکی توندوتۆڵترەوە، تا جێگایەک کە دەتوانن لە قاڵبی بزووتنەوەیەکی بەهێزی جەماوەریدا، شۆڕشێک بخوڵقێنن.

لەڕاستیدا گرینگینەدانی دەسەڵاتی حاکم بە داخوازییەکانی کۆمەڵگە و هەوڵنەدان بۆ چارەسەری پرسە سەرەکی و گرینگەکانی کۆمەڵگە، ئەو کۆمەڵگەیە ناچار بەوە دەکات کە هەڵوێست بنوێنێ، کەوایە کاتالیزۆری سەرەکی لە سەرهەڵدانی شۆڕشدا، کردەوەی خودی دەسەڵاتەکەیە.

لە هەر کۆمەڵگەیەکدا ڕەنگە ستەم بە چەشنێکی جیاواز خۆی بنوێنێت، ڕەنگە لە کۆمەڵگەیەکدا ستەم بەرانبەر بە توێژێک یان گرووپێکی ئایینی، ئێتنیکی، فەرهەنگی یان تەنانەت ڕەگەزی لە گرووپ یان توێژێکی دیکە زیاتر بێت هەربۆیە کاردانەوەی ئەو گرووپانەش بەرانبەر بە دەسەڵات و ڕۆڵیان لە شۆڕش و ناڕەزایەتییەکاندا دەتوانێ جیاوازیی بنەڕەتیشی هەبێ. ئەگەر بەم پێشەکییەوە بێینەوە سەر ڕووداوەکانی چەند مانگی ڕابردووی ئێران و کوردستان، کۆمەڵێک جیاوازی دەبینین.

ژینگەی کوردستان ژینگەیەکی جیاوازە، کوردستان خاکێکی داگیرکراوە و هەر بۆیە پرسی نەتەوەیی لەم جوغرافیایەدا گرینگیی تایبەتی هەیە، هەر ئەم گرینگییە وای کردووە کە ڕووناکبیری و تێگەیشتنی خەڵک لە پرسەکان قووڵتر بێت و لە ڕاستیدا ڕووی ڕاستەقینەی ڕووداوەکان ببینن و لە هەمان کاتیشدا کاردانەوەیان جیاواز بێت، لەلایەکی تریشەوە وای کردووە کە هەڵوێستی دەسەڵات بەرانبەر بەم جوغرافیایە هەمیشە جیاواز بێت. کەوایە ستەمێک کە دەسەڵات بەرانبەر بە کۆمەڵگە بەگشتی دەینوێنێ، لە کوردستاندا زۆر جیاوازتر و ڕادیکاڵترە هەر بۆیە بەرەنگاربوونەوەی کوردستانیش زۆر جیاوازتر لە باقی جوغرافیاکە دەبێ.

ئەگەر لە شارەکانی ئێراندا، کێشەی سەرەکیی خەڵک ئابووری و حیجابی ئیجبارییە، هەمان کێشە لە کوردستاندا بە هۆی ئەو پێشینەی سیاسییەوە کە هەیە، زۆر ڕادیکاڵترە تا ئاستێک کە دەبێتە هۆی دواکەوتوویی ئابووریی کوردستان یان هۆی کوژرانی کچێک لە پێتەختی ئێراندا! بەم حاڵەوە، شۆڕشی ژینا کە ناڕەزایەتییەکی بەرین بە دۆخی هەنووکەیی لە ئێران و بەرانبەر بە دەسەڵاتی پاوانخوازی کۆماری ئیسلامیی ئێران بوو، دەبێ چی بە دوای خۆیدا بێنێ؟ یان دەبێ بە چی بگا؟ نکۆڵی لەوە ناکرێ کە لە کۆمەڵگەی ئێراندا، ناڕەزایەتی لە ساڵانی ڕابردووشدا هەبووە، بەڵام لانیکەم لە ١٠ ساڵی ڕابردوودا ئەتوانین بڵێین کە ناڕەزایەتییەکان ڕادیکاڵتر بوون، چونکە خەڵک بەتەواوەتی چییەتیی ڕێژیم و خودی مۆرە سەرەکییەکانی ڕێژیم وەکوو خامنەییەکان کردبووە ئامانج، لەلایەکی تریشەوە گشتگیرتر بوون چونکە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگەیان هێنایە سەر خەت. بەم پێیە تێدەگەین کە دەسەڵات لەم جوغرافیایەدا، ئەگەر نەڵێین سەداسەد وەکوو یەک، بەڵام تا ڕادەیەکی زۆر بەرانبەر بە هەموو خەڵک ستەمی نواندووە، جا لە کوردستان بەهۆی ڕوانینی سیاسییەوە یان لە بەلووچستان بە هۆی جیاوازیی مەزهەبییەوە، ئەم ستەمە زیاتر و هاوکات سەرکوتکارییەکانیش بەربڵاوتر بووە.

پرسی ژنان و هەڵاواردنەکان، پرسی کۆمەڵگەی پەلکەزێڕینەکان، پرسی کرێکاران، لاوان، خوێندکاران، مامۆستایان، ئێتنیکە جیاوازەکان و باقی چین و توێژەکانی کۆمەڵگە، لە کۆمەڵگەی ئێراندا هەم پەراوێز خراوە و هەم بەرەوڕووی سەرکوتکاری بووەتەوە، کەوایە لە شۆڕشی ژینادا، هەموویان پێکەوە، هاتنە سەر شەقام تاکوو لە بەرانبەر ئەم ستەمەدا بوەستنەوە.

شۆڕشی ژینا، هاواری پەنگخواردووی هەموو ئەو گرووپانە بوو کە لە سەرەوە ئاماژەیان پێ کرا، بۆیە توانیی گشتگیرتر لە هەموو ناڕەزایەتییەکان لە مێژووی کۆماری ئیسلامیدا، تەواویەتی ڕێژیم بکاتە ئامانج و ترسی ڕووخان بخاتە دڵی دەسەڵات و سەردەمدارانی ڕێژیمەوە. ئەوەی کە لە شۆڕشی ژینادا بەرچاو بوو، هاتنە مەیدانی ژنان بوو. کەوایە شۆڕشی ژینا ئەگەر وای دابنێین لەم قۆناغەشدا بە ئاکامی دڵخوازی ئێمە نەگات و شۆڕشەکە بنیشێتەوە، بێگومان هەر دەبێ بەنیسبەت پرسەکانی ژنان گۆڕانکاریی بەرچاو بێتە ئاراوە. ژنان ڕۆڵێکی کارایان لەم شۆڕشەدا هەبووە، بە پێچەوانەی ساڵانی ڕابردوو کە ژنان لە ماڵەوە دەمانەوە و تەنانەت بەشداری لە شۆڕشی جەماوەری و ناڕەزایەتیدەربڕین بە ئەرکێکی پیاوانە دەژمێردرا، لەم قۆناغەدا ژنان نیشانیان دا کە تێگەیشتن و ئاوەزمەندیی ئەوان بەنیسبەت پرسەکان لە ئاستێکی باڵادایە و ئەوانیش بە مافی خۆیان دەزانن کە لە سەرخستنی هەر چەشنە شۆڕش و تێکۆشانێکدا هاوهەنگاوی کۆمەڵگە بن.

ئەگەر شۆڕشی ژینا وەکوو ئەزموونێک ببینین، دەردەکەوێ کە ژنان دەتوانن لە کاروباری کۆمەڵایەتی و سیاسیدا ڕۆڵی کارا بگێڕن هەروا کە بەشداریی ژنانی پێشەنگ لە بزووتنەوەی کوردستاندا لە ماوەی دەیان ساڵی ڕابردوودا ئەمەی سەلماندووە، بەڵام بەداخەوە بە هۆکارگەلی جیاواز کە ژێردەستەبوون گرینگترینیانە، ژنان لە ئەرکی ڕاستەقینەی خۆیان و مافی سروشتیی خۆیان کە بەشداریی چالاکانە لە پرسەکانی کۆمەڵگەیە دوور کەوتنەوە.

ژنان لەم شۆڕشەدا ڕۆڵێکی ئەرێنیان هەبوو، هەر بۆیە دەبێ دۆخیشیان گۆڕانی ئەرێنیی بەسەردا بێت، ئەم شۆڕشە، ئاکامەکەی هەر شتێک بێت دەبێ پێش هەموو شتێک گۆڕان لە دۆخی ژنان بێنێتە ئاراوە و ژنان بتوانن خاوەنی ئازادییەکانی خۆیان بن و لە ئاستێکی باڵاتریشدا بتوانن لە بونیاتنانەوەی کۆمەڵگەیەکی تەندروستدا، ڕۆڵ و پێگەی دیار و بەرچاو و کارایان هەبێ. کەوایە شۆڕشی ژینا دەبێ وەکوو خاڵێکی وەرچەرخان لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و تەنانەت ئابووریی ژناندا چاوی لێ بکرێ و هەوڵەکان ئەوە بن کە سەرەڕای هەموو کەندوکۆسپەکان دەرفەتی زیاتر و مەیدانی بەربڵاوتر بە ژنان بدرێ، بەڵام گرینگتر ئەوەیە کە خودی ژنان لەم پێناوەدا بتوانن هەنگاوی گەورەتر هەڵ بگرن و لە پێگەیاندنی خۆیان و تێکۆشان بۆ گەیشتن بە پێگەی ڕاستەقینەیان بەردەوام بن.

خالید عەزیزی: دەوڵەتی کاتی ئوتریش لە پەروەندەی تێرۆری د. قاسملوودا بە بەرپرس دەزانین

کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە کۆنفرانسێکدا لە ئەنجوومەنی بەڕێوەبەرایەتیی شاری ڤییەن لە وڵاتی ئوتریش ڕایگەیاند: ڤییەن یەکێک لە ناوەندەکانی دێموکراسییە لە جیهاندا، بەڵام مخابن دوکتور قاسملوو لەو شارەدا تێرۆر کرا و بە تێرۆرکرانی د. قاسملوو بزووتنەوەی کورد کاریگەرترین ڕێبەری سیاسیی خۆی لەدەست دا؛ بەڵام باوەڕ و ڕێبازی دوکتور قاسملوو کە باوەڕ بە دێمۆکراسی و مافی مرۆڤ بوو، ئێستاش لە کوردستان زیندووە.

لەو کۆنفرانسەدا کە ڕۆژی هەینی، ٢ی پووشپەڕ و بە بەشداریی چوار ئەندام پارلمانی ئوتریش و هەیئەتێکی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بەڕێوە چوو، کاک خالید عەزیزی باسێکی گشتیی لەسەر بارودۆخی سیاسیی ئێستای ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران و فاکتەرەکانی پێوەندیدار بە بزووتنەوەی سیاسی و مافخوازیی کورد و ئێرانییەکان لە خەبات و تێکۆشانیان بەدژی کۆماری ئیسلامیی ئێران پێشکێش کرد. وتەبێژی حیزبی دێموکرات لە باسەکەیدا وێڕای ئاماژە بە سیاسەت و هەڵوێستی حیزبی دێموکرات لەهەمبەر پێشهات و گۆڕانکارییە سیاسییەکانی ئێران چەند ڕێکارێکی دیپلۆماتیکی پێشنیار کرد کە دەوڵەت و پارلمانی ئوتریش پێویستە لەسەر ئاستی یەکیەتی ئورووپادا بیگرنە بەر.

کاک خالید عەزیزی لە بەشێکی دیکەی کاری کۆنفڕانسدا ڕایگەیاند ئێمە لە پەروەندەی تێرۆری د. قاسملوودا نە خەڵکی ئوتریش، و لە ئێستادا نە پارلمان و نە حیزبەکانی ئەم وڵاتە بە تاوانبار نازانین، بەڵام دەوڵەتی کاتی ئوتریش بە تاوانبار و بەرپرسیاری ئەو جینایەتە دادەنێین کە کۆماری ئیسلامی خوڵقاندی و دەسـەڵات و دەوڵـەتی ئوتریش سەرەڕای بوونی زۆر بەڵگە و دێکیۆمنتی حاشاهەڵنەگر بەدواداچوونی قەزایی بۆ نەکرد.

هەر لەو پانێلەدا محەممەد فەقێ عەلی و هیوا بەهرامی، بەرپرسانی بەشی پێوەندییەکانی حیزبی دێموکراتیش لەسەر چەند تەوەرێکی دیکەی پێوەندیدار بە ڕەوشی ئێران و نارەزایەتییە گشتییەکان لەدژی کۆماری ئیسلامی قسەیان کرد.

لە پانێلی دووهەمی کۆنفرانسەکەشدا بێریڤان ئەسلان، پارلمانتار لە حیزبی سەوزەکانی ئوتریش؛ د. شتفانی کریسپەر، پارلمانتار لە حیزبی لیبرال دێموکرات؛ مارینا هانکە، پارلمانتار لە حیزبی سۆسیال دێموکرات و؛ نیکی کۆنڕاد، وتەبێژی مافی مرۆڤی حیزبی سەوزکان وتاریان هەبوو. خستنە بەرباسی ڕێکارەکانی یارمەتیدان بە بزووتنەوەی نارەزایەتیی خەڵک لە ئێران، چۆنیەتیی پاراستنی دژبەرانی کۆماری ئیسلامی لە وڵاتی ئوتریش، پرسی سیخوڕیکردنی کارمەندەکانی باڵوێزخانەی ئێران و ناوەندە بەناو کولتوورییەکانی سەر بە کۆماری ئیسلامی لەسەر دژبەرانی کۆماری ئیسلامی لە وڵاتی ئوتریش، بابەتی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ و مافی گەلانی بندەست لە ئێران و پێویستی بەردەوامیی شۆڕشی ژینا تا گەیشتن بە دوائامانجەکانی تـەوەرە سەرەکییەکانی باس و وتاری پارلمانتارانی بەشدار لەو کۆنفڕانسە بوو.

بەشێکی دیکەی کاری کۆنفڕانسەکە بۆ پرسیار و وەڵام تەرخان کرابوو، و لەو بەشەشدا وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستان وەڵامی سەرنج و پرسیاری بەشداربووانی دایەوە.

کۆنفرانس بە پێداگری لەسەر پێویستیی هاندانی وڵاتی ئوتریش بە هێنانی بریندارانی شۆڕشی ژینا بۆ وڵاتی ئوتریش و پێڕاگەیشتنی و چارەسەری پزیشکیی ئەو بریندارانە، ناساندنی سوپای پاسداران وەک دامەزراوەیەکی تێرۆریستی، داخستنی ناوەندە بەناو کولتوورییەکانی کۆماری ئیسلامی لە ئوتریش و پاراستنی دژبەرانی کۆماری ئیسلامی لەو وڵاتە کۆتایی بەکارەکانی هێنا.

هەر ئەو ڕۆژە کاک خالید عەزیزی و هەیئەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران سەردانی پێشانگای وێنەی شەهیدانی شۆڕشی ژینا، "ژن ژیان ئازادی"یان لە بەردەم بنکەی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ڤییەن کرد.

جێی باسە هەر لە درێژەی سەردانەکەی کاک خالید عەزیزی بۆ وڵاتی ئوتریش کۆمیتەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەو وڵاتە، ڕۆژی شەممە، ٣ی پووشپەڕ سیمینارێکی بۆ کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێکهێنا.

کاک خالید عەزیزی لەو سیمینارەدا کە بە بەشداریی نوێنەرانی حیزب و ڕێکخراوە کوردستانییەکان، ناوەندی ڕەوەندی کوردستانی لە ئوتریش و کۆمەڵێک لە کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دانیشتووی ئەو وڵاتە بەڕێوە چوو، سەرەتا بەبۆنەی نیزیکبوونەوە لە ٣٤ ساڵەی تێرۆری ڤییەن تیشکی خستە سەر بەردەوامیی ڕێبازی دوکتور قاسملوو، و زیندووبوون و ژیانەوەی بیری قاسملوو لە هەست و دڵ و باوەڕی خەڵکی کوردستاندا.

هەڵسەنگاندنی دۆخی سیاسیی ڕۆژهـەڵاتی کوردستان و ئێران، لێکەوتەکانی شۆڕشی ژینا و خاڵە بەهێز و لاوازەکانی ئەم شۆڕشە، هۆکارەکانی هێرشی بێبەزەییانەی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر خەڵک و بنکە و بارەگاکانی حیزبە کوردستانییەکان چەند تەوەرێکی باسەکەی کاک خالید بوون کە بەڕێزیان لە ڕوانگەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە لەسەریان دوا.

ئورووپاییەکان بەتەمان درێژە بە گەمارۆکانی پەیوەندیدار بە هاژەکی بالیستیک دژی ئێران بدەن

و: کەماڵ حەسەنپوور

چوار سەرچاوە گوتوویانە سیاسەتوانانی ئورووپایی بە ئێرانیان گوتووە کە ئەوان بەتەمان گەمارۆکانی پەیوەندیدار بە هاژەکی بالیستیکی، پەسەندکراو لەلایەن یەکیەتیی ئورووپاوە کە قەرارە وەک بەشێک لە ڕێککەوتنی بەرجام لە ئۆکتۆبری ئەوساڵ ماوەکەی تەواو بێ، درێژە پێ بدەن و ئەو هەنگاوە دەتوانێ پەیوەندییەکان لەگەڵ ئێران تووشی قەیران بکات.

سەرچاوەکان بۆ درێژەپێدان بە گەمارۆکان ئاماژەیان بە سێ هۆ کردووە: کەلکوەرگرتنی ڕووسیە لە فڕۆکەی بێفڕۆکەوانی ئێرانی لەدژی ئۆکراین؛ ئەگەری گواستنەوەی هاژەکی بالیستیکی لە ئێران بۆ ڕووسیە و ئەستاندنەوەی ئیمتیازاتی بەرجام، بە لەبەرچاوگرتنی پێشێلکاریی ئەو ڕێککەوتنە لەلایەن ئێرانەوە، ئەگەرچی ئەو پێشێلکارییانە دوای کشانەوەی وڵاتە یەکگرتووەکان لەو ڕێککەوتنە جێبەجێ کراون.

هێشتنەوەی گەمارۆکانی یەکیەتیی ئورووپا، ڕەنگدانەوەی هەوڵەکانی ڕۆژاوا بۆ پێشگرتن بە گەشەپێدانی چەکی ناوکی و ئامرازی بەڕێکردنی ئەوانە، سەرەڕای تێکڕمانی ڕێککەوتنی ٢٠١٥، کە سەرکۆماری وڵاتە یەکگرتووەکان دۆناڵد ترامپ لە ٢٠١٨ لێی کشایەوە. نێوەرۆکی ئەو ڕێککەوتنەی ئێران لەگەڵ بریتانیا، چین، فەڕانسە، ئاڵمان، ڕووسیە و وڵاتە یەکگرتووەکان واژۆی کرد، سنووردار کردنی بەرنامەی ناوکیی ئێران بۆ دژوارترکردنی وەدەستهێنانی ڕێژەی پێویست ئۆرانیۆمی پیتێندراو بۆ بومبی ناوکی لە بەرانبەر سووککردنی گەمارۆی ئابووریدا بوو.

بەگوێرەی بەراوردی وڵاتە یەکگرتووەکان، لە ئاکامی کشانەوەی ترامپ لە بەرجام و ناسەرکەوتوویی سەرکۆمار بایدن لە زیندووکردنەوەکەیدا، ئێران دەتوانێ لە ماوەی ١٢ ڕۆژدا ئۆرانیۆمی پیتێندراوی پێویست بۆ بۆمبێک دروست بکات. ئەوە لە کاتێکدایە کە لە کاتی واژۆ کرانی بەرجامدا ئەو ماوەیە ساڵێک بوو.

چونکە بەرجام نەماوە، پێوەندییەکانی ئێران لەگەڵ دنیای ڕۆژاوا لە ساڵی ڕابردوودا خراپتر بووە، بە شێوەیەک کە واشینگتۆن و هاوپەیمانەکانی لە هەوڵی دۆزینەوەی ڕێگای هێورکردنەوەی گرژییەکان‌دان و ئەگەر لەو کارەدا سەرکەوتن، بەتەمان ڕێگاچارەی جۆرێک سنووردار کردنی بەرنامەی ناوکی بدۆزنەوە. ئێران حاشا لەوە دەکات بەدوای چەکی ناوکییەوە بێ، کە ڕۆژاوا وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر ئیسرائیل و هەناردە کردنی نەوتی وڵاتانی عەرەبی کەنداو سەیری دەکەن.

ئەگەری تۆڵە ئەستاندنەوەی ئێران

سیاسەتوانێک بە مەرجی نەدرکاندنی ناوەکەی گوتی، "بەئاشکرا بە ئێرانییەکان گوتراوە کە گەمارۆکان وەک خۆیان دەمێننەوە و ئێستا پرسیار ئەوەیە ئێرانییەکان لەوانەیە کام هەنگاوی تۆڵەئەستێنانە بگرنە بەر (ئەگەر هەنگاوێکی ئەوتۆ بگرنە بەر) و چۆن چاوەڕوانی ئەو هەنگاوە بین."

گەمارۆکانی یەکیەتیی ئورووپا قەرارە ١٨ی مانگی ئۆکتۆبر بەگوێرەی بڕیاری نەتەوە یەکگرتووەکان لە چوارچێوەی ڕێککەوتنی ناوکی (٢٠١٥) هەڵگیرێن. ئەوان "داوایان" لە ئێران کردبوو لە هەر کارێک بۆ گەشەپێدانی هاژەکی بالیستیک کە بتوانێ هەڵگری چەکی ناوکی بێ خۆ ببوێرن، فۆرموڵە کردنێک کە بۆنی قەدەغە کردنی لێوە نایە.

ئەوان بە هەمان شێوە کڕین، فرۆشتن یان گواستنەوی فڕۆکەی بێفڕۆکەوان و بەشەکانیان کە بتوانێ زیاتر لە مەودای ٣٠٠ کیلۆمیتر لە ئێرانەوە یان بەرەو ئێران بفڕێ، پێش ئێزنی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان، لە هەموو کەس و لایەنێک قەدەغە کرد. لە ٢٠١٧ بەولاوە، بە پێچەوانەی بڕیارنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان، ئێران تاقمێک تاقیکردنەوەی هاژەکی بالیستیک و ناردنی مانگی دەستکردی بەڕێوە بردوون و لە مانگی مای، هاژەکێکی تاقی کردەوە کە مەوداکەی دەگاتە ٢٠٠٠ کیلۆمیتر.

زلهێزانی ئورووپایی نیگەرانی پەرەئەستاندنی پەیوەندییەکانی بەرگریی نێوان تاران و مۆسکۆن و کاربەدەستانی ڕۆژاوایی دەڵێن بەڵگەیان بۆ کەلکوەرگرتنی ڕووسیە لە فڕۆکەی بێفڕۆکەوانی ئێرانی دژی ئۆکراین بەدەستەوەیە و ئەگەری ئەوەش هەیە ئێران هاژەکی بالیستیک هەناردەی ڕووسیە بکات.

هێشتا ڕوون نییە تاقمە سێ قۆڵییەکەی ئورووپا، پێکهاتوو لە بریتانیا، فەڕانسە و ئاڵمان، لە کاتی چاوپێکەوتنی کاربەدەستە پلەبەرزەکەیان لەگەڵ عەلی باقرییکەنی لە ١٢ی جوون لە ئەبوزەبی، بە ئێرانیان گوتووە کە بەتەمان گەمارۆکان درێژە پی بدەن. کاربەدەستێکی ئێرانی بە مەرجی نهێنی‌مانەوەی ناوەکەی بە ڕۆیتەرزی گوتووە، سیاسەتوانی ئورووپایی، ئێنریکە مۆرا، کە ڕێکخەری وتووێژەکان لەمەڕ ڕێککەوتنی ٢٠١٥یە، پرسی پاراستنی گەمارۆکانی یەکیەتیی ئورووپای لە ٢١ی مانگی جوون لە دۆحە بە باقری کەنی گوتووە، بەڵام ئەو کاربەدەستە ئێرانییە خۆی لە باس لەو پرسە بواردووە.

کاربەدەستێکی دیکەی ئێرانی خۆی لە باس لەبارەی ئەگەری پاراستنی گەمارۆکانی یەکیەتی ئورووپا بواردووە و گوتوویەتی ئێران سەرەڕای گەمارۆکانی ڕۆژاوا، بەرنامەی ناوکی و هاژەکی خۆی گەشە پێداوە. ئەو کاربەدەستە ئێرانییە، کە ئەویش داوای بەنهێنی‌مانەوەی ناوەکەی کردووە گوتی، درێژە پێدانی گەمارۆکان، لە هەر ئاست و بە هەر شێوەیەک، پێش بە پێشکەوتنە هەنووکەییەکانی ئێران ناگرێ. ئەوە بیرهێنەرەوەی ئەو ڕاستییەیە کە ڕۆژاوا بۆ پشت پێبەستن و متمانە پێکردن نابێ."

ڕێککەوتنە ناوکییەکە "چیدیکە لە ئارادا نییە

وەزارەتی کاروباری دەرەوەی بریتانیا هیچ لێدوانێکی لەمەڕ پاراستنی گەمارۆکان لەلایەن سێ زلهێزی ئورووپایی یان ئاخۆ هیچ بڕیارێکیان بە ئێران ڕاگەیاندووە، نەداوە. بەڵام، وتەبێژێکی وەزارەتی کاروباری دەرەوەی بریتانیا لەبارەی وتووێژەکانی ١٢ی جوون لە ئەبوزەبی گوتی، "لەو چاوپێکەوتنەدا تاقمێک نیگەرانی لەبارەی هەڵسوکوتی ئێران، لە ناویاندا پەرەپێدانی بەرنامەی ناوکی، هاتبوونە ژێر باس."

وەزیرانی دەرەوەی فەڕانسە و ئاڵمانیش لێدوانی هاوشێوەیان لەبارەی ئەو تووویژە هەبوون. سیاسەتوانێکی ئورووپایی گوتی مۆرا دەستی بە دارشتنی بناغەی یاسایی بۆ پاراستنی گەمارۆکان کردووە کە قەرارە لەلایەن ٢٧ ئەندامی یەکیەتیی ئورووپاوە پەسەند بکرێ، دوو سەرچاوە گوتیان پرسەکە هێشتا لەنێوان ئەندامانی وڵاتانی یەکیەتی ئورووپا نەهاتۆتە ژێر باس. ئەو سیاسەتوانە گوتی، "هەڵگیرانی گەمارۆکان بە گوێرەی ئەو گریمانە بوو کە بڕیاری ٢٢٣١ (مەبەست بڕیاری ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکانە کە لە ڕێککەوتنی بەرجامدا هاتووە) ڕێزی لێ بگیرێ. ئەو داوایە جێبەجێ نەکراوە، کەوابوو وتوویژێک لەگەڵ ئێرانییەکان لە ئارادایە کە ئێمە ئەو گەمارۆیانە هەڵناگرین."

وتەبێژی یەکیەتیی ئورووپا، نەبیلە ماسرالی، گوتی بەرجام هێندێک وردەکاریی لە بارەی ئەرکەکانی لایەنە جیاوازەکانی بەناو ڕۆژی گواستنەوە کە هێشتا چەند مانگی ماوە (١٨ی ئۆکتۆبر) شی کردوونە. ئەو لە وەڵامی پرسیارەکانی ڕۆیتەرزدا گوتی، "ئێمە زانیاریی زیاتر لەمەڕ لایەنەکانی پەیوەندیدار بە یەکیەتیی ئورووپارە، لە کاتی پێویستدا، بڵاو دەکەینەوە." بەگوێرەی ڕێککەوتنی ناوکیی ٢٠١٥، هەرکام لە لایەنەکان دەتوانێ "مێکانیزمی پەلەپیتکە" یان گەڕاندەوەی سەرجەم گەمارۆکان، کارا بکات. زۆربەی گەمارۆکانی وڵاتە یەکگرتووەکان دوای کشانەوەی ترامپ، سەپێنراونەوە.

بەڵام، سێ سەرچاوە گوتیان کە سێ زلهێزە ئورووپاییەکە زۆرتر لەبەر ئەو هۆیە پێیان خۆش نەبوو ئەو کارە بکەن چونکە ئەوە بنکۆڵکردنی ئەو هەڕەشەیە بوو کە ئەوان ساڵی ڕابردوو لە نامەیەکدا بە وەزیری کاروباری دەرەوەی ئێرانیان ڕاگەیاند، واتە بێتوو ئێران ئۆرانیۆم بۆ ئاستی کەڵک لێ وەرگیران بۆ بۆمبی ناوکی بپیتێنێ، ئەوان "مێکانیزمی پەلەپیتکە" کارا دەکەن.

ئێران ئۆرانیۆمی تا ئاستی ٦٠٪ پیتاندووە و ناوەندی چاودێریی ناوکی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان ئاسەواری ئورانیۆمی پیتێندراو بە پلەی ٨٣،٧٪ دیتۆتەوە کە کەمێک لە پلەی ٩٠٪ کەمترە کە بۆ چەکی ناوکی پێویستە. ڕێککەوتنی ٢٠١٥ سنووری پیتاندنی ٣،٦٧٪ دیاری کردبوو.

هێنری ڕۆم، لێکۆڵەرەوەیەکی ئەنستیتۆی سیاسەتی ڕۆژهەڵاتی نزیک لە واشینگتۆنە، گوتی بڕیاری یەکیەتی ئورووپا بۆ پاراستنی گەمارۆکان دەتوانێ یەکەم هەنگاوی بەرچاوی سێ وڵاتی زلهێزی ئورووپایی بێ کە بە مانای پێشێلکردنی ڕێککەوتنی ناوکی ٢٠١٥ یە. ڕۆم گوتی، "ئەوە جێگرەوەی بڕیاراتی نەتەوە یەکگرتووەکان نییە، بەڵام دەتوانێ لانی کەم لە چوارچێوەی دەسەڵاتی دەوڵەتانی ئورووپاییدا، بەو مانایە بێ کە ئەوان ملکەچی ئەو جۆرە کردارانەی ئێرانییەکان نابن و، ڕەنگدانەوەی ئەو بۆچوونەیە کە ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕێککەوتنێکی چەسپاندووە کە بە هیچ شێوەیەک بوونی نەماوە."

ڕۆیتەرز-جان ئایریش، ئارەش محەممەد و پەریسا حافزی

ڕاگەیاندراوی ناوەندی بەڕێوەبەریی حیزب لەبارەی گرژییەکانی نێو ڕیزەکانی کۆمەڵەوە

بەپێی ئەو هەواڵانەی لەپێوەندی لەگەڵ ناکۆکییەکانی ئەم دواییانەی نێو ڕێزەکانی کۆمەڵە پشتڕاست کراونەتەوە، بەداخ و نیگەرانییەکی زۆرەوە سەرلەبەیانیی ئەمڕۆ پێنجشەممە، ١ی پووشپەڕی ١٤٠٢ی هەتاوی (٢٢ی جولای ٢٠٢٣ی زایینی) ڕەوتی گرژییەکان کێشاویەتە هێرشبردن و تەقەکردن کە لە ئاکامدا دوو هاوڕێی کۆمەڵە گیانیان لەدەست داوە و برینداریشی لێ کەوتۆتەوە.

لەو پێوەندییەدا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وێڕای دەربڕینی ئەوپەڕی ناڕەحەتی و نیگەرانیی خۆی لەو ڕووداوە کە لەو هەلومەرجە هەستیارەدا هاتۆتە گۆڕێ، داوا لە لایەنە ناکۆکەکان دەکا دان بە خۆیاندا بگرن و ڕێگا نەدەن دۆخەکە لەوە تاڵتر و ئاڵۆزتر بێ. چونکی ئەوەی ڕووی دا نە لە بەرژەوەندیی کۆمەڵە و نە لە بەرژەوەندیی بزووتنەوەی کورددایە و نە ڕێگاچارەیەکی شیاو بۆ چارەسەری مەسەلەکانە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە پێناو هێورکردنەوەی وەزعەکە و پێشگرتن لە هەر جۆرە ئاڵۆزییەکی دیکە ئامادەیی خۆی دەردەبڕێ.

بە هیوای هەستکردن بە بەرپرسایەتیی زیاتر و دڵسۆزانەی هەموو لایەک.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
ناوەندی بەڕێوەبەری
١ی پووشپەڕی ١٤٠٢

"کۆساڵان" و "بۆڕیەر"
حەماسەیەک بۆ خوڵقاندنی مێژوو

ئەژین حوسێنی

لەوەتا لەبیرمە کۆساڵان و ناوەکەی لام مەزن، بەرز و پیرۆز بووە. ڕاستە تەمەنم ئەوەندە نەبوو بە چاوی خۆم حەماسە و قارەمانەتییەکانی هێزی پێشمەرگە ببینم، بەڵام گێڕانەوەی بەسەرهات و چیرۆکی قارەمانەتیی پێشمەرگەکان لەلایەن کەسوکار و تەمەندارەکانی بنەماڵە و دەوروبەرمان بۆ نەسڵی ئێمە، هەموو ببوونە هۆکارێک کە "کۆساڵان" لای ئێمە بە هێمایەکی بەرز و مەزن بناسرێ.

پووشپەڕی ١٣٩٥ کاتی هاتوچۆی من بۆ سەوڵاوا بۆ کاروباری زانکۆ و دەستپێکی تاقیکارییەکانی کۆتایی ساڵی خوێندن بوو. هەموومان ئاگاداری جموجۆڵی نائاسایی هێزەکانی ڕێژیم بەرەو کۆساڵان بووین. هەواڵە دڵتەزێنەکە تەمی خستبووە دڵی هەموو خەڵکەوە: "پۆلێک پێشمەرگە لە کۆساڵانن و کەوتوونەتە بۆسەی دژمنەوە و بەداخەوە شەهیدیشمان داوە".

ئۆەقرەمان لێ هەڵگیرابوو. هێزێکی زۆر و کۆکوپۆشتەی ڕێژیم سەوڵاوا و گوندەکانی دەوروبەریان گەمارۆ دابوو. لە ماوەی ئەو شەڕ و تێکهەڵچوونەدا کە چەند ڕۆژێکی خایاند؛ هێزەکانی ڕێژیم لە شاری سەوڵاواوە بە تۆپ و خۆمپارە کۆساڵان و مەیدانی شەڕەکەیان تۆپباران و کاتیوشاباران دەکرد و ئەوەش ببووە هۆی ئاگرتێبەربوون و سووتانی کۆساڵان.

زیانەکان لە بەرەی دژمنیش کەم نەبوون و جەندەکی دەیان کەس لە بەکرێگیراوانی ڕێژیم لە گۆڕەپانی شەڕەکە کەوتبوو، و ژمارەیەکی زۆریشیان بریندار ببوون کە هەر ئەمە ببووە سوکنایی دڵی زامداری خەڵکی ناوچەکە و بێگومان هەموو کوردستانیش کە لەسوێی لەدەستدانی ڕۆڵە پێشمەرگەکانیان سەریان لەهەش نابوو.

لەو شەڕ و تێهەڵچوونەدا نۆ پێشمەرگە شەهید ببوون و دوو کەسیان توانیبوویان ئاڵقەی گەمارۆکە بشکێنن. ئەوان پەیامی خۆیان بە بایی ژیانیان گەیاندە گەلەکەیان و کۆساڵانیان کرد بە هێمای خۆڕاگری. ئەو حەماسەیە وایکردبوو ناوی پێشمەرگە لە کۆڵان و بن دیوار، لە بازاڕ و مووچە و مەزرا، لە قوتابخانە و زانکۆکان و لەهەر کۆڕ و کۆبوونەوەیەکدا باسی سەر زاری هەمووان بێت و ئۆخژنیان پێ ببەخشێت. ئیتر کۆساڵان لەپێش چاویان بە هەیبەتتر لە جاران خۆی دەنواند و، ئەو حەماسە و خۆڕاگرییە و، ئەو ورە و بڕوای بەرز و ئیرادە لەگیراننەهاتووانە بوون بە هێمای ورەبەخشیی پێشمەرگە و بەرچاوڕوونیی خەڵک بۆ بەشداریی لە خەباتدا.

میلەکانی کاتژمێر بۆ دە ڕۆژ وەپێش دەخەین: ئەو دوو پێشمەرگەیەی کەمینەکەیان تێک شکاندبوو و خۆیان لە ئامێزی کۆساڵاندا بۆ بەگژداچوونەوەی دوژمن ئامادە کردبوو، "کاوە جەوانمەرد" و "سەرکەوت سەمەدی"یان ناو بوو. ئەوان لە شوێنی شەڕەکە دەرباز ببوون و دوای حەوتوویەک لە بۆڕیەر بەهۆی ڕاپۆرتی خاکفرۆشانەوە شوێنیان هەڵگیرا و کەوتنە بەر هێرشی دڕندانە و نامرۆڤانەی هێزەکانی ڕێژیم و پاش بەربەرەکانێیەکی زۆر شەهید بوون.

شەهید سەرکەوت کە خۆی خەڵکی سەروماڵ بوو، شارەزای ناوچەکە بوو. ئەو خۆی و هاوڕێ بریندارەکەی گەیاندبووە "هۆزەلی" لە بۆڕیەری شەهید ئەسعەد موقەدەسی و جێگەی دەیان حەماسە و قارەمانییەتی پێشمەرگەکانی دەیەی شەست، تا شەکەتی جەستەی تەزیوی خۆیان دەرکەن و تینێک وەبەر گیانی نەسرەوتوویان بگەڕێت. ئەوان دەیانزانی زۆربەی خەڵکی ئاوایی نیشتمانپەروەر، پێشمەرگەدۆست و ڕزگاریخوازن. دەیانزانی "کاڵیسەر" تامەزرۆی بینینی پێشمەرگەیە، وەک دایکی لە هەڵبڕاو، وەک گراوی لە یار دابڕاو. داربەڕووەکانی "هۆزەلی" و "داواری" و "واریتەوەن" کە هەمیشە پەنا و حەسانەوەی پێشمەرگەکان بوون باوەشیان بۆ ئەویندارانی ئازادی گرتبۆوە و، کانیاوەکانی بۆڕیەر بە حەسرەتی شکاندنی تینوێتیی خۆشەویستترین ڕۆڵەکانی نیشتمان بوون... .

هێزەکانی ڕێژیم هەر وەک ئەو دیمەنانەی لە هێرشی داعشمان بینیوە، ڕژانە سەر ئاوایی. ماشینێکی زۆر کە دۆشکا و بی.کەی.سی و تیرباریان لەسەر دامەزرابوو، و پڕ بوون لە جاش و پاسدار، بە ئاواییەوە وەر بوون. وەک بڵێی هاتبێتنە کافرستان بۆ جێبەجێکردنی فەرمانی جیهادی خومەینیی جەلاد، بۆ خوڵقاندنی تاوانێکی دی بە پیشەی هەمیشەییان... .

هێزی داعیشئاسای پاسدارەکان هیچ زانیارییەکیان لەسەر ئاوایی ئێمە نەبوو، و ئەوە جاشەکان بوون بۆ دەستخۆشانە و خۆشخزمەتی و حەڵاڵکردنی ئەو سەولەیەی دەیاندەنێ، چاوساغیی ئەوانیان دەکرد. نێو ئاوایی بە هەموو هەرد و هەوار و کانی و ڕێگاکانی بە هێزەکانی ڕێژیم تەندرابوو، و جاشەکانیش وەک هەمیشە کەواسووری بەر لەشکەر. ئەوان داربەڕووەکان، کانییەکان، دەنگەکان، نیگاکان هەمووو هاتوچووەکانیان خستبووە ژێر چاوەدێریی خۆیان. فەرماندەی هێزەکەی دوژمن (ڕەجەبی) کە لە ترسی قەنناسەکەی مامۆستا سەرکەوت -کە دەیان کەلاکی لە هێزەکانی خستبوو- هێزێکی زۆری لە دەور و پشتی وەک قەڵغان دانابوو، و پیلانی گرتنی دواسەنگەری شۆڕەسوارەکانی حیزبی دێموکراتی دادەڕشت. "زیارەتان"، "ملەکەوە" ڕووبەڕووی "هۆزەلی" پڕ بوون لە گەلە کەمتیارە برسییەکان و لوولەی دۆشکایان تێگیراندبوون و لەوبەریش، لە چوار لاوە "هۆزەلی"یان گەمارۆ دابوو. زۆری نەبرد ئاگریان لە هۆزەلی بەردا و مووچە و مەزرای گەنمی خەڵکیان سووتاند و ئیزنیان بە هیچ خاوەن موچە و باخێک نەدا بچێت بۆ کوژاندنەوەی ئاگرەکە.

جووتە پێشمەرگەی قارەمانی ئەم حەماسەخوڵقێنییە کە هەموو فیشەکەکانی خۆیان لەو شەڕەدا بەردرێژەدا تەقاندبوو، یەکی تەنیا نارنجۆکێکیان پێ مابوو. ئەوان بۆ ئەوەی بەزیندوویی نەکەونە دەست گەلی کەمتیارە برسییەکان و بە دیل نەگیرێن، نارنجۆکیان بە خۆیاندا تەقاندەوە. بۆ چەند چرکە دنیا کش و مات بوو، و دەنگی نارنجۆکەکە بە مل هەموو دەنگەکاندا زاڵ بوو.

دوای تەقەی نارنجۆکەکە کەمتیارە برسییەکان کە لە سەرەتاوە لە تەرمەکانیشیان دەترسان، لە هەموو لایەکەوە دەستیان کردە تەقەکردن لێیان و، ڕژانە سەریان. ئەوان بە ڕق و قینەوە هەستیان بە سەرکەوتن دەکرد و لەو بێدەنگییە مەرگاوییەدا هاوار و قیژەی پاسدارە دڵپڕ لە قینەکان لە چوار لاوە دەنگی ئەداوە.

بە تەقەی نارنجۆکەکە جەرگی هەموو دایکانی بۆڕیەر وەک جەرگی دایە نەهیە سووتا و ئاگرێک کە کەوتە هۆزەلی گڕی لە دەروونی هەموو خەڵکی ئاوایی بەردابوو. سەرتاپای ئاوایی خەم داپۆشی و دڵی خەڵک شەقار شەقار ببوو. سیما و ڕوخساری ئاوایی بۆڕیەر وەک کەسێکی زنجیرکراو، بریندار، ماندوو و شەکەت وابوو کە هیچیشی لە دەست نەیەت. خەڵک بە داخ و کەسەرەوە و بە نیگایەکی پڕ لە بەزەیی و بێدەسەڵاتییەوە تەماشای یەکیان دەکرد و ئەو دیمەنانە تاڵەتامی مەرگی خستبووە هەناوی برینداری ئاوایی شۆڕشگێڕ و نیشتمانپەروەری بۆڕیەرەوە. دەتگوت هەر ماڵێ بە شینی کوڕێکەوە دەتلێنەوە، دەتگوت کۆمەڵکوژ کراوین، وەک ئاوایی قاڕنێ و قەڵاتان و... .

شەقار شەقار بوو،
سنگی "کاڵیسەر"
ئەنجن ئەنجن،
جەستەی داربەڕووە کانی "هۆزەلی"
کانی "مامایش" گریا و
"واریتەوەن" بەرۆکی خۆی داڕنی!
"داواری" دەستی بە خوڵ پێوان کرد
بۆسۆی سووتانی جەرگی دایکم هات
ئەو دەمەی وا
تک تک
خوێنی زامی "شەهید"
ڕژایە سەر ڕوخساری خاک..
هەرچەند ئەمزانی قەت نامرن
بەڵام نازانم لە بەرچی چاوەکانم بۆتان دەگریا

پیاوکوژان و هێزی موغولئاسای ڕێژیم سەرمەستی ئەو سەرکەوتنە! تەرمی شەهیدەکانیان لە چاوی خەڵک شاردەوە و بە ئوتومبیل ڕفاندیانن هەتا گۆڕبزریان بکەن. بەڵم خافڵ لەوە بوون لەوە کە کاکۆی جەوانمەرد و فەرماندە سەرکەوت بووونە ئۆستوورەیەک بۆ خەڵک! کاکۆ بۆڕیەری کردە سیما و هێمای بەرخودان و لە سێبەری دارە سووتاوەکانی هۆزەلیشدا مامۆستا سەرکەوت ئیتر تەنیا هەر مامۆستا نییە، بەڵکوو هۆزەلی کردە قوتابخانە و هەموو ڕۆژێک قوتابییانی ئەو مەکتەبە لە کانیی بیری دەخۆنەوە و هێز و تینی خەباتی لێ وەردەگرن... .

لە ساڵیادی شەهیدبوونی شەهیدانی "کۆساڵان"دا هەزاران سڵاو لە ناو و یادی هەرمانیان.

دارسمە
دەنووکی لە سمێن ناپارێزێ

چەکدارێکی سەرلێشێواو
کای ڕزیوی بەبادا کرد

ئێمە لە چواچێوەی جوغرافیایەکی سیاسیدا دەژین ناوی ئێرانی عەزیزە. ئێرانی عەزیز بۆ منیش زۆر خۆشەویستە. خوا تووشی نەهامەتیم بکات ئەگەر پێم ناخۆش بێت سەر بخەمە سەر سنگی ئێرانی پان و بەرین و بەردەوام لە باوەشی گەرمیدا ئارام ببمەوە. بەڵام قسەی خۆمان بێت، چاوم باش بەرایی نادات هەموو کەس و ناکەسێک لە سەر ئێرانی من گەوزگەوزێن بکات. ئەوەی من گوتم ئێرانی بەدڵی خۆمە و ئەوانیش ئێرانی بە دڵی خۆیان هەیە.

ئەو ئێرانەی ئەوان، ئەوندی من لە دەستم بێت لێی بێزارم. هەرچەند ئێرانێکی بە بەژنوباڵا بە داروبارە، بەڵام ئەوکاتەی لە باوەشی دام وەک ئەمە وایە بەپێی پەتی لە نێو دڕکەجاڕ و لەسەر وردەپۆلووان هەڵپەڕم یان دڕکانم پێ گێرە بکەن.

لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا ئەندامێکی مەجلیسی دەستەڵاتی ئەم ئێرانەی ئەوان، لە گوتوبێژێکدا بە مەبەستی کۆکردنەوەی دەنگی خەڵکی بێدەرەتان بۆ خولی داهاتوو هەندێک فەرماییشی سەیر و سەمەرەی فڕێ دان. "میرزا جەلیل ڕەحیمیی جەهانئابادی"، ئەندامی ئێستای مەجلیسی دەستەڵاتی ئێران، وەک دەڵێن خەریکە لە ئاوی لێڵ ماسی دەگرێت و دەڵێت لەوکاتەوە برایمۆکی ڕئیسی کراوە بە سەرۆککۆماری ئێران، ئێرانی کردووە بە سەربازخانە. دیارە کاکە جەلیل وەک هەموو ئەو "کۆنەپارێز" و "میللی مەزهەبی" و "شاپەرست" و "ڕیفۆرمخواز"انەی لە سەر سنگی ئێرانە دڕکاویەکە تەڕاتێنیانە، بە خراپی لە مانای سەربازخانە گەیشتووە، یان خوای نەخواستە نەبێتە بوختان دەیهەوێت ئەویش وەک ئەو دارودەستەیەی لە سەرەوە ناومان هێنان خەریکە کڵاوێکی نوێ بۆ خەڵکی ناحاڵی هەڵدەدروێت و بە تەمایە لە ڕێکخستنەوەی سەیر و سەمەرەی داهاتووی مەجلیسی ئەم دەستەڵاتەدا دەنگان کۆ بکاتەوە. میرزا جەلیل دەڵێت لەو کاتەوە ڕەئیسیان کردووەتە سەرۆککۆمار، ئێران بووەتە "چەگدارگە".

من لەسەر ئێزنی خوێنەرانی ئەم چەند دێڕۆکانە، وشەی "پادگان"م بۆ سەر زمانی کوردی وەرگێڕاوە و کردوومە بە "چەکدارگە". ئەوەندەی لە مێشکۆڵەی خۆمدا هێنام و بردم، دەخۆمم ڕانەدیت "پادگان" بکەم بە "سەربازخانە" و تەنانەت پێموایە ئەو "پادگانە"ی کاکە جەلیلی چەکداری "چەکدارگە" باسی دەکات، بۆ پاسدارخانەش نابێت. هەرچەندە "سەرباز" و "پاسدار" بە تێگەیشتنی ئێمەمانان و هەموو یەکسانیخوازان دوو ناوی بێزراون و کەیفمان پێیان نایەت، بەڵام ئەم ئێرانە نە "سەربازخانە"یە و نە "پاسدارخانە".

ئاشکرایە سەرباز و پاسدار لە ئێران دوژمنی قەسدەسەری مرۆڤی ئازادن، بەڵام سەرباز بەو کەسە دەگوترێت سەری لە ڕێگەی نیشتمان یان ئامانجێکی بەرزدا دادەنێت و "پاسدار"یش بە مانای پارێزەر و بەرگریکارە. جا لەبەر ئەمە ئەو کەسانەی لە ئێران بە فیتی دەستەڵات چەکیان پێیە، نە سەربازن و نە پاسدار. ڕاشکاوانە دەبێت بڵێین سەرباز نین، بەڵام ئەگەر پاسداریش بن پاسداری پارێزەری دەستەڵاتی سەرەڕۆن.

پاشگری "گە" یان "گا" بە مانای شوێنە و دەگەڵ وشەی وەک" شین"، پارێز"، "جێ"، "نشین"و "دان" وشەی وەک "شینگا"، "پارێزگا"، "جێگە"، "نشینگە" و"دانگە"ی پێ دروست دەکرێت. منیش بەپێی ئەم یاسا زمانییە پاشگری "گە"م بە "چەکدار"ەوە لکاندووە و کردوومە بە "چەکدارگە". دیارە من نە تەلەڤزیۆنی کوردی و نە ڕۆژنامەنووسی خۆبەزل زانم و نامهەوێت ئەم وشەیە بەسەر زمانی کوردیدا بسەپێنم و تەنیا لەبەر بێدەردەتانیی خۆم بۆ دوزینەوەی هاومانای "پادگان" لە خۆمەوە "چەکدارگە"م ڕێکخست. لەبەر ئەوەی هەم وشەی "چەکدار" و هەم پاشگری "گە" لە زمانی کوردیدا هەن، من وشە تێکەڵاوکەم ڕێکخستووە و لە خۆمەوە دامنەتاشیوە.

جەلیل ڕەحیمی خۆی چەکدارێکی بێدەرەتانی چەکدارگەیەکی گەورەیە. ئەم جەلیلۆکەیە وەک خۆی دەڵێت هەتا ئێستا دووجار بە درزی پاڵوێنەی شوڕای نیگەهبانی یاسای چەکدارگەدا شۆڕ بووەتەوە وەک ئەندامی مەجلیس دەرکەوتووە و ئەمجارەش بەتەمایە وەک هەردوو جاری پێشوو کۆمەڵێک چەکدارۆکەی چەکدارگە بخاپێنێت و دەنگیان لێوەربگرێت وەک ئەندامی هەمان مەجلیس دەر بکەوێتەوە. خۆ ڕەنگە بیری لە دواڕۆژی نزیکیش کردبێتەوە و بەم قسانە بیهەوێت دوای وێرانبوونی چەکدارگە داهاتوویەک بۆ خۆی دەستەبەر بکات.

ئەوەی ئەم جەلیلۆکەیە گوتی، زۆر لەمێژە دەستەڵاتداران بە جۆرێکی دیکە دەیڵێنەوە. وەک نموونە زۆر جار دەستەواژەی ئەرتەشی ٢٠ میلیونی و چل میلیۆنیمان بیستووە. ئەگەر نیوەی دانشیتووانی ئێرانەکەی ئەوان ٤٠ میلیۆن کەس بن، نیوەیان دەستیان چەک دەگرێت و ئەگەر دانیشووانیش وەک ئێستا هەشتا میلیۆن کەس بن، دیسان ٤٠ میلیون کەس واتە نیوەیان چەکیان پێ هەڵدەگیرێت. دیارە نیوەکەی دیکەیان ژنن و بە لێکدانەوەی ئەوان، ژن نەک بۆ چەکداربوون نابێت، بەڵکوو هەر بە مرۆڤیش ناناسرێت. لە سەردەمی خۆمەینیدا ئێرانی چل میلیۆنی خاوەنی سوپای ٢٠ میلیۆنی و لە سەردەمی ئێستاشدا ئێرانی ٨٠ میلیۆنی خاوەنی سوپا و بەسیجی ٤٠ میلیۆنییە و ئەمانە بە ژنان و دایکان و کچانیانەوە واتە نزیکەی ٤٠ ملیون کەسی دیکەوە لەنێو یەک "چەکدارگە" بە ناوی ئێراندا دەژین. ئەمە جگە لەو چەکدارانەیە لە دەرەوەی چەکدارگە واتە لە عێراق و یەمەن و فەلەستین و سووریە و لوبنان چەکیان پێیە.

لە ئەنجامدا دەبێت بڵێن کاکە جەلیل بۆ کۆکردنەوەی دەنگی چەکدارانی بازنەی هەڵبژاردانی خۆی یان مسۆگەرکردنی ژیانی داهاتووی دەرەوەی چەکدارگە، نەک هەر کای کۆن بەڵکوو کای ڕزیوی بەبادا کردووە.

ناساندنی کتێبی شۆڕشی ژینا

کتێبی "شۆڕشی ژینا" لێکۆڵینەوەیەکی کۆمەڵناسیی سیاسییە بۆ هەڵسەنگاندنی هۆکار و تایبەتمەندییەکانی شۆڕشی ژینا و دروشمی سەرەکیی "ژن، ژیان، ئازادی" لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە بە قەڵەمی عەبدوڵڵا ڕەسووڵی، نووسەر و وەرگێڕی ئەندامی حیزبی دێموکرات، لە دووتۆی ١٣٦ لاپەڕە و لەلایەن "ناوەندی چوارباخ"ەوە چاپ کراوە.

پاش سەرهەڵدانی شۆڕشی ژینا و بەردەوامیی بەرخۆدانی جەماوەریی خەڵکی کوردستان، شرۆڤە و شیکاریگەلێکی جیاواز بۆ ئەو ڕاپەڕینە کرا و زۆر جاریش لەلایەن نەیارانی کوردەوە هەوڵ بۆ بەلاڕێدابردنی خەبات و تێکۆشانی خەڵکی کوردستان درا. هەروەها ئۆپۆزیسیۆنە ناوەندگەراکانیش هەموو هەوڵێکی خۆیان خستە گڕ تاکوو ئەم شۆڕشە وەکوو ناڕەزایەتییەکی سەرشەقامی ئێرانییەکان بۆ لابردنی حیجابی زۆرەملێ لە درێژەی ناڕەزایەتییەکانی تردا پێناسە بکەن. بەڵام نووسەری ئەم کتێبە بە ئاوڕدانەوەیەکی کورت لە مێژووی شۆڕش و ناڕەزایەتییە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی کوردستان و ئێران بەگشتی، بەرەنگاربوونەوەی خەڵکی کوردستان لە بەرانبەر داگیرکەر لە ٤٤ ساڵی ڕابردوو و ماوەی تەمەنی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێراندا، تیشکی خستووەتە سەر بزووتنەوەی ژنان.

نووسەر لەو کتێبەدا هەوڵی داوە بە شێوەیەکی مێتۆدیک لە ڕوانگەی کۆمەڵناسانەوە خوێندنەوەیەکی زانستی بۆ جیاوازیی نێوان "شۆڕشی ژینا و ژن، ژیان، ئازادی" لە کوردستان و "انقلاب مهسا و زن، زندگی، آزادی" لە ئێران و هەروەها هۆکارەکانی سەرهەڵدان، ڕەهەند، پێکهاتە و تایبەتمەندییەکانی ئەم شۆڕشە بکات و لە دەلاقەیەکی نوێی تیۆرییەوە بەپێی بەڵگە و ئارگۆمێنتەکانی خۆی شرۆڤە و شیکارییەکی جیاوازی بۆ بکات.خاڵێکی بنەڕەتیی شۆڕشی ژینا کە لەم کتێبەدا بە وردی باسی لەسەر کراوە؛ ناوەندبوونی ژنانە لە شۆڕشەکەدا. ناوەندبوونی ژنان نەک تەنیا بە واتای ڕێبەریی ئەو شۆڕشە، بەڵکوو بە واتای هزر و ویست و ڕەوتی مافخوازانەی ژنان لەم شۆڕشەدا و ئەمەش بەرچاوترین جیاوازیی ئەم کتێبەیە لەگەڵ کتێب و نامیلکەکانی تر کە لەسەر شۆڕشی ژینا نووسراون. هەروەها ئاماژە بە کاریگەرییەکانی ئەم شۆڕشە لەسەر ڕەوت و لایەنە سیاسییە کوردستانییەکان و تەنانەت نەتەوەکانی تری چوارچێوەی جوگرافیای ئێرانی سیاسی داوە و ڕوانگەی کۆمەڵگەی جیهانیشی لەسەر شۆڕشی ڕزگاریخوازیی کوردستان گۆڕیوە و ئەو جیاوازییانەش بە وردەکارییەوە لە کتێبەکەدا خستووەتە بەرباس.

KURDISTAN
Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan
NO:850 6 July 2023

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com
www.kurdch.tv: Yahsat 1A @ 52.5° East MHz 12594
polarization: Vertical -27500 FEc : 2/3
Radiodk59@gmail.com

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

کتێبی «ئابووریی سیاسی» چاپ و بڵاو کرایەوە

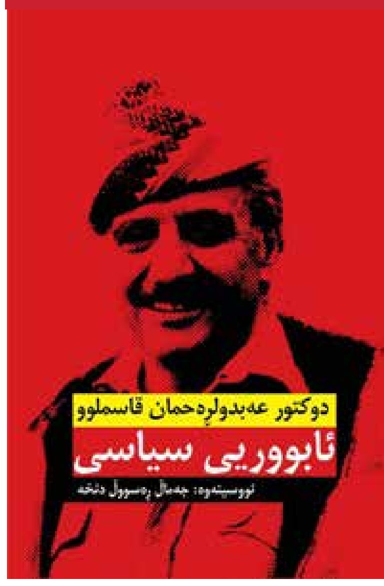

لە بەرەبەری ٢٢ی پووشپەڕی ئەمساڵ، ٣٤ەمین ساڵڕۆژی شەهیدکرانی دوکتور قاسملوودا کتێبی "ئابووریی سیاسی" لە وانەبێژیی شەهید دوکتور قاسملوو چاپ و بڵاو کرایەوە. ئەم کتێبە لەلایەن جەماڵ ڕەسووڵی دنخە، کادری ڕاگەیاندنی حیزبەوە بۆ چاپ و بڵاوبوونەوە ئامادە کراوە.

کتێبی "ئابووریی سیاسی" کۆکراوەی خولێکی وانەی ئابوورییە کە کاتی خۆی شەهیدی ڕێبەر، دوکتور قاسملوو، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە چیاکانی کوردستان بە کادرەکانی حیزبی گوتۆتەوە وبە زمانێکی زۆر سادە و پاراو بابەتەکانی "ئابووری سیاسی" و "سیاسەتی ئابووری" بۆ کادرەکانی بەشدار لەو خولە فێرکارییە حیزب شی کردۆتەوە.

جەماڵ ڕەسووڵی لە لێدوانێکدا بۆ "کوردستان" گوتی: ئەم کتێبە بریتییە لە دابەزاندنی فایلی دەنگیی شەش کاتژمێری، بەڵام بەداخەوە فایلەکە بەتەواوی لەبەردەستدا نییە و ئەوەی نێوەرۆکی ئەم کتێبەی پێک هێناوە، بەشێکی کورت بەڵام گرینگی ئەو شیکارییەی د. قاسملووی ڕێبەرە. ئەو لەبارەی هۆکاری ئەم هەوڵەی خۆی بۆ لەچاپدانی ئەم کتێبە دەڵێ: "یەکێک لە هۆکارەکانی ئەوەیکە پاڵنەر بوو ئەو بەرهەمە ئامادە بکەم ئەوە بوو کە ئێمە وەک نەسڵی نوی شۆڕشی کوردستان لە ڕیزەکانی حیزبدا یەکێک لە ئەرکەکانمان ئەوەیە میراتەکانی حیزبی دێموکرات و بە تایبەتی وتاربێژی و باقی قسە و لێدوانەکانی دوکتور قاسملوو و ڕێبەرانی دیکەمان بۆنەسلەکانی داهاتوو بگوازینەوە.

ڕاسانی خاک

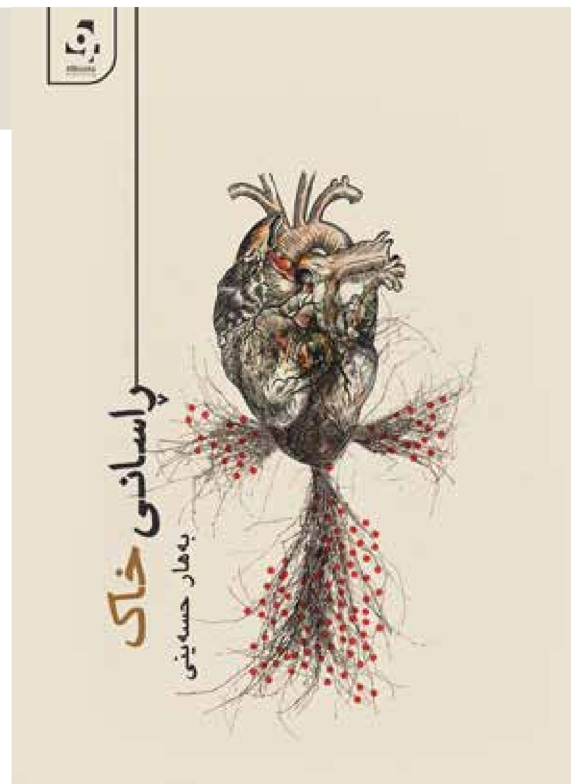

"ڕاسانی خاک"، کۆمەڵە شێعری خاتوو بەهار حوسێنی چاپ و بڵاو بۆوە.

"ڕاسانی خاک" کۆمەڵە شێعرێکن بۆ پێشمەرگەکانی کوردستان نووسراون و شاعیر گوتەنی "من کورتکراوەی برینی تۆم نیشتمانم!"

بەهار حوسێنی لە کورتە ناساندنێکی "ڕاسانی خاک"دا دەڵێ: ئەم کۆمەڵە شێعرە کورتکراوەی چیرۆکی من و هەموو ئەڤیندارانی نیشتمانە. خەمێک کە دڵم ڕیشۆڵڕیشۆڵ دەکات و هیوایەک کە دیسان دڵۆپە خوێنەکان لە دەوری یەک کۆ دەکاتەوە.

"کافەتریا"، "پشیلەیەک لە جانتادا" و "نەهەنگی ٥٢ هێرتز" چەند کۆمەڵە شێعرێکی دیکەی بەهار حوسێنی‌ن کە نێوان ساڵەکانی ٢٠١٥ هەتا ٢٠٢٣دا چاپ و بڵاو بوونەتەوە.

بەهار حوسێنی، کچی ژیلا حوسێنی شاعیری ناوداری کوردە و جیا لەو چوار کۆمەڵە شێعرە کۆمەڵە وەرگێڕانێکی بڵاو بوونەتەوە کە بریتین لە: "باشترین ساڵی ژیانتان -دبی فۆرد"، "چیرۆکی ناتەواو -مەریەم حوسێن خاە-" و "شانۆنامەی چیرۆکی ورچە پانداکان لە زمانی ژەنیارێکی ساکسیفۆنەوە کە خۆشەوسیتێکی لە فرانکفۆرت هەیە -ماتێئی ڤیسنییێک".

٥٥١١ ڕۆژ زیندان و هێشتا لە نیوەی ڕێگادا

کەماڵ شەریفی، بەندکراوی سیاسیی کورد کە بە تێپەڕکردنی ٥٥١١ ڕۆژ ماوەی بەندکردن تەنیا نیوەی سزای ٣٠ ساڵ بەندکرانەکەی تێپەڕاندووە، لە ماوەی تێپەڕکردنی سزاکەی لە بەندیخانەدا لە هەموو مافەکانی وەک بەندکراوێک بێبەری کراوە. هەروەها لە بەندیخانەی مینابدا لانی کەم دوو جار جەڵتە لێی داوە.

کەماڵ شەریفی، تەمەن ٥١ ساڵ و خەڵکی شاری سەقز، بەندکراوی سیاسی و ڕۆژنامەنووسی کورد کە ماوەی ١٥ ساڵە لە بەندیخانەدایە و بۆ بەندیخانەی میناب لە پارێزگای هورمزگان دوور خراوەتەوە؛ تاکوو ئێستاش لە بەندی تاوانە مەترسیدارەکاندا ڕاگیراوە و لە مافە سەرەتاییەکانی وەک مافی ئازادیی کاتی و تەنانەت مافی چاوپێکەوتن لەگەڵ بنەماڵەکەی بێبەش کراوە.

ئەم بەندکراوە سیاسییە لە دادگایەکی ٥ خولەکی لە لقی ١ی دادگای شۆڕشی شاری سەقز بە تۆمەتی «موحاڕبە لە ڕێگەی ئەندامەتیی حیزبی دێموکراتی کوردستان»، سزای ٣٠ ساڵ بەندکردن و دوورخرانەوە بۆ بەندیخانەی میناب بەسەردا سەپا و هەروەها لە هەموو مافەکانی بەندکراوان وەک ئازادیی کاتی، کارکردن و چاوپێکەوتن لەگەڵ بنەماڵەکەی و هەر جۆرە پەیوەندییەکی تر بێبەش کرا. کەماڵ شەریفی کە ڕۆژی یەکشەممە، ٥ی جۆزەردانی ١٣٨٧ لە نێوشاری سەقز دەسبەسەر کرا، لە ماوەی دەستبەسەربوونیدا بە مەبەستی دانپێدانانی زۆرەملێ، بە نامرۆڤانەترین و دڕندانەترین شێوە ئەشکەنجە کرا.

کەماڵ شەریفی دوو ساڵ لەوەپێشیش لە ڕەنجنامەیەکدا نووسیی: ‹کەسانێک هەن کە لەم ماوەی نزیک بە ١٣ ساڵەدا زیاتر لە چوار تا پێنج جار لە بەندیخانە ئازاد کراون و دیسان بە تاوانێکی دیکە کەوتوونەتەوە بەندیخانە. کەسانێک هەن کە زیاتر لە چوار جار تاوانی وەک دزی، بەزۆر پارەسەندن لە خەڵک، تێکهەڵچوون، دەستدرێژی و خەڵکڕفاندنیان کردووە، بە سەدان تۆن و چەندین کیلۆ تلیاک، حەشیش، شیشە و مورفینەوە دەستبەسەر کراون و پاش ئازادبوون دیسان و بە تاوانێکی دیکە گەڕاونەتەوە بۆ بەندیخانە و کاتێک ئەمبینن، ئەپرسن تۆ هێشتا لێرەی؟ نەچووی بۆ مەرەخەسی؟

بەر لە ماڵاوایی

تێرۆری د. قاسملوو گەورەترین تاوانی کۆماری ئیسلامی دژ بە نەتەوەی کورد

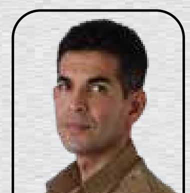

ئارمان حوسێنی

لەوانەیە هەندێ کەس پێیان وا بێت سەردێڕی ئەم وتارە زێدەڕۆیانەیە و بڵێن مەگەر دوکتور قاسملوویش ئەندامێکی کۆمەڵگەی کوردستان و نەتەوەی کورد نەبوو؟ هەر بۆیە، بە پێویستی دەزانم ئەوە ڕوون بکەمەوە کە بۆچی ئەو سەردێڕەم هەڵبژاردووە.

وەکوو خاڵی دەستپێک پێویستە ئاماژە بەم ڕاستییە بکەم کە دوکتور قاسملووش بێگومان وەکوو ئێمە مرۆڤێک و تێکۆشەرێکی کۆمەڵگەی کوردستان و بزووتنەوە سیاسییەکەی بوو، بەڵام ئەوەی نووسەری ئەم وتارەی هان داوە کە پێگەی دوکتور قاسملوو لە باقی تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردستان جیا بکاتەوە و تێرۆرکردنی بە گەورەترین تاوانی کۆماری ئیسلامی دژ بە نەتەوەی کورد دابنێت، دەور و کاریگەریی بێوێنەی بەڕێزیان لە داڕشتن، گەڵاڵەکردن و پەرەپێدان و بڵاوکردنەوەی ئامانج و ئارمانەکانی نەتەوەی کوردە.

ئامانج و ئارمانی نەتەوەیەک کە بەداخەوە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و زۆر شوێنی تری ئەم جیهانە غەریب و نەناسراو بوون و ئێستاش هەن. ئارمانگەلێک وەکوو ئازادی، بەرابەری و یەکسانی، دێموکراسی، باوەڕمەندبوون بە فرەڕەنگی و فرەچەشنی و هەروەها مافی نەتەوەیی کە بەتەواوی لەتەک بەها و نۆرمە باوەکانی ئەم کۆمەڵگەیانە پێکناکۆک بوون و مەخابن هێشتاش هەر بەم چەشنەن و لێکدژن. بەو واتایە کە نەتەوەی کورد بە هەوڵ و تێکۆشان و ڕێبەرایەتیی کەسایەتییەکی مەزن وەکوو دوکتور قاسملوو ڕێڕەو و ڕێبازێکیان داڕشت کە سەرەڕای ئەوەی لەتەک واقیع و ڕاستییە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی ئەم ناوچەیە جیاواز بوون و دژایەتیی زۆریش دەکران و ڕێگری دەکرا بە شێوەی کردەیی پراکتیزە بن، بەڵام ئێستاکەش وەکوو مەشخەڵ و مۆمێکی داگیرساو مزگێنیی سەرهەڵدانی سەردەمی ڕووناکی و ڕووناکبیری، هزرین و بیرکردنەوە و ژیان و ژیانەوە و بە گشتی مزگێنی داهاتوویەکی گەش بەتایبەت بۆ ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دەدەن.

وێژمانی دوکتور قاسملوو، وێژمانێک بوو کە گەورەترین دوژمنەکەی، واتە خومەینی، بانگەشەی ئەوەی دەکرد کە ئەم چەمکانە یان ئەم وێژمانە (دێموکراسی، ئازادی و ...) هاوردەی ڕۆژاوان و ئەوە بوو کە لە یەکەمین ڕۆژەکانی بە دەسەڵات گەیشتنی بە هەموو شێوەیەک دەستی کردە دژایەتیکردنیان و تەنانەت فەرمانی جیهادیشی دژ بە کورد دەرکرد.

دوکتور لە سەردەمانێکدا سەری هەڵدا کە بەها و نۆرمە کولتووری و سیاسییەکانی ناوچەکە ئەوانە نەبوون کە نەتەوەی کورد خوازیاریان بوو و هەوڵی جێبەجێکردنیانی دەدا، بەڵکوو بەها و نۆرمگەلێکی کۆن و ماوەبەسەرچوو بوون کە زیاتر لە بازنەی گوتاری ئایینی و مەزهەبی و گێڕانەوەیەکی ڕادیکاڵ و بناژۆخوازانە لە شوناس دەسووڕانەوە و بەرهەڵست و دژی هەر چەشنە ئاڵوگۆڕ و وەرچەرخانێک بوون کە نەتەوەکان وریا و وشیار بکاتەوە. وشیار بەو واتایە کە تاکەکانی کۆمەڵگە بە ئاستێک لە تێگەیشتن بگەن کە بەدەر لەوەی کە ژن بن یان پیاو، تەنیا بەهۆی مرۆڤبوونیان خاوەن کۆمەڵێک مافن کە لە جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ و پەیماننامە نێونەتەوەییەکاندا ددانیان پێدا نراوە و پەسەند کراون.

کەسایەتییەک کە توانا، کاریزما و ئیرادەی بونیاتنانی ئاوها وەرچەرخانێکی هەبوو، ڕێبەری ناوداری نەتەوەی کورد و هەموو ئازادیخوازانی ناوچەکە، واتە دوکتور قاسملوو بوو کە بەهۆی سروشت و ڕۆحی ئازادیخوازانەی و هەروەها بەهۆی خوێندەواری، ئەزموون و باوەڕی قووڵی بە ئازادی و ڕزگاری کە بەردەوامیش لە لێدوانەکانیدا ئاماژەی پێ دەکردن، سەرمایە و ڕێبەرێکی ئازادیخوازی مەزن کە نەک هەر بە درووشم بەڵکوو بە کردە بە قووڵی بڕوای بە بەهاگەلێکی وەکوو مافی نەتەوەیی، دادپەروەری کۆمەڵایەتی، ئازادی، بەرابەری و یەکسانی مرۆڤەکان و هەروەها ڕێزدانان بۆ بیروبۆچوونی جیاواز و هتد هەبوو کە نەتەوەی کورد ئێستاکەش بۆ دەستەبەرکردنیان خەبات دەکات. دوکتور قاسملوو بۆ سەرخستنی ئەم ڕێبازە لە هیچ خەبات و تێکۆشان و فیداکارییەک درێخی نەکرد و تەنانەت گیانیشی لەپێناوی ئەو ڕێبازە مەزنەدا بەخت کرد.

تێرۆری دوکتور قاسملوو لەم ڕەهەندەوە گەورەترین تاوان بوو کە ئەو بەها جیهانی و گشتگیرانەی نەتەوەی کورد بۆ دابینبوونیان خەبات دەکات و لە دەسپێکیشەوە دیار بوو کە ڕیشەیەکی ئەوتۆیان لەنێو کۆمەڵگەی ئێران و تەنانەت ناوچەکەشدا دانەکوتاوە و ئێستاکەش دوای چەندین دەیە لەم ناوچەیە بەرچاو ناکەون، قەرزداری ئەو زاتەیە. بە واتایەکی تر دوکتور قاسملوو ئەندازیاری ئەو ئارمانگەلە بوو. ڕۆڵ و دەوری بەڕێزیان ئەوەندە بەرچاوە کە پێموایە تا ئێستاکەش کەسایەتییەک کە تواناگەلێکی لەو ئاستەدا هەبێ و بەکردەییش خەبات بۆ سەرخستنی ئەو ئارمانگەلە بکات و بە وتەی مامۆستا هەژار «سەر لەپێناو و گیان لەسەر دەستان بێ» بەداخەوە نییە. کەواتە بە تێرۆرکردنی ئەم مرۆڤە مەزن و بیرمەند و خەباتگێڕە ئارمانخوازە، ئەم گوتار و ڕێبازە کە وەکوو منداڵێکی ساوا پێویستی بە چاوەدێری، پاراستن و ڕەخساندنی کەشێک بۆ گەشەی هەبوو تاکوو بتوانێت باڵا بکات و لە نێو دڵی کۆمەڵگەدا ڕیشە داکوتێت، تا ڕادەیەک بە پەراوێز خرا، هەرچەندە شۆڕشی ژینا هەمدیسان ئەو گوتارە سەری هەڵداوە و ئەم شۆڕشە سەلماندی کە بیر و هزر و ئەندێشەکانی دوکتور قاسملوو هێشتا لەنێو کۆمەڵگەی کوردستاندا زیندوو و بەردەوامن.

بەڵام لەو سەردەمەدا بە تێرۆرکردنی دوکتور قاسملوو گورزێک لەو وێژمانە گشتگیر و مرۆڤ-تەورەی سەردەم درا. کاریگەری ئەو گورزە لەسەر شێوازی خەباتی کردەیی کوردەکان لە ساڵانی دوای تێرۆری دکتور تا ئێستاکەش بەرچاوە. گورزێک کە نووسەری ئەم وتارە بە گەورەترین تاوانی کۆماری ئیسلامی ئێران دژ بە نەتەوەی کورد ناوی دێنێت و دوای ٣٤ ساڵ و سەرەڕای هەوڵ و خەباتی هەزاران خەباتکاری ڕێبازی پێشکەوتووی قاسملوو، بەڵام هێشتا هەست بە کەمایەسی نەبوونی جەستەیی بەڕێزیان دیارە و خەساری لەدەسچوونیان پڕ نەبووەتەوە.

هەروەک ئاماژەم کرد، دوای تێرۆرکردنی ئەم شکۆبانە، میراتێکی گرانبەها بەجێ ما. میراتێک کە هێدی هێدی لەنێو دڵی کۆمەڵگەی پێشکەوتووی کوردستان ڕەگی داکوتا و ئەوڕۆکە بووەتە وێژمانی زاڵ بەسەر هەموو کۆمەڵگەکانی ئێران و تەنانەت ناوچەکە و هەروەها دیاردەیەک بە ناوی شۆڕشی ژینا یان ژن، ژیان، ئازادی کە لە ئاستی جیهانیدا بە ڕێز و ستایشەوە یادی دەکەن و ئیرادەیەکی بە خەڵک بەخشیوە کە خەریکە کۆڵەکەکانی سەرەڕۆیی و دواکەوتووی دەڕووخێنێت و لە ئاکامدا ئارمانەکانی نەتەوەی کورد و هەموو ئازادیخوازان کە ڕێبەرە ڕاستەقینەکەی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو بوو، لە ئێراندا بچەسپێنێت.